

La triple condemna de la dona presa

Pseudònim: Margarita
INS El Morell
Curs 2021-2023

"A mí lo único que me ha enseñado la cárcel es a ser más leal, nada de rehabilitar. Para mí la rehabilitación no tiene ningún significado, eso depende de si la persona está preparada para rehabilitarse ya que la cárcel no se ocupa de eso porque allí solo somos números. Para algunas personas sí sirve, pero a otras simplemente les ha quitado la vida".

Ramoni Muñoz, expresa entrevistada.

Agraïments

Amb aquesta recerca es tanca un llarg camí ple d'aprenentatges nous i de bones experiències, per sort el meu camí no ha estat ple d'obstacles ni de frustracions ni molt menys ha estat desagradable. És més, sempre el recordaré com un camí que m'ha fet despertar i conèixer l'altra cara de la societat, una societat totalment desconeguda i menystinguda per molts de nosaltres. També m'ha fet créixer i madurar com a persona m'ha permès endinsar-me en un nou món, el món de la investigació i de l'estudi passional.

Això ha estat gràcies al professor X que ha sigut la meva llum en aquest llarg i estimulant camí. X ha sigut qui m'ha estat marcant les coordenades per no perdre'm, qui ha donat suport i moldejat totes les meves idees i qui ha cregut en mi. Gràcies X per fer que aquest camí hagi estat una experiència totalment satisfactòria i privilegiada.

En segon lloc, vull agrair a totes les persones que he entrevistat. A l'Elisabet Almeda, l'Arnau Esteban, la Maria Mercè Martín, en David Garreta, en Joan Noguera, la Cristina Vasilescu, la Nuria Fernández i la Ramoni Muñoz. Infinites gràcies per obrir-me les vostres portes i compartir el vostre coneixement i experiències amb mi, han estat fonamentals en aquesta investigació. I gràcies per haver resolt les meves inquietuds tan acollidorament.

I per últim, però no menys important vull agrair també a la meva família que han estat el meu suport incondicional. I en concret vull agrair a la meva padrina que ha estat ella qui m'ha permès conèixer en persona a l'Elisabet Almeda, una de les entrevistades i una de les autores més mencionades en aquesta recerca. Gràcies, gràcies i gràcies.

Abstract

Este trabajo presenta una valoración del grado de cumplimiento del objetivo que establece la Constitución española en el sistema de ejecución penal en lo que se refiere a la población penada femenina de Cataluña y en particular a las mujeres penadas de Tarragona. Para ello se ha realizado una búsqueda bibliográfica de las teorías que justifican la pena, qué teoría y tratamientos aplica el Estado español y la Generalitat en el sistema de ejecución penal femenino. A raíz de aquí se estudia cómo se llevan a cabo y cómo se ejecutan durante el cumplimiento de la condena, así como explicando las distintas problemáticas con las que se encuentra la mujer penada. Y por último las propuestas de cambio y mejora. Esta investigación ha permitido concluir que la prisión es un medio de discriminación más para la mujer y que en la mayoría de casos agrava la situación de la cual parte al ingresar en prisión. También se ha comprobado que aplicar penas alternativas sería una muy buena substitución de la prisión y que es muy necesario introducir una perspectiva de género en el sistema de ejecución penal femenino, ya que ambas cosas evitan dichas discriminaciones y porque sus respectivas ejecuciones conllevan grandes beneficios para la mujer penada y para la sociedad en general.

This paper presents an assessment of the degree of compliance with the objective established by the Spanish Constitution in the penal execution system with regard to the female prison population in Catalonia and in particular to female prisoners in Tarragona. To this end, a bibliographic search was carried out on the theories that justify punishment, the theories and treatments applied by the Spanish State and the Generalitat in the system of penal execution for women. This was followed by a study of how they are carried out and how they are executed during the serving of the sentence, as well as explaining the different problems encountered by women in prison. And finally, the proposals for change and improvement. This research has led to the conclusion that prison is another means of discrimination for women and that in the majority of cases it aggravates the situation from which they start when they enter prison. It has also been proven that applying alternative sentences would be a very good substitute for prison and that it is very necessary to introduce a gender perspective in the system of penal execution for women, since both avoid such discrimination and because their respective executions bring great benefits for the convicted woman and for society in general.

ÍNDIX

1. Introducció	7
2. La justificació del càstig: Teories de la pena	10
2.1. Retribucionisme	10
2.1.1. Caracterització	10
2.1.2. Crítiques	12
2.2. Utilitarisme	14
2.2.1. Caracterització	14
2.2.2. Versions	15
2.2.3. Crítiques	16
2.3. Justificacions alternatives del càstig	17
2.3.2. Teoria de l'extinció dels drets	18
2.3.3. Teoria del consentiment	19
2.3.4. Teoria de l'educació moral	19
2.4. L'abolicionisme	21
2.3. Conclusió	22
3. L'execució penal a Espanya i a Catalunya	23
3.1. Normativa penitenciària	23
3.2. Programes rehabilitadors dins les presons catalanes	26
3.2.1. Modalitats de tractament	26
3.2.2. Intervenció	27
3.3. Mesures penals alternatives a Catalunya	31
3.3.1. Naixement i evolució	31
3.3.2. Caracterització	32
3.3.3. Formes substitutives de la pena de presó	33
3.3.4. Programes	34
3.3.5. Mesures de seguretat	37
4. La reincidència a Catalunya	38
5. Execució penal femenina catalana	42
5.1. Perfil sociològic i procesopenal de les dones penades a Catalunya	43
5.1.1. Perfil sociodemogràfic de la dona presa	44
5.1.2. Perfil psicològic de la dona presa	48
5.1.3. Perfil criminològic de la dona presa	49
5.1.4. Perfil de les dones penades a Mesures Penals Alternatives a Catalunya	56
5.2. La situació discriminatòria de la dona a la presó	60
5.2.1. Història de la dona presa	60
5.2.2. Discriminacions i problemàtiques que pateix la dona a la presó	62
A) CENTRES PENITENCIARIS	62
B) TRACTAMENTS	66
C) TREBALL	68

D) LA MATERNITAT	69
5.2.3. Estudi de cas a Barcelona, Catalunya.	71
5.3. Dona i MPA a Catalunya	73
5.3.1. Problemes en les Mesures Penals Alternatives a Tarragona	75
A) ACTIVITAT DELICTIVA	75
B) LA IMPOSICIÓ DE LA PENA	76
C) LA REINCIDÈNCIA	77
5.4. Perversió del dret a l'educació	79
5.5. La discriminació de les dones en el sistema d'execució penal	82
6. Propostes de canvi	83
6.1. El que recomanen les Administracions	83
6.2. El que recomanen els estudis acadèmics	84
6.2.1. Carmen Navarro Villanueva	84
6.2.2. Cristina Vasilescu	86
6.2.3. Estudi sobre Mesures Penals Alternatives a Tarragona	90
6.2.4. Altres estudis	91
6.3. El que recomanen els entrevistats	93
6.3.1. Arnau Esteban, mestre de presons	93
6.3.2. David Garreta, coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona	95
6.3.3. Elisabet Almeda, catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona	97
6.3.4. Joan Noguera, advocat penal i civil	99
6.3.5. Cristina Vasilescu, criminòloga	100
7. Conclusió	102
8. Bibliografia	106
9. Annexos	113
9.1. Entrevistes	113
9.1.1. Entrevista Arnau Esteban, mestre de presons	113
9.1.2. Entrevista a Núria Fernández, funcionària de presons	121
9.1.3. Entrevista David Garreta, coordinador de l'equip tècnic de la jurisdicció de menors al camp de Tarragona	127
9.1.4. Entrevista Mercè, responsable dels treballadors socials i serveis socials penitenciaris de Tarragona.	135
9.1.5. Entrevista a Elisabet Almeda, catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona	144
9.1.6. Entrevista Joan Noguera, advocat penal i civil	154
9.1.7. Entrevista a Ramoni Muñoz, expressa de Brians	161
9.1.8. Entrevista a Cristina Vasilescu, criminòloga UdG	165
9.2. Autoritzacions entrevistes	172

1. Introducció

És possible reeducar i reinserir en la societat a una delinqüent? Què pensaries si una delinqüent o una exdelinqüent fos la caixa del supermercat de la teva localitat? I si fos la vostra metgessa? Penses que seria desitjable l'abolició de la presó?

Aquest tipus de preguntes són les que em van motivar a l'hora de decidir el tema del treball. En primer lloc, volia investigar el grau de compliment de l'objectiu que estableix la Constitució espanyola en el sistema d'execució penal en relació amb la població penada de Catalunya, però investigant em vaig adonar que hi havia una escassa investigació sobre la dona a la presó i la poca que hi havia tractava sobre la situació discriminatòria que aquesta pateix dins dels centres penitenciaris. Això em va impulsar a concretar la meua recerca en la població penada femenina i a indagar més en les causes d'aquesta injusta situació que viuen.

L'article 25.2 de la Constitució espanyola ens indica que “las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados”¹, és a dir, la nostra norma constitucional estableix clarament que l'objectiu principal de l'execució penal ha de ser la reeducació i la reinserció social de la persona condemnada. S'ha comprovat que aquesta finalitat no es compleix suficientment bé en relació a les dones preses. És per això que en el present treball es realitza una valoració del grau de satisfacció dels ordenaments en l'execució penal femenina a Catalunya.

Per dur a terme aquesta investigació cal qüestionar-se per què és necessari i si està justificat castigar, a banda de l'opinió del lector en relació a aquesta qüestió, hi ha teories filosòfiques ens ofereixen diferents justificacions. En destaquem la teoria retribucionista, la teoria utilitarista, altres concepcions alternatives del càstig (com les teories mixtes) i finalment l'abolicionisme. Una vegada feta aquesta petita recerca és imprescindible conèixer quina teoria aplica l'Estat espanyol i la Generalitat, com ho fa i quina és la seva eficàcia. I ja contextualitzats i situats s'inicia l'estudi de com és la situació de la dona penada a Catalunya, tot observant el grau de compliment dels seus tractaments i analitzant totes les problemàtiques i discriminacions amb les quals es troba la dona penada a dia d'avui. I finalment s'analitza què es pot fer per millorar la seva situació.

¹ Constitución Española, Boletín Oficial del Estado, artículo 25.2. Disponible: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229#a25>

Constatada l'existència de discriminació i tracte desigual que pateixen les dones fora de l'àmbit penal i fora dels centres penitenciaris, aquesta investigació parteix de la hipòtesi de la possible discriminació de la dona també al sistema penal. Per comprovar l'exactitud d'aquesta intuïció s'ha fet una revisió de la literatura secundària més actualitzada sobre el tema de l'execució penal femenina. Així com una recollida i tractament de dades de fonts estadístiques oficials, informes de l'Administració pública (Dept Justícia, INE, Secretaria d'institucions penitenciàries, Síndic de Greuges...) i informes elaborats per professionals del món penal. També s'ha realitzat una sèrie d'entrevistes per tal de contrastar les opinions de diferents professionals de l'àmbit del sistema penal provant de recollir els judicis dels representants de diferents categories de professionals: des de representants de l'administració a estudiosos, treballadors de centres penitenciaris o persones expreses.

S'ha tractat d'entrevistar acadèmiques de referència que van obrir el camí cap a l'orientació interseccional i de gènere dels estudis sobre la dona, criminalitat i sistema penal i investigadores joves que han recollit el testimoni tot actualitzant les hipòtesis i dades de la recerca. Es considerava important recollir el testimoni de representants de l'administració perquè són els que imposen les ordres que s'han de complir en el sistema penal, d'acadèmics perquè són els que estudien si funcionen o no les ordres de l'administració en relació a l'objectiu que marca l'article 25.2, d'actors judicials perquè tenen un pes important en la imposició de la mesura penal, de treballadors docents perquè són els que treballen amb els penats i veuen com són ells i si funciona o no les ordres de l'administració i de les pròpies persones convictes o exconvictes perquè són les úniques que han patit la presó. Les opinions s'han recollit mitjançant entrevistes personals que en algun cas per raons diferents s'han produït a través d'intercanvi de correus electrònics o whatsapp. En la confecció de les preguntes es van tenir en compte els coneixements adquirits per la lectura i anàlisi dels diferents treballs i articles acadèmics que es van consultar durant la fase d'elaboració teòrica. I en els apartats corresponents seguint un mètode descriptiu i després un mètode qualitatiu en la valoració de les diferents aportacions s'ofereix una descripció general de les respostes a cadascuna de les preguntes formulades en l'entrevista, i una comparació de les opinions per tal de ressaltar-ne els punts d'acord i les discrepàncies.

La triple condemna de la dona presa

Finalment, seguint aquesta metodologia s'ha pogut comprovar i confirmar que el sistema d'execució penal i més concretament el sistema d'execució penitenciari és un agent discriminador més per la dona. La dona presa es troba amb greus problemàtiques que en conjunt fan que en realitat aquesta no sigui condemnada a una pena sinó a tres: personal, social i penitenciària. I que totes aquestes problemàtiques es poden evitar amb un increment de les aplicacions de MPA i introduint la perspectiva de gènere al sistema d'execució penal.

2. La justificació del càstig: Teories de la pena

El càstig consisteix a provocar conscientment i deliberadament un sofriment o una privació similar o proporcional a la que el delinqüent ha provocat a la víctima, i per provocar aquest sofriment o privació es necessita una justificació moral, jurídica i política. Ara bé, és possible justificar el càstig? Què podria justificar que un Estat utilitzi l'aparell de la llei per a infligir un tracte intencionadament oneros als seus ciutadans?

La filosofia del dret penal sempre ha tingut present aquest tipus de qüestionaments. Els filòsofs pensen que el càstig de vegades és justificable i proven de justificar-lo apel·lant al que es vol protegir amb aquesta pràctica: els drets, l'autonomia personal i la propietat privada, o el procés democràtic. Hi ha tres tipus diferents de teories que justifiquen el càstig: les teories utilitaristes, les teories retribucionistes, i les teories alternatives. En contraposició a elles, l'abolicionisme es proposa com la resposta a les objeccions i crítiques que es plantegen a totes les teories justificatives del càstig, i defensa que tot càstig és injustificable i, per tant, immoral, i sosté que la societat ha d'adoptar un altre tipus de resposta davant el mal comès.

2.1. Retribucionisme

2.1.1. Caracterització

El retribucionisme és una teoria del càstig que afirma que qualsevol persona que incompleix conscientment la llei mereix ser castigada amb un càstig proporcional al seu delictes. Els retributivistes consideren que el càstig és necessari perquè hi hagi justícia ja que serveix per pagar el mal provocat a la víctima.

Al segle XVIII, el filòsof il·lustrat Immanuel Kant va defensar el retribucionisme. Kant considerava que només és admissible justificar la pena en el fet que el delinqüent la mereix segons les exigències de la justícia. Segons aquest pensador, el càstig ha d'imposar-se pel delictes comès encara que resulti innecessari pel bé de la societat.²

Al nostre segle, Michael S Moore i John Kleinig professors de filosofia penal representen el retribucionisme contemporani. Defensen que la teoria retribucionista està justificada perquè és la que millor explica les nostres intuïcions sobre casos criminals particulars: segurament la

² Mir, Santiago (2011), p.36.

majoria pensem que els grans criminals, per exemple els genocides, mereixen patir pel que han fet. Ara bé, aquestes intuïcions comunes no són suficients per justificar la posició retribucionista ja que caldria saber si aquestes intuïcions estan justificades o simplement expressen un desig venjança. Cal recordar que el retribucionisme no equival a venjança perquè només busca el sofriment del delinqüent com un mitjà per compensar el dany provocat a la víctima, com una espècie de pagament d'una multa i dins d'uns paràmetres ètics.³

Antony Duff és un destacat expert en filosofia del càstig i és reconegut internacionalment per la seva experiència en dret penal. Pensa que els delinqüents mereixen ser censurats pel que han fet, i el càstig està justificat perquè transmet un missatge de censura. Creu que el penediment és una conseqüència del càstig. A més, si aquest és sincer el delinqüent estarà disposat a donar alguna cosa a canvi a la persona ofesa. Segons la seva concepció el delictes és un mal públic i, per tant, el càstig és l'instrument més apte que pot fer servir l'Estat per fer que el delinqüent se'n penedeixi. Duff creu que el càstig és una comunicació de l'Estat cap al delinqüent, on els estats interns del delinqüent són importants, ja que, té l'objectiu de redirigir els estats interns del delinqüent cap al penediment. És possible que el delinqüent no se'n penedeixi, però si ho fa, segons Duff, l'Estat està obligat a reduir molt significativament la seva condemna. Encara així, també creu que el delinqüent penedit mereix suportar un càstig bastant durador pel fet que pot ser que el seu penediment no sigui profund.⁴

Hi ha altres versions del retribucionisme que han proposat justificacions alternatives del càstig. Una d'elles entén que els delinqüents violen la confiança dels membres de la seva comunitat i mereixen ser castigats per això.. La confiança, segons aquest argument, és una característica essencial d'una comunitat sana. Els delinqüents trenquen aquesta confiança quan victimitzen unes altres persones. En tals casos, el càstig és una resposta merescuda a tals violacions i una forma adequada d'ajudar a restaurar les condicions de confiança entre els membres de la comunitat. Una altra versió sosté que els delinqüents contreuen un deute moral amb les seves víctimes, per la qual cosa mereixen el càstig per pagar aquest deute.⁵

³ Hoskins, Zachary (2022), apartat 4 a.

⁴ Hoskins, Zachary (2022), apartat 4 c.

⁵ Hoskins, Zachary (2022), apartat 4 d.

2.1.2. Crítiques

Aquesta teoria de la pena rep diverses crítiques, una és que hi ha delictes en relació als quals és difícil determinar un càstig proporcional. Per exemple, el cas d'una persona pobre que roba, per necessitat.

El retributivisme justifica el càstig com una resposta merescuda a les infraccions, però el principal problema és que els retributivistes haurien de proporcionar alguna orientació sobre quines condemes són merescudes en casos concrets. Els retribucionistes solen avaluar les condemes en termes de proporcionalitat, ja que tota condemna proporcionada s'entén com una condemna merescuda. La proporcionalitat pot ser ordinal o cardinal. En sentit ordinal, les condemes poden ser proporcionades o desproporcionades entre si. Aquest sentit de la proporcionalitat sosté que els delictes més greus han de castigar-se amb més duresa que els menys greus. Les diferències en la severitat de les penes han de reflectir les diferències en la gravetat relativa dels delictes, per exemple l'assassinat és molt més greu que el furt en una botiga, per tant, l'assassinat ha de comportar una pena molt més severa. D'altra banda, la proporcionalitat cardinal considera si les sentències són proporcionals als delictes que castiguen. Una pena de presó per travessar el carrer sense mirar semblaria violar la proporcionalitat cardinal, perquè aquesta sentència ens sembla massa severa tenint en compte el delictes. Així, la proporcionalitat cardinal es refereix a la relació d'una pena amb el delictes al qual respon.

Alguns estudiosos, com Michael Tony, han qüestionat la noció de proporcionalitat ordinal en la imposició de penes perquè les experiències dels delinqüents poden variar molt segons la situació de cadascun. Per exemple, algú que és jove i no té fills pot tenir una experiència molt diferent d'una condemna de 10 anys de presó que algú que és més gran i que ha de separar-se dels seus fills per a complir la sentència. En aquest cas es veu clarament com la condemna seria molt més severa per a l'home més gran que per al jove. Aquestes consideracions fan dubtar de la possibilitat d'aplicar un sistema de condemes just capaç de reflectir la proporcionalitat ordinal. No obstant això, encara que es puguin dissenyar sentències que satisfacin la proporcionalitat ordinal les sentències particulars poden no ser proporcionades des del punt de vista cardinal si tot l'esquema de condemes és massa sever. Per exemple, un règim de condemes en el qual fins i tot els delictes més lleus es castiguen amb penes de presó semblaria desproporcionat fins i tot si les condemes fossin proporcionades entre si (a delictes més greus corresponen condemes més severes).

A més d'abordar les qüestions relatives a la gravetat merescuda de les penes, és necessari que el retribucionisme proporcioni alguna orientació sobre com determinar quin tipus de càstig és apropiat en resposta a un determinat delictes. Les implicacions del retributivisme per a la imposició de penes dependran de l'explicació específica de per què es diu que el càstig és la resposta merescuda al delictes.

Els que apel·len a la intuïció que els culpables mereixen sofrir tenen una idea similar als que apel·len a la intuïció que els culpables de delictes més greus mereixen sofrir més que els culpables de delictes menys greus. No obstant això, és necessari saber nivell adquirirà cada càstig en funció de la gravetat del dany provocat. Una explicació molt coneguda de les condemnes és la que proporciona la llei de talió (ull per ull, dent per dent). Tanmateix, no tots els delictes semblen tenir una resposta tan aparentment definida, i fins i tot quan una resposta similar està clarament indicada, no sempre serà acceptable (torturar al torturador, per exemple). La pena i el delictes no tenen perquè ser iguals pel que fa a la seva naturalesa.

En relació al punt de vista de la censura, defensat per Anthony Duff, sorgeixen preguntes sobre quina forma de càstig i de quina severitat serviran per comunicar el missatge de condemna merescuda en casos particulars. Des d'aquest punt de vista, segons els principis de proporcionalitat ordinal la censura ha de reflectir la gravetat de la infracció i, per tant, si el càstig és el vehicle per a comunicar la censura, les sentències han de reflectir el grau relatiu apropiat de censura per a cada cas. El punt de vista de la censura hauria d'orientar no sols sobre la gravetat dels delictes en relació amb els altres, sinó també sobre la gravetat dels càstigs en termes absoluts, així com sobre la manera apropiada de castigar.⁶

Com a conclusió d'aquesta revisió retindrem que cap de les concepcions retribucionistes serviria per justificar la pena de presó que compleixen la majoria de les dones al sistema penitenciari espanyol i català perquè, com veurem, aquesta pena no compleix el requisit de proporcionalitat ordinal, ni el de proporcionalitat cardinal: pels mateixos delictes comporta un càstig major per les dones que pels homes, i en relació als delictes comesos resulta desproporcionada.

⁶ Hoskins, Zachary (2022), apartat 4 e.

2.2. Utilitarisme

2.2.1. Caracterització

L'utilitarisme és la teoria moral que prové del conseqüencialisme. Sosté que la correcció o incorrecció d'una acció ve determinada per l'equilibri entre els beneficis i perjudicis que aquesta provoca a les persones afectades. Per determinar si un càstig és justificable, els utilitaristes intenten anticipar les conseqüències futures del càstig. Si castigar un delinqüent produeix probablement un resultat positiu després de ponderar la felicitat i infelicitat generada en comparació amb les altres opcions disponibles, llavors el càstig està justificat. Si una altra opció disponible diferent de castigar produís un resultat més positiu, llavors s'hauria de triar aquesta opció i el càstig no estaria justificat.

Per a molts conseqüencialistes, la càrrega del càstig en si mateixa és considerada una conseqüència negativa, un "mal", com va assenyalar Jeremy Bentham, el filòsof, jurista i reformador social anglès considerat el pare de l'utilitarisme modern. Per tant, perquè el càstig estigui justificat, ha de donar-se el cas que provoqui altres conseqüències prou valuoses per a compensar el dany que provoca a la persona a la qual se li infligeix. Normalment, el càstig es defensa com un mitjà necessari per la reducció de la delinqüència, mitjançant la dissuasió, la incapacitació o la reforma del delinqüent.⁷

Evidentment, el càstig no produeix felicitat al delinqüent, però sí que pot tenir efectes positius per a la resta dels ciutadans. Els utilitaristes justifiquen el càstig perquè entenen que aquesta mesura pot ser un bon instrument per reduir la delinqüència. Creuen que aquesta es pot reduir de tres formes. En primer lloc, l'amenaça del càstig pot dissuadir els delinqüents potencials. Si un individu té la temptació de cometre un determinat delicte, però sap que va en contra de la llei i que al infringir-la serà castigat, llavors, és menys probable que aquest delinqüent cometi el delicte. En segon lloc, el càstig pot incapacitar els delinqüents ja que durant el temps que compleixen condemna no poden causar cap dany. I, en tercer lloc, el càstig pot rehabilitar els delinqüents, i la rehabilitació implica fer esforços per millorar el caràcter d'un delinqüent perquè sigui menys probable que torni a delinquir. Tot seguit descriuré amb una més de detall cada una d'aquestes concepcions.

⁷ Murtagh, Kevin (2022), apartat 1 a.

2.2.2. Versions

L'utilitarisme ha adoptat diferents versions en resposta a les objeccions que se li anaven plantejant. A continuació presento algunes de les versions més importants.

a) La teoria de la dissuasió

La teoria de la dissuasió aporta una justificació utilitarista del càstig basada en la idea que el càstig disminueix la temptació de delinquir donat que la població és conscient que el fet de delinquir pot comportar l'ingrés a la presó. Essent el càstig la conseqüència del delictes, la pena no té el propòsit de canviar el delinqüent, sinó d'evitar que la població delinqueixi per por a perdre la llibertat.

Els defensors d'aquesta teoria sostenen que perquè l'amenaça del càstig sigui eficaç com a element dissuasiu, l'amenaça del càstig ha de ser creïble, i, per tant, el sistema legal ha de poder imposar un càstig a qui violi les lleis. Existeixen dos tipus d'estratègies dissuasives: en primer lloc, la dissuasió general negativa que consisteix a intimidar la població mitjançant "amenaces legals" perquè no delinqueixi (Si X, llavors P). En segon lloc, la dissuasió general positiva que consisteix en evitar les conductes criminals mitjançant una conscienciació de la norma i de la importància que té respectar el dret.

b) La teoria de la incapacitació

El càstig també pot ajudar a reduir la delinqüència incapacitant els delinqüents. A diferència de la dissuasió, la incapacitació no actua dissuadint als delinqüents potencials. L'objectiu de la incapacitació és allunyar les persones perilloses de les situacions en les quals podrien cometre delictes. Empresonar algú en una unitat d'aïllament, per exemple, pot convèncer-lo, o no, de no cometre delictes en el futur; però mentre estigui tancat, no podrà cometre delictes. Aquesta teoria justifica el càstig per la necessitat per protegir el cos social dels delinqüents.⁸

⁸ Hoskins, Zachary (2022), apartat 3 b.

c) La teoria de la rehabilitació

Una tercera forma en la qual el càstig pot ajudar a reduir la delinqüència és facilitant la reforma del delinqüent. Aquesta teoria sosté que el càstig serveix per a rehabilitar i reformar al delinqüent. De manera que quan aquest complís la seva condemna no tornaria a delinquir. El càstig amb la finalitat de reformar el delinqüent pretén remodelar els motius i les disposicions morals dels delinqüents perquè puguin reintegrar-se en la societat.⁹

2.2.3. Crítiques

Com hem assenyalat abans, els arguments conseqüencialistes típics sobre la justificació del càstig sostenen que la pràctica està justificada perquè produeix conseqüències positives en ajudar a reduir la delinqüència. Els crítics s'han oposat a aquests plantejaments per diversos motius:

En primer lloc, i en relació amb la dissuasió, alguns crítics sostenen que el càstig no dissuadeix realment els delinqüents potencials. Una de les principals preocupacions és que, sovint els qui cometes delictes actuen de manera impulsiva, per la qual cosa no responen a l'amenaça del càstig.

També els crítics han plantejat dubtes sobre la relació entre la incapacitació i la reducció de la delinqüència. Perquè el càstig es justifiqui per motius d'incapacitació, hauria de donar-se el cas no sols que el càstig incapacités sinó que també reduís la delinqüència. Per exemple, tancar els traficants de drogues o els membres de les bandes no sembla reduir els delictes relacionats, perquè la persona incapacitada és substituïda ràpidament per una altra.

Una altra crítica és que el conseqüencialisme no té en compte la proporcionalitat entre el delicte i el càstig, ja que pels plantejaments conseqüencialistes les sentències excessivament dures estarien permeses si produïssin les millors conseqüències generals. Jeremy Bentham sostenia que els delictes menors haurien de rebre sentències menys severes que els delictes més greus. El seu raonament era que si les sentències per delictes menors fossin tan dures com les dels

⁹ En general es distingeixen tres tipus de teories rehabilitadores: les preventives, les retributives i les mixtes. A partir d'aquí es distingeixen les clàssiques i les contemporànies. Una de les "correccionalistes" clàssiques més importants va ser Concepción Arenal autora d'una interessantíssima obra que va aconseguir una gran repercussió en el món de la filosofia penal del seu temps. Es pot trobar una exposició detallada d'aquestes posicions clàssiques a Pérez Bermejo, (2021), apartat 2.

delictes més greus, els delinqüents potencials no tindrien cap incentiu per a cometre el delictes menor en lloc del més greu.

Altres defensors de les condemnes d'inspiració utilitarista sostenen que les sentències excessivament dures no produeixen les millors conseqüències perquè: a) les penes més dures no produeixen efectes dissuasius significatius; b) les penes de presó extremadament llargues no estan justificades per motius d'incapacitat; i c) les penes extremadament dures poden, en conjunt, tenir efectes criminògens. Aquest tipus d'objeccions exigeixen la prohibició de les penes desproporcionades.¹⁰

Després d'aquesta revisió recollim com a conclusió que des del punt de vista utilitarista, en les diferents versions revisades, tampoc no es podria justificar l'aplicació de la pena de presó per la majoria de dones preses a Catalunya. Aquest tipus de pena no té les conseqüències positives que podrien justificar-la ni en termes de rehabilitació o reinserció, ni en termes d'efectes dissuasius.

2.3. Justificacions alternatives del càstig

Diversos teòrics han tractat de desenvolupar concepcions alternatives de la justificació del càstig com a resposta a les objeccions que hem vist que es poden plantejar contra els punts de vista conseqüencialistes i retributivistes.¹¹

2.3.1. Teoria Mixta de Hart

La teoria de Hart forma part de les teories mixtes. Aquest tipus de teories combinen elements del retribucionisme i del conseqüencialisme per tal d'elaborar una única teoria. L'impuls per a intentar desenvolupar aquest tipus de teoria neix de l'acceptació de dues idees: la idea que el càstig ha de promoure bones conseqüències, com la reducció de la delinqüència, i la idea que cal aplicar el càstig a qui el mereix. La teoria d'H.L.A. Hart ens ofereix un exemple d'aquesta síntesi teòrica.

¹⁰ Hoskins, Zachary (2022), apartat 3 e.

¹¹ Hoskins, Zachary (2022), apartat 5.

Segons Hart, tota justificació moral el càstig ha de respondre dues preguntes: Què justifica la pràctica general del càstig?, i a qui es pot aplicar el càstig?

Hart afirma que la primera pregunta ("què justifica la pràctica general del càstig?") s'ha de respondre citant intuïcions utilitaristes, mentre que la segona ("a qui es pot aplicar el càstig?") s'ha de respondre citant intuïcions retributivistes. Per tant, la pràctica general del càstig es pot justificar apel·lant a les conseqüències positives que comporta el fet de castigar el delictes (consideració utilitarista), essent la principal conseqüència social la reducció de la delinqüència, però, d'altra banda, només podem castigar l'individu que s'ho mereix, és a dir qui ha comès un delictes i només de manera proporcionada a la gravetat del crim comès (consideracions retributivistes), tot i que Hart admet que en casos extrems el principi que estableix que només podem castigar un delinqüent per un delictes pot ser anul·lat per consideracions utilitaristes que portarien a justificar la condemna d'una persona innocent per salvar un important bé col·lectiu.

La principal objecció plantejada a la teoria de Hart és que és una teoria inconsistent i que està exposada a algunes de les objeccions kantianes que afectaven tant a les posicions utilitaristes (tracta els castigats com mers mitjans per aconseguir uns fins socials), com a les posicions retribucionistes (la noció de mèrit no està ben definida).

2.3.2. Teoria de l'extinció dels drets

Segons la teoria de la caducitat o extinció dels drets de les persones condemnades, el càstig és permisible perquè seria inadmissible tractar amb normalitat les persones que han comès delictes penals i castigar-les, tot i que comporta la imposició d'una càrrega, no constitueix una violació dels drets d'aquestes persones. Segons W.D. Ross, un representant clàssic d'aquesta posició, la principal raó per la qual la pena no es pot considerar una violació dels drets del delinqüent és que "el delinqüent, en violar la vida, la llibertat o la propietat d'un altre, ha perdut el seu propi dret al fet que es respecti la seva vida, la seva llibertat o la seva propietat, de manera que l'Estat no té un deure de protegir-lo, tal com sí que té el deure de protegir l'innocent".¹²

Aquesta teoria de l'extinció dels drets planteja una sèrie de qüestions que cal resoldre. En primer lloc, s'ha d'especificar amb més detall per quina raó algú que viola la llei perd el dret a no ser castigat, en segon lloc, cal definir la naturalesa dels drets perduts, si, per exemple, perden els

¹² Ross, W.D. (1994), p. 76.

delinqüents els mateixos drets que els han violat amb el seu delicte; i, en tercer lloc, s'ha d'establir un criteri clar per determinar la durada de la privació dels drets.¹³

2.3.3. Teoria del consentiment

Hem assenyalat més amunt que els teòrics de l'extinció dels drets argumenten que el càstig no viola els drets dels delinqüents perquè aquests han perdut els drets corresponents. Una altra forma d'entendre que el càstig no viola els drets dels delinqüents afirma que els delinqüents renuncien voluntàriament als seus drets en cometre un delicte ja que consenteixen tàcitament a assumir-ne les conseqüències, i per tant, a ser castigats. Aquesta visió va ser defensada sobretot per C. S. Nino qui sosté que quan una persona comet voluntàriament un delicte coneixent les conseqüències de cometre'l, consenteix efectivament en carregar amb aquestes conseqüències. Així doncs, en cometre el delicte, renuncia al seu dret a no ser castigada.

Un problema de la visió del consentiment és que no sembla justificar el càstig dels delinqüents que no saben que els seus actes estan subjectes a càstig. És més, fins i tot si un delinqüent sap que està cometent un acte punible, pot desconèixer l'abast de la pena a la qual està subjecte. Si és així, no és clar com pot dir-se que consent el seu càstig.

Per contra, altres crítics han afirmat que el punt de vista del consentiment no pot excloure sentències que la majoria de nosaltres consideràriem excessives. Això es deu al fet que una persona que comet voluntàriament una acció amb coneixement de les conseqüències legals, siguin quals siguin, ha consentit a sotmetre's a les conseqüències.¹⁴

2.3.4. Teoria de l'educació moral

El punt de vista de l'educació moral comparteix unes certes característiques dels relats conseqüencialistes, així com dels retributivistes. Des d'aquest punt de vista, el càstig es justifica com un mitjà per a ensenyar una lliçó moral als quals cometen delictes.

Coincidint amb la posició conseqüencialista, el punt de vista de l'educació reconeix també que el càstig es justifica en part perquè contribueix a reduir la delinqüència, però els teòrics de

¹³ Hoskins, Zachary (2022), apartat 5 a.

¹⁴ Hoskins, Zachary (2022), apartat 5 b.

l'educació moral també donen importància a la preocupació expressada per molts retributivistes quan afirmen que pretendre modelar el comportament de les persones mitjançant amenaces és, en paraules de G. W. F. Hegel, "el mateix que quan s'aixeca un bastó contra un gos; un home no és tractat d'acord amb la seva dignitat i honor, sinó com un gos". Per contra, una característica central de la visió de l'educació moral és que els que cometen delictes són agents morals, capaços de reflexionar i respondre a raons morals. Així, els teòrics de l'educació moral justificarien el càstig no per ser un mitjà que serveix per condicionar les persones a comportar-se de determinades maneres, sinó per ser l'eina que permet "ensenyar a l'infractor que l'acció que va fer està prohibida perquè és moralment incorrecta i no ha de fer-se per aquesta raó".

Una altra manera d'expressar aquesta diferència entre el punt de vista de l'educació i els punts de vista conseqüencialistes és que els punts de vista conseqüencialistes se centren totalment en si el càstig promou algun objectiu (principalment l'evitació del crim). En canvi, el punt de vista de l'educació moral sosté que l'única manera justificable d'aconseguir aquest objectiu és mitjançant un càstig que tracti el delinqüent com a agent moral i l'ensenyi per quina raó el seu comportament va ser moralment incorrecte de manera que ell mateix pugui reformar la seva conducta.

La principal crítica que se li planteja a aquesta concepció és que la justificació del càstig que defensa la teoria de l'educació moral és una justificació paternalista: l'Estat té dret a castigar l'infractor perquè ho fa pel propi bé d'aquest, el càstig constitueix un bé per ell en tant que li serveix per aprendre una lliçó moral. El liberalisme és contrari, però, a qualsevol justificació paternalista de la restricció de la llibertat. Finalment, tampoc no està clar que el càstig sigui la millor eina per educar moralment una persona.

Per concloure aquest apartat apuntem que les teories exposades tampoc no permetrien justificar la pena de presó per algunes de les raons que també s'aplicaven en els casos de les posicions utilitaristes i retributivistes.

2.4. L'abolicionisme

Alguns estudiosos no consideren vàlida cap de les justificacions del càstig. De fet, arriben a la conclusió que el càstig és moralment injustificat i, per tant, la pràctica ha de ser abolida. Una pregunta òbvia per als abolicionistes és com hauria de respondre la societat a aquelles persones que cometen algun dels delictes que actualment son objecte de càstig (per exemple frau fiscal, robatoris, agressions, etc.).

Una de les opcions proposades és abandonar el model del càstig per un model basat en el tractament, és a dir en la idea que la resposta adequada a la conducta patològica del delinqüent és la d'intentar curar-lo abans que castigar-lo. El tractament no es pot considerar una condemna i, a diferència del càstig, no ha de ser necessàriament oneros.

Altres opcions abolicionistes reivindiquen la substitució de la justícia penal per una justícia restaurativa. En comptes d'imposar càrregues o sancions oneroses sobre els infractors es tractaria de fer que rescabelessin les seves víctimes dels perjudicis ocasionats i que s'impliquessin junt amb elles en un procés de reparació dels danys i de restauració de les relacions socials malmeses. Els models restauratius no se centren en la imposició de càrregues intencionades i censuradores als delinqüents.

Segons les teories restauratives, l'Estat ha de fomentar també aquestes actituds expiatòries amb la major eficàcia possible i fins a l'últim dia de condemna. Aquestes actituds fomentades per l'Estat comporten a) Una conscienciació dels mals provocats i b) Una confrontació de l'individu amb el mal provocat. Aquesta actitud expiatòria no ha de fomentar-se solament en el delinqüent sinó en tots els ciutadans amb la finalitat d'inculcar des de la infantesa reaccions morals que haurien de seguir la transgressió dels valors col·lectius. Finalment, segons aquesta teoria, el càstig també hauria d'estar orientat cap al futur, ja que no es redueix a provocar dolor pel mal causat al delinqüent, sinó que aspira a la reconciliació.

Alguns crítics del model de tractament, per exemple, afirmen que no proporciona límits clars sobre la mena de tractament dels delinqüents que és permisible. L'objectiu de "curar" als individus malalts podria justificar un tractament excessivament sever, tant pel seu abast com per la seva durada. Altres també han argumentat que el model de tractament no respecta adequadament als delinqüents, ja que els tracta simplement com a pacients i no com a agents morals que són responsables.

Els crítics del model de la justícia restaurativa assenyalen que mentre alguns delictes poden semblar tan atroços que no és possible la restauració de les relacions personals malmeses, uns altres no tenen víctimes clarament especificables. A més, als conseqüencialistes els preocupa el fet que les pràctiques de restauració són menys eficaces que el càstig a l'hora de dissuadir els possibles delinqüents. Els retributivistes en canvi argumenten que es perd una cosa important quan responem a les infraccions únicament amb pràctiques restauratives. Especialment per a aquells que sostenen que una funció rellevant del càstig és transmetre la censura social. Alguns retributivistes sostenen que els ideals restauratius poden ser millor servits per un sistema retributivista de càstig.¹⁵

2.3. Conclusió

Com s'ha pogut comprovar cap dels arguments per justificar el càstig presentats per les diferents teories revisades en aquest capítol permetria justificar de manera convincent l'aplicació de la pena de presó per la majoria de les dones que compleixen condemna de privació de llibertat a les presons catalanes. D'aquí que el posició abolicionista sembli la més adequada. Tal com es podrà comprovar en els pròxims apartats un nombre important de les preses catalanes provenen d'uns entorns marginals o pateixen situacions de vulnerabilitat extrema en els quals l'única solució per poder satisfer les seves necessitats més bàsiques és la delinqüència.

No es pot castigar a una persona que ha robat o ha traficant amb alguna droga amb la finalitat d'aconseguir diners per sobreviure i és per això que em considero favorable a l'abolicionisme. Considero totalment proporcionat i just que en aquests casos s'apliqui un model de càstig basat en el tractament, és a dir, en la idea que la resposta adequada a la conducta patològica del delinqüent és la d'intentar curar-lo abans que castigar-lo, i en relació a les preses per delictes contra el patrimoni sense violència, una política de garantia de rendes que les protegís de manera eficaç de la privació material i l'exclusió social. Dit en unes altres paraules, la gent que té una toxicomania s'hauria de tractar aquest problema de toxicomania i la gent que ha delinquit perquè és pobre per sobreviure hauria de tenir garantit l'accés als recursos necessaris i evitar que aquestes persones arribessin a una situació tan extrema on l'única solució sigui delinquir.

¹⁵ Hoskins, Zachary (2022), apartat 6.

3. L'execució penal a Espanya i a Catalunya

Després d'haver revisat els possibles fonaments filosòfics que poden justificar l'existència d'un sistema penal que inclou la pena de presó com principal instrument per l'aplicació del càstig de la privació de llibertat. Comprovarem quina és la concepció del càstig que serveix de fonament a la normativa penitenciària a Espanya i Catalunya.

3.1. Normativa penitenciària

A continuació recollim aquelles lleis que regulen l'execució penitenciària a Espanya i a Catalunya. Es comentarà la normativa penitenciària en l'àmbit autonòmic només a Catalunya pel fet que és el que s'estudia i s'analitza al llarg de la investigació. Però cal esmentar que el 6 de juliol de 2021 el País Basc també va rebre les competències en matèria d'execució penal.

A) ÀMBIT ESTATAL

A Espanya la normativa penitenciària s'ha inspirat en una concepció rehabilitadora del càstig més propera a les teories utilitaristes que retribucionisme, ja que, tal i com indica l'article 25.2 de la Constitució Espanyola, "las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados".¹⁶

D'altra banda, la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària, que va afavorir la modernització del sistema penitenciari espanyol, afirma en l'article 1 que "las instituciones penitenciarias reguladas en la presente Ley tienen como fin primordial la reeducación y la reinserción social de los sentenciados a penas y medidas penales privativas de libertad, así como la retención y custodia de detenidos, presos y penados".¹⁷

I finalment, el Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari que desenvolupa i executa la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre també assenyala en

¹⁶ Constitución Española, Boletín Oficial del Estado, artículo 25.2. Disponible: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229#a25>

¹⁷ Departament de justícia, normativa penitenciària, normativa estatal. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Normativa/normativasectorial/penitenciaria/>

referència a quina ha de ser la finalitat de la presó i quins els drets i obligacions que han de complir els interns “Las instituciones penitenciarias reguladas en la presente Ley tienen como fin primordial la reeducación y la reinserción social de los sentenciados a penas y medidas penales privativas de libertad, así como la retención y custodia de detenidos, presos y penados” i “La actividad penitenciaria se ejercerá respetando, en todo caso, la personalidad humana de los reclusos y los derechos e intereses jurídicos de los mismos no afectados por la condena, sin establecerse diferencia alguna por razón de raza, opiniones políticas, creencias religiosas, condición social o cualesquiera otras circunstancias de análoga naturaleza”.¹⁸

Les normes d'àmbit estatal que regulen l'execució de penes privatives de llibertat són les següents:

- Constitució espanyola, articles 24 a 29, 118 i 149
- Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària
- Reial decret 1201/1981, de 8 de maig, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari: articles 108, 109, 110, 111, primer paràgraf de l'article 124, 277 a 293, 296 a 324, 328 a 332 i 334 a 343
- Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal
- Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari
- Reial Decret 840/2011, de 17 de juny, pel qual s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de treball en benefici de la comunitat i de localització permanent en centre penitenciari, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat i substitució de penes.
- Reial decret 782/2001, de 6 de juliol, pel qual es regula la relació laboral de caràcter especial dels penats que realitzin activitats laborals en tallers penitenciaris i la protecció de Seguretat Social dels sotmesos a penes de treball en benefici de la comunitat.

Els decrets que regulen les transferències en matèria d'execució penal a les comunitats autònomes que les tenen transferides són:

- Reial decret 3482/1983, de 28 de desembre, sobre traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria d'administració penitenciària

¹⁸ Constitución Española, Boletín Oficial del Estado, Ley Orgánica 1/1979, de 26 de septiembre,. Disponible: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1979-23708>

- Reial decret 169/2021, de 6 de juliol, sobre traspàs de serveis de l'Estat a la Comunitat Autònoma del País Basc en matèria d'administració penitenciària.

B) ÀMBIT AUTONÒMIC: CATALUNYA

Tal com s'ha assenyalat anteriorment, la Generalitat de Catalunya va assumir la gestió de l'activitat penitenciària a Catalunya mitjançant la Llei orgànica 4/79, de 18 de desembre, de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Va assumir les competències assenyalades per l'article 79 de la Llei orgànica general penitenciària, en tenir transferits els mitjans i els serveis penitenciaris pel Reial decret 3482/83, de 28 de desembre, des de l'1 de gener de 1984.¹⁹

Les dues normes més importants de la normativa penitenciària catalana són la Llei 5/1989, de 12 de maig, de creació del Centre d'Iniciatives per a la Reinserció (aprovada pel Decret 210/2013, de 30 de juliol), i el Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya.

La Llei citada vol establir quines han de ser les fórmules organitzatives que han de facilitar l'exercici del dret reconegut dels presos i els penats a un treball remunerat i “per aconseguir, ensems, llur reinserció professional i social”, tot apropant “l'activitat laboral penitenciària a les fórmules organitzatives que predominen en la societat, en la qual s'haurà d'integrar el reclús en el moment de la seva llibertat”. El segon decret deixa clar quins són els objectius principals de l'execució penal a Catalunya, entre ells el de: fer possible una millor participació ciutadana, i de major qualitat, en els serveis públics d'execució penal”.

En conclusió, podem observar que la normativa aprovada expressa explícitament les finalitats de reinserció i rehabilitació que han de tenir les mesures i institucions i organismes penitenciaris.

20

¹⁹ Departament de justícia, normativa penitenciària, normativa de Catalunya. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Normativa/normativasectorial/penitenciaria/>

²⁰ Des del moment d'assumpció de la transferència en matèria d'execució penal, el Parlament de Catalunya fent ús de la seva capacitat legislativa ha dut a terme diversos canvis recollits en diferents normes d'àmbit penitenciari que ha impulsat: Llei 5/1989, de 12 de maig, de creació del Centre d'Iniciatives per a la Reinserció; Estatut d'autonomia de 2006, article 168; DECRET 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya; Llei 23/2009, del 23 de desembre, del Centre d'Iniciatives per a la Reinserció que modifica la Llei 5/1989, del 12 de maig, de creació del Centre d'Iniciatives per a la Reinserció; DECRET 210/2013, de 30 de juliol, d'aprovació dels Estatuts del Centre d'Iniciatives per a la Reinserció; DECRET 130/2009, de 25 d'agost, de modificació del Decret 325/2006, de 22 d'agost, de creació de centres de formació de persones adultes ubicats en centres penitenciaris; DECRET 325/2006, de 22 d'agost, de creació de centres de formació de persones adultes ubicats en centres penitenciaris; ORDRE JUS/370/2009, de 23 de juliol, de

3.2. Programes rehabilitadors dins les presons catalanes

A continuació, farem un repàs dels programes que es duen a terme dins de la presó a Catalunya per poder assolir les fites que exigeixen les lleis esmentades en l'apartat anterior.

Per Programes de rehabilitació s'entén la coordinació sistemàtica i temporalitzada d'una sèrie de mesures, actuacions i ús de tècniques d'intervenció amb els objectius de solucionar un problema o atendre una necessitat, facilitar l'aprenentatge per part dels interns de conductes socialment adaptatives i afavorir el canvi cap a un estil de vida positiu i prosocial.

A continuació s'esmentaran els models de tractaments i d'intervenció que s'apliquen en les presons de Catalunya.

3.2.1. Modalitats de tractament

Els models d'intervenció depenen de quin sigui el model explicatiu de la conducta delinqüencial que s'hagi adopta.²¹ A partir d'aquests models explicatius s'han elaborat models d'intervenció en rehabilitació, que són el conjunt d'accions que s'ha de dur a terme a les presons per tal de modificar la conducta delictiva i reduir el risc de reincidència dels delinqüents. I els models de rehabilitació són:

- Programes basats en el model cognitiu conductual, que pretén influir en l'aparició i manteniment de conductes socialment desitjables i promoure el canvi de la conducta.
- Models d'intervenció derivats de la psicologia, que se centra en el desenvolupament de noves habilitats, desenvolupament del pensament prosocial, en la regulació emocional i control de la ira i en la prevenció de recaigudes mitjançant el model transteòric dels estadis de canvi de Prochaska i DiClemente

regulació de les taules de participació social en l'àmbit penal i penitenciari; RESOLUCIÓ JUS/524/2018, de 19 de març, per la qual es determinen els horaris d'admissions voluntàries en els centres penitenciaris de Catalunya i de comunicacions presencials de les persones internes amb advocats i altres professionals.

²¹ La criminologia és una branca del dret que s'encarrega d'estudiar els delictes i de trobar models explicatius i explicacions a la delinqüència. Els models explicatius de la delinqüència són diverses teories que ens ofereixen diferents explicacions de la conducta humana de tipus delinqüencial. Els models explicatius existents són: Model cognitiu conductual, Aprenentatge social, Teoria general de la tensió, Teories del control social.

- Models d'intervenció derivats de l'educació social, que pretenen dotar als presos de recursos culturals, personals i socialitzadors per tal d'integrar-los a la societat. L'educació social se centra en les causes delictives i a partir d'aquí intenta promoure un canvi en l'individu a través de les conductes, actituds, potencialitats i interessos.
- Models d'intervenció derivats del treball social, té l'objectiu de millorar l'entorn social, familiar i relacional de l'intern per tal de reduir el factors que puguin provocar la reincidència delictiva i reduir l'impacte emocional que provoca l'ingrés a presó.
- Models d'intervenció derivats de la pedagogia, té l'objectiu d'integrar diferents estratègies d'intervenció ja que pretén atendre les diferents dificultats i necessitats de l'intern.

3.2.2. Intervenció

INTERVENCIÓ AMBIENT AL MEDI ORDINARI

Quan Catalunya va rebre les competències pel que fa l'execució penal va aplicar un marc motivacional general en el sistema penitenciari, el qual es dividia en dues variables a l'hora d'actuar: la conducta i la situació juridicopenal. Però a mesura que ha anat passant el temps i s'ha anat guanyant experiència han aparegut altres models més innovadors els quals donen més importància a l'avaluació del risc de conducta delictiva i la gestió d'aquest risc per mitjà de programes especialitzats i específics.²² Això ha requerit millores en el sistema, així com, professionals més qualificats i valorats, a més de la figura ja existent del coordinador d'equips multidisciplinaris, la figura del cap de programes d'atenció especialitzada com a responsable de la coordinació dels programes d'atenció especialitzada i dels professionals encarregats de dissenyar-los i executar-lo.

També es comencen a generalitzar dins la presó les següents àrees: àrea d'intervenció i estabilització conductual, d'intervenció en conductes violentes, d'intervenció en conductes addictives, d'intervenció en salut mental i orgànica i de preparació per a la vida en llibertat. Endemés hi han col·lectius que requereixen una especial atenció així que també hi han mòduls

²² Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat (2011), pàgines 58-66.

especials: mòduls d'especial supervisió, mòduls mixtos, departaments d'atenció especialitzada per a drogodependències, etc. I finalment dins la presó les dones i els joves són dos col·lectius d'especial consideració tal i com indica l'article 4 del reglament.

MEDI OBERT

La intervenció en el medi obert es pot dur a terme en:

- Centres oberts, establiments penitenciaris autònoms per a interns de tercer grau que ja s'han de preparar per a la vida fora de la presó.
- Seccions obertes, una secció del centre penitenciar ordinari destinat als interns de tercer grau que ja s'han de preparar per a la vida fora de la presó.
- Unitats dependents, instal·lacions residencials situades al costat del centre penitenciar però que depenen de l'administració penitenciària i estan destinades per als interns de tercer grau que ja s'han de preparar per a la vida fora de la presó.

Els interns de tercer grau per poder preparar-se per a la vida fora de la presó necessiten millorar la seva responsabilitat i autonomia. I és per això que els seves instal·lacions permeten:

- Fomentar la seva responsabilitat, mitjançant l'organització d'activitats
- Evitar el trencament dels vincles familiars i socials
- Coordinar totes les activitats necessàries per a la seva reinserció

INTERVENCIÓ GRUPAL

La intervenció grupal es divideix en 5 àmbits d'intervenció: formació de persones adultes; món laboral, salut i desenvolupament personal; context jurídic, social i cultural, i atenció especialitzada.²³

ÀMBIT DE FORMACIÓ DE PERSONES ADULTES

La formació de persones adultes té l'objectiu d'atribuir als interns tots els coneixements i habilitats necessàries per a la societat actual. I sobretot ha de permetre l'accés a tots els nivells del sistema educatiu. Les persones que acompanyaran i ajudaran en aquest àmbit als interns seran els professors i els mestres.

ÀMBIT DEL CONTEXT JURÍDIC, SOCIAL I CULTURAL

²³ Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, (2011), pàgines 67-95

Aquest àmbit pretén que els interns s'adaptin a la complexitat de la societat actual, que canvien les seves tendències delictives, incrementar els seus coneixements actuals i culturals i potenciïn la seva expressió i les capacitats artístiques.

Aquest àmbit es divideix en tres àrees: Societat i ciutadania, promoció i difusió cultural i informació i suport jurídic.

ÀMBIT DE LA SALUT I DEL DESENVOLUPAMENT PERSONAL

Aquest àmbit pretén fomentar una millora en la salut dels interns, en l'autocura, en la qualitat de vida i en els hàbits. En aquesta àmbit intervindran professionals dels equips de rehabilitació dels centres educatius (educadors, monitors, treballadors socials, sanitaris i psicòlegs). Aquest àmbit està dividit en dues àrees: Activitat física i esport i competències per a la relació.

ÀMBIT DEL MÓN LABORAL

Aquest àmbit és promogut i controlat pel CIRE (Centre d'Iniciatives per a la Reinserció), és l'empresa pública del Departament de Justícia que té per objectiu donar segones oportunitats a les persones privades de llibertat, a través de la formació i el treball. El treball és un element imprescindible dins del tractament penitenciari per poder incorporar-se al món del treball i per adquirir hàbits.

El CIRE té la funció de formar, ocupar i inserir al interns. Les dificultats amb les que es troba el CIRE són: la necessitat d'adaptació a les noves exigències del món laboral, qualificar als interns entorns els requisits del perfil professional que es necessita i visibilitzar la realitat dels interns i la gran oportunitat que és per a ells poder treballar.

Aquest àmbit està dividit en tres àrees: Orientació laboral per a l'ocupació, la formació i la inserció, formació professional i ocupacional i la inserció sociolaboral.

ÀMBIT D'ATENCIÓ ESPECIALITZADA

La finalitat d'aquesta àmbit es provocar un canvi en aquella conducta delictiva que tingui tendència a reincidir, com ara les conductes addictives i violentes. I en aquest els professionals que intervindran seran els psicòlegs, educadors, treballadors socials i sanitaris del equips de rehabilitació.

Aquest àmbit es divideix en les següents àrees: conductes addictives, conductes violentes, generalització al medi familiar i comunitari i intervenció en salut mental i discapacitats.

TRACTAMENT DE L'ALCOHOLISME

Aquest tractament ofereix una sèrie d'espais psicoeducatius per tal d'ajudar a l'intern a superar la seva problemàtica amb l'abús de l'alcohol. La metodologia que s'utilitza és la intervenció grupal (seguretat vial i alcohol, prevenció de recaigudes) i tutories individuals.

Els requisits per poder entrar en aquest tractament són:

- Fer una desintoxicació prèvia a l'entrada al programa.
- La possibilitat d'usar un interdictor per l'alcohol (fàrmac que produeix una reacció tòxica davant el consum d'alcohol i un efecte negatiu de caire dissuasori)
- No s'accepta l'entrada conjunta de persones que mantinguin relacions de parella o llaços familiars de primer grau o malalties psíquiques en fase aguda.

INTERVENCIÓ INDIVIDUAL²⁴

La intervenció individual se sustenta gràcies a les següents bases: en un programa marc d'atenció individualitzada (PIT), el tutor com a referent, una entrevista motivacional, intervenció des del treball social, eines de suport a la gestió de risc i especificats de la intervenció individual en medi obert.

PROGRAMA MARC D'ATENCIÓ INDIVIDUALITZADA (PIT)

El PIT són els instruments centrals que planifiquen i orienten els objectius considerats per part de l'equip multidisciplinari i l'intern a partir de la divisió de diferents àrees per tal d'avaluar a les persones privades de llibertat. El PIT planifica la intervenció de l'intern de manera progressiva en funció de les seves necessitats.

Una de les condicions a l'hora de valorar si es garanteix o no un permís serà el compliment de totes les àrees del PIT.

ENTREVISTA MOTIVACIONAL

L'entrevista motivacional té dos objectius: motivar i preparar al intern per al canvi i consolidar el compromís al canvi. L'entrevista es divideix en quatre estadis: L'estadi de pre-contemplació,

²⁴ Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, (2011), pàgines 96-104

en el qual l'individu encara no té consciència del problema i no creu que tinguin la necessitat de acudir al tractament, l'individu en aquesta fase intentarà evitar assistir al tractament i si no ho fa és per alliberar-se de la pressió externa. En el segon estadi (la contemplació) l'individu comença a prendre consciència del problema, vol canviar-lo però no es compromet o no té la suficient força de voluntat per fer-ho. En l'estadi de preparació l'individu pren consciència del problema, demana ajuda ja que sol no pot i comença a fer petits canvis. En la fase d'acció l'individu modifica el seu comportament ja que inverteix esforç i temps per fer-ho i assoleix resultats ja visibles. Finalment en l'últim estadi (manteniment) el problema a desaparegut i es treballa per prevenir la recaiguda.

Els moments terapèutics principals seran la identificació i el reconeixement del problema, la realització d'un balanç de decisió (pros i contres), buscar solucions i establir els objectius en relació al PIT.

EINES DE SUPORT A LA GESTIÓ DEL RISC

Quan un intern és alliberat significa que la seva tutela ja no pertany a l'administració penitenciària, però abans de ser alliberat la legislació aplica uns mecanismes per a que el seu acostament al medi exterior sigui progressiu. Els mecanismes són: les sortides programades, els permisos, les modalitats de compliment i la llibertat condicional.

3.3. Mesures penals alternatives a Catalunya

3.3.1. Naixement i evolució

Poc temps després de que Catalunya rebés les competències en matèria penitenciària va fer una petita reforma en l'execució penal catalana seguint de les recomanacions del Consell Europeu. L'any 1981 va començar a introduir les mesures penals alternatives amb el joves penats i com els resultats van ser positius més tard les van aplicar també als adults. El 25 de maig de 1996 es va aprovar la llei orgànica del 23 de novembre que modificava el sistema d'execució penal a Catalunya per la qual cosa es va poder començar a aplicar mesures penals en els adults.²⁵

²⁵ Departament de justícia, mesures penals alternatives, antecedents històrics i evolució.

Les mesures penals alternatives son gestionades per entitats sense ànim de lucre que estan contractades pel servei públic. Cada territori té els seu equip de professionals que atenen les necessitats d'assessorament tècnic i d'execució d'aquestes mesures.²⁶

Segons el Codi penal els delictes que correspondran a les penes alternatives seran:²⁷

- Els maltractaments per violència de gènere o per violència domèstica (art. 153)
- Les amenaces per violència de gènere o per violència domèstica (art. 171)
- Les coaccions per violència de gènere o per violència domèstica (art. 172)
- Els robatoris o furtis d'ús de vehicles de motor o ciclomotors (art. 244)
- la conducció d'aquests sota la influència d'alcohol o drogues (art. 379)
- L'incompliment d'obligacions familiars (art. 618)
- Les faltes d'amenaces, vexacions, injúries i coaccions lleus per violència domèstica (art. 620)
- La falta de deslluïment d'immobles (art. 626)
- La falta contra la flora i els maltractaments d'animals que no siguin delictes (art. 632)

3.3.2. Caracterització

Les mesures penals alternatives (MPA) són un tipus de sanció en resposta a la comissió d'un delictes que no s'hauria de complir a presó sinó a la comunitat. Les MPA estan orientades per castigar als delinqüents de delictes poc greus sense privar-los totalment de llibertat, de manera que permet evitar les conseqüències negatives de la presó i permet complir els objectius de l'article 25.2 (reeducar, reinserir i rehabilitar).²⁸ Les mesures penals alternatives es caracteritzen per:

- Substituir la pena per una mesura que "paga" pel dany provocat o per l'incompliment d'una llei i normalment aquesta mesura beneficia a la comunitat.
- Estan orientades a reduir la reincidència
- Permeten conscienciar al penat de la conseqüència dels seus actes

²⁶ Actualment, l'execució i l'assessorament de les mesures penals alternatives pertany al Servei de Mesures Penals Alternatives de la Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives que forma part de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil.

²⁷ Departament de justícia, mesures penals alternatives, programes, treballs en benefici a la comunitat, marc legal.

²⁸ Departament de justícia, mesures penals alternatives, definició i característiques.

- Reeducar, reinserir i integrar al o la penat/da i a més el penat pot conviure amb la seva família de manera que no es trenquen els seus llaços afectius.
- La llargada de les mesures penals alternatives pot ser de fins a 2 a 5 anys.

El delegat d'execució de les mesures penals alternatives té la funció de controlar el funcionament d'aquestes mesures, informar al jutge de l'evolució del penat, ajudar mitjançant suport socioeducatiu, fer un seguiment del penat, ajudar-lo a integrar-se en la societat adequadament i adaptar les mesures penals alternatives a les necessitats dels penats.

Els elements del procés d'execució d'una mesura penal alternativa es pot dividir en quatre parts: control de l'execució de la mesura, suport socioeducatiu i compliment d'obligacions i/o dels tractaments i participació comunitària.

3.3.3. Formes substitutives de la pena de presó

Les mesures penals alternatives ens ofereixen dues formes de substituir la pena de presó: la suspensió i la substitució.²⁹

La suspensió normalment s'aplica a aquelles persones que tenen problemes de salut mental i drogoaddiccions. Consisteix en la suspensió³⁰ d'una pena de presó per un tractament de deshabituació, de salut mental o de programes formatius, amb la principal condició de que no torni a delinquir. I la substitució³¹ consisteix substituir una pena de presó d'un o dos anys per un treball en benefici a la comunitat.

En funció del diagnòstic que faci el professional del penat se li aplicarà una mesura o una altra per al seu tractament que estarà encaminat a la integració en la comunitat. Aquesta integració s'aconseguirà amb la potenciació d'aquelles capacitats i habilitats socialment adaptatives.

²⁹ Departament de justícia, mesures penals alternatives, programes, formes substitutives de l'execució de les penes privatives de llibertat, definició i característiques.

³⁰ Pel que fa el marc legal, la suspensió pot ser de diferents tipus: ordinària, extraordinària, per malaltia greu i per un trastorn mental greu

³¹ La substitució es podran substituir penes d'un any a dos anys ja sigui amb una multa o amb treballs en benefici a la comunitat.

3.3.4. Programes

Els programes de les mesures penals alternatives es divideixen en dos grups: treballs en benefici a la comunitat i en programes formatius

TREBALLS EN BENEFICI A LA COMUNITAT³²

Els treballs en benefici a la comunitat (TBC) consisteixen en dur a terme una activitat d'utilitat pública i de manera no retributiva en una empresa sense ànim de lucre o per l'Administració per tal de reparar el dany provocat. Els TBC no es poden imposar sota la voluntat del penat i pretenen responsabilitzar als penats dels seus actes, fer front a la seva mala conducta, fer una acció positiva per a la comunitat, trencar amb l'estereotip de delinqüència i millorar la seva imatge.

Les activitats que es realitzen en els TBC es caracteritzen per:

- Ser útils per a la societat i permeten cobrir el danys provocats de manera simbòlica
- Són activitats sense ànim de lucre i s'han de fer en entitats públiques
- Pretenen reeducar i reinserir al o la penada/penat
- Les activitats fan que el penat reflexioni del mal acte que ha fet i del risc comportat
- Les jornades han de durar com a mínim 4 hores i com a màxim 8 hores
- La jornada de la pena s'ha d'adaptar a la situació sociolaboral del penat
- Les activitats es realitzen en l'entorn del penat per tal de que no es trenquin els seus llaços afectius
- L'Administració ha de garantir seguretat i protecció en cas de que es produeixi algun dany tant per part del penat com per part de l'empresa.
- Les entitats han de facilitar l'espai, la tasca i la incorporació del penat en les activitats que ha de fer i acompanyar-lo.

PROGRAMES FORMATIUS

Hi ha dos tipus de programes formatius³³:

- Els programes formatius genèrics: Tenen l'objectiu de satisfer les necessitats amb programes de la xarxa sociocomunitària, com ara l'alfabetització, i oferir els mitjans necessaris per reinserir als penats, com ara els programes formatius, culturals i laborals.

³²Departament de justícia, mesures penals alternatives, programes, treballs en benefici a la comunitat, definició i característiques.

³³ Departament de justícia, àmbits d'actuació, mesures penals alternatives, programes, programes formatius, tipus. Disponible a: https://justicia.gencat.cat/ca/ambits/mesures_penals_alternativ/programes/programes_formatius/

- Els programes formatius específics: Són programes més concrets que se centren més en el tipus de delictes i les necessitats associades. Per exemple, educació sexual, educació viària, maltractaments...

PROGRAMA ESPECÍFIC DE SEGURETAT VIÀRIA

La majoria d'accidents de trànsit són culpa del factor humà, no són producte de l'atzar. Cada vegada són més els casos d'accidents provocats per velocitat excessiva, l'incompliment de les normes bàsiques de trànsit, la no utilització dels accessoris de seguretat i la ingesta d'alcohol o altres substàncies tòxiques.

Aquest programa pretén reduir el nombre d'accidents provocats pel factor humà mitjançant una conscienciació social dels riscos associats la conducció des de diferents perspectives (sanitària, criminològica, jurídica, psicosocial i formació viària). També té l'objectiu de conscienciar al conductor de la necessitat de canviar l'actitud a l'hora de conduir mitjançant, la reflexió i un reforçament de l'empatia, l'autocontrol, la responsabilitat i la prudència.

PROGRAMA ESPECÍFIC EN VIOLÈNCIA DE GÈNERE

Per tal d'abordar els delictes contra la violència de gènere s'ha de treballar amb les persones que l'exerceixen i amb les que la pateixen (dones, homes, fills i familiars que hagin sigut víctima). Per una banda, és molt important treballar amb els homes que exerceixen aquesta violència per tal de redirigir les seves tendències, conductes i impulsos a uns altres socialment adaptatius i acceptats. Però per altra part també pren una gran rellevància treballar amb les víctimes (dones i els fills o familiars que siguin víctimes secundàries) per tal d'evitar o d'abordar les seqüeles que puguin aparèixer i per tal de dotar-los de models d'actuació basats en el respecte.

Per tant, aquest programa l'objectiu que té respecte el penat és solucionar les necessitats de control de l'ira i l'estrès, desenvolupar habilitats socials i de comunicació, dotar-lo de les eines necessàries per reinserir-se en la societat, ensenyar-li alternatives a determinades conductes i reaccions i fomentar l'empatia cap a la víctima i el seu autocontrol.

Les entitats que formen part d'aquests programes són sense ànim de lucre i estan formades per professionals de l'àmbit de la salut i del treball social i les intervencions es fan des d'una perspectiva multidisciplinària.

3.3.5. Mesures de seguretat

Les mesures de seguretat s'imposen quan "el fet comès sigui delictes i que del fet i les circumstàncies personals del subjecte es pugui deduir un pronòstic de comportament futur amb possibilitat de comissió de nous delictes". Les mesures de seguretat poden ser d'internament per a tractament mèdic o educació especial, així com mesures no privatives de llibertat com ara obligació o prohibició de viure a un lloc, prohibició d'apropar-se o parlar amb la víctima o altres persones, seguiment d'un programa formatiu, etc.

4. La reincidència a Catalunya

Reincidir consisteix en cometre de nou un delictes ja havent comès anteriorment un o més d'un. El sistema penal actual, com ja s'ha esmentat diverses vegades, té l'objectiu de reinserir, reeducar i rehabilitar els delinqüents, per la qual cosa si hagués una gran taxa de reincidència penitenciària significaria que el sistema penitenciari no duu a terme correctament la seva tasca.

Eulàlia Luque, Marta Ferrer i Manel Capdevila, l'any 1997 van dur a terme una investigació durant 5 anys sobre la reincidència penitenciària a Catalunya en la qual exposen diferents factors que poden predir i/o explicar la reincidència dels expressos.³⁴ És per això que en aquest apartat es comentaran els resultats obtinguts de la seva investigació.

La reincidència d'un delinqüent pot haver estat provocada per múltiples factors i variables; voluntat del delinqüent, les seves característiques individuals, el suport sociofamiliar amb el que es troba al sortir de presó, si aconsegueix tenir treball al sortir de la presó o no... Bé doncs, aquests autors, en el seu estudi van classificar els resultats en tres parts: La primera dona informació de les característiques de la població excarcerada l'any 1997. En la segona part, es donen dades sobre les taxes de reincidència obtingudes i les diferents taxes que s'obtenen de la comparació entre els grups (en funció del sexe, la nacionalitat, els antecedents penitenciaris, el delictes principal comès i, el tipus d'excarceració). En la tercera part, es facilita una fórmula matemàtica que indica quines són les variables estudiades que prediuen la reincidència

La taxa de reincidència penitenciària de l'any 1997 era del 37,4% i les característiques de la població reincident eren les següents:

- Gènere: Homes 38,2% i dones 28,5%.
- Pel que fa l'activitat delictiva són més reincidentes els que tenen antecedents penitenciaris amb condemna (51,3%) que els que en tenen sense condemna (27,6%), o els que no tenen antecedents (22,6%).
- Pel que fa el temps que triguen a reincidir els que no tenen antecedents triguen una mitjana de 637,8 dies, els que tenen antecedents amb condemna només en triguen 433,6.

³⁴ Luque, Eulàlia, Ferrer, Marta i Capdevila, Manel, (2004). Pàgines 2 i 3.

- Pel que fa el delictes principal: els condemnats per delictes contra la propietat són molt més reincidents (36,6%), contra la salut pública (16,6%); contra les persones (17,6%), contra la llibertat sexual (22,2%).
- També és més reincident el col·lectiu que va ser excarcerat en llibertat definitiva (44,3%) que en llibertat condicional (15,6%).
- Pel que fa l'edat: els més joves tenen una taxa de reincidència més alta (42,5%), tornen abans (462,3 dies) i són més multireincidents (2,98 delictes de mitjana).

Per tant les variables que prediuen la reincidència són: el nombre d'incidents durant la condemna base (més risc de reincidir com més incidents), el tipus d'excarceració (més risc els que surten en llibertat definitiva), l'edat (més risc els que ingressen més joves), el sexe (més risc si són homes), el nombre d'ingressos previs en presó (més risc com més ingressos previs), el nombre de causes en la condemna base (més risc si hi ha més d'una causa) i el fet d'haver estat ingressat prèviament en presó amb condemna i sense condemna (més risc si es tenen antecedents).

D'altra banda, aquests mateixos autors van publicar el 2006 la mateixa investigació³⁵ però pel que fa la reincidència en les mesures penals alternatives així com fent una comparació amb la reincidència penitenciària. I els resultats van ser els següents:

- La taxa de reincidència de les persones que compleixen mesures penals alternatives és del 16,1%, i en comparació al taxa de reincidència penitenciària (37,4%) es inferior. Això es deu a que els sotmesos a mesures penals alternatives precisament compleixen penes alternatives pel fet que no han sigut reincidents prèviament, normalment són delinqüents primaris.
- Les persones sotmeses a mesures penals alternatives reincideixen amb menys freqüència que les persones que han complert penes de presó en el període de seguiment.
- Les persones sotmeses a mesures penals alternatives que reincideixen triguen el mateix temps a reincidir que els qui han complert una pena de presó.
- Dintre el grup de penats a penes alternatives presenten una major taxa de reincidència els que tenen antecedents de qualsevol tipus, i encara una taxa major els que compten amb antecedents penitenciaris.

³⁵ Luque Eulàlia, Ferrer Marta i Capdevila Manel, (2006). Pàgines 2, 3 i 4.

- Variables com el sexe o el lloc de procedència no incideixen en la taxa de reincidència dels sotmesos a mesures penals alternatives.

Per tant com a conclusió podem dir que les persones condemnades a mesures penals alternatives reincideixen molt menys que les persones condemnades a penes de presó. I per tant també podríem concloure que les penes alternatives són més efectives ja que s'adeqüen més a l'objectiu que imposa l'article 25.2 de la Constitució.

En l'entrevista realitzada a en David Garreta, el coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona, es va preguntar per què creia que eren els més joves els que presentaven una taxa de reincidència més alta i també perquè les dones eren les que presentaven una taxa de reincidència més baixa i la seva resposta va ser la següent; "Això és un tema d'oportunitats, la gent quan és gran té problemes, té família, té fills... És a dir, els joves delinqueixen més perquè tenen més temps i més oportunitats. També els joves són més impulsius i a més la impulsivitat va reduint-se amb el pas del temps, és a dir, com a més jove més impulsiu i és més fàcil que em fiqui en una baralla. Per tant el motiu per el qual delinqueixen més no és perquè tinguin cap valor diferent sinó que es podria dir que és més un tema psicològic o biològic.

Pel que fan les dones, a banda del tema biològic i psicològic, les dones per educació cultural tenen més xarxa social informal, és a dir, les motiva més fer amistats, establir relacions, tenir una bona organització familiar... I això fa que les dones ja tinguin més control social informal i és per això que és més difícil que delinqueixin".

I, en l'entrevista realitzada a en Joan Noguera, un advocat penal i civil, es va preguntar per l'eficiència de les MPA i la seva resposta va ser la següent, "Doncs jo crec que sí, que les MPA faciliten més la reinserció que la presó. Lo que passa és que és precari, no tenim eines ni factor docent de preparació per la posterior immediata reinserció. També segons quin tipus de delictes ja t'hi trobes el que t'he explicat abans; amb la gran discrecionalitat que tenen en aquest aspecte els jutges de vigilància penitenciària. Perquè molt probablement els equips de tractament de les presons poden proposar alguna MPA, però clar sempre t'hi topes amb el jutge de vigilància penitenciària..."

També, en contra de la presó, al llarg de la història, diferents estudis han demostrat que la presó té un gran impacte negatiu per als reclusos. Per exemple, l'estudi de Wheeler de 2007 citat en

Echeverri (2010)³⁶ demostra que la presó provoca ansietat, aparició de la despersonalització, pèrdua d'intimitat, afectació en l'autoestima, sensació de falta de control sobre la pròpia vida, absència d'expectatives i afectació en la sexualitat de la persona. Però no sols és difícil l'adaptació dins del recinte penitenciari si no que ho és més encara quan els reclusos han complert la seva condemna i han de reintegrar-se en la societat ja que com bé demostra l'estudi de Haney de 2002³⁷ la presó també provoca dependència a les institucions, hipervigilància i desconfiança, sobre control emocional, aïllament social i reaccions d'estrès posttraumàtic als mals que provoca la presó. És per això que diversos autors, criminòlegs, advocats penals, institucions, estudis, treballs, el Consell d'Europa, etc. Defensen que per aconseguir una adequada reinserció del reclus és necessari que aquesta sigui progressiva, ja que per exemple comporta una reducció de la taxa de reincidència penitenciària.

D'altra banda, les mesures penals alternatives eviten molts d'aquest problemes ja que té el mateix objectiu que la presó però s'executa d'una manera diferent. Per exemple, quan un delinqüent es penat a MPA aquest no és privat totalment de llibertat ja que pot viure a la seva casa i per tant hi ha una menor probabilitat de que es trenquin els seus llaços afectius, tindrà un major suport sociofamiliar i sobretot no l'aïllarà de la societat i per tant la reinserció serà més fàcil. També, els treballs en benefici a la comunitat permeten desenvolupar i treballar l'autonomia del penat i això comporta una millora d'autoestima ja que se senten útils, es redueix la sensació de vigilància permanent i la dependència a les institucions penitenciàries.

³⁶ Echeverri, J. A. (2010), "La prisionalización, sus efectos psicológicos y su evaluación".

³⁷ Haney, C. (2002), "The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment".

5. Execució penal femenina catalana

A continuació, es farà una descripció del perfil de la població penada femenina en relació a la població penada masculina i es tindran en compte les característiques que poden ser importants a l'hora de valorar si la realitat de la dona presa dins el conjunt del sistema penitenciari es pot qualificar, i en quin grau, de discriminatòria, i si el sistema respon de manera adequada a les necessitats pròpies d'aquest perfil.

EVOLUCIÓ POBLACIÓ PRESA A CATALUNYA

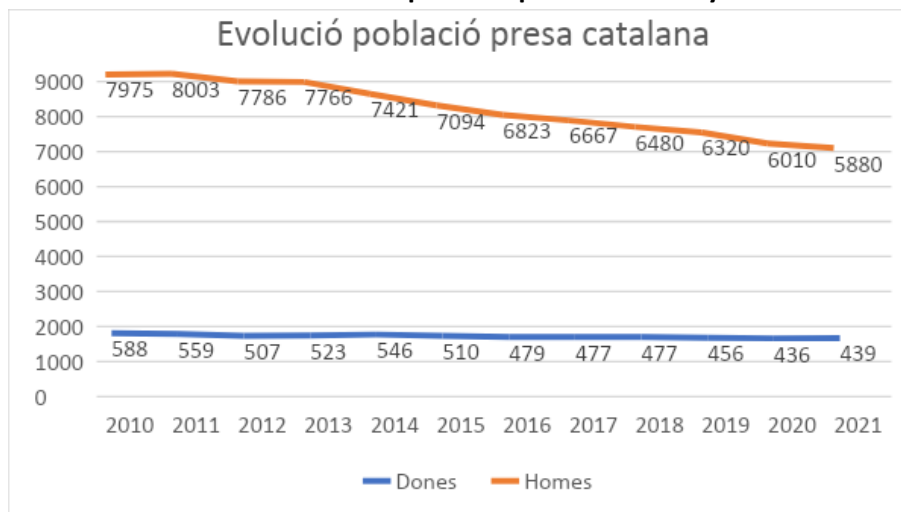
En primer lloc, cal recordar quina ha estat l'evolució de la població presa a Catalunya i podem observar que entre el 2010 i el 2011 el nombre d'homes presos ha disminuït un 26,26% i així ho ha fet també, en un percentatge força similar, el nombre de dones preses que s'ha reduït en un 26,87%.

Taula 1. Evolució població presa a Catalunya

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Dones	588	559	507	523	546	510	479	477	477	456	436	439
Homes	7975	8003	7786	7766	7421	7094	6823	6667	6480	6320	6010	5880

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del departament de Catalunya.³⁸

Gràfic 1. Evolució població presa a Catalunya

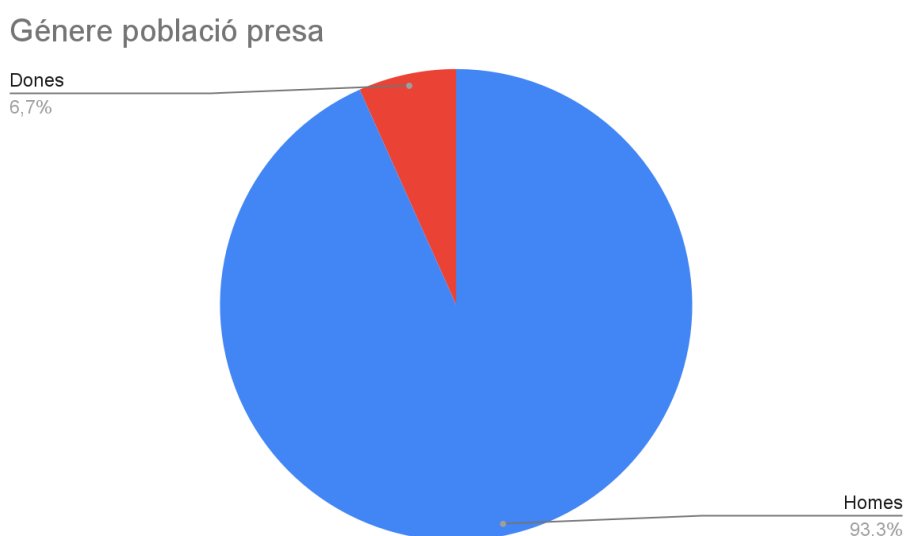
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

³⁸ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, edat. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

5.1. Perfil sociològic i procesopenal de les dones penades a Catalunya

Malgrat que la reducció de la població penada presa ha estat similar en els dos sexes, no representen en absolut el mateix percentatge en relació al conjunt total. Tal i com es pot veure al primer gràfic les dones en comparació als homes constitueixen una reduïda minoria, ja que tan sols representen 6,7%³⁹ de la població penada a Catalunya⁴⁰.

Gràfic 2. Gènere població presa

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia⁴¹

³⁹ Dades estadístiques setmanals d'execució penal, centres penitenciaris, darrera consulta 16/11/2022. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/dades-setmanals-execucio-penal/index.html>

⁴⁰ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, processal penal. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

⁴¹ Departament de justícia, dades estadístiques setmanals d'execució penal. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/dades-setmanals-execucio-penal/index.html>

5.1.1. Perfil sociodemogràfic de la dona presa

Espanya i Catalunya presenten una de les taxes més altes de població femenina presa a tota Europa. A Espanya les dones preses representaven, al setembre del 2022, el 7,1% de la població penitenciària mentre que a Europa⁴² la mitjana de dones preses era del 4,5% (Finlàndia el 7,7%, a Alemanya el 5,8%, a França el 3,6% i a Anglaterra i Gales el 25%)⁴³.

Aquesta realitat s'emmarca a més dins una tendència d'abast més general que ha plantejat el que es coneix com la "paradoxa penal", és adir, el fet que en les darreres dues dècades ha augmentat el nombre de dones preses en les jurisdiccions occidentals, sense que això hagi anat acompanyat per un augment de la gravetat dels seus delictes. Un dels principals factors causals d'ambdós fenòmens és la darrera reforma del Codi Penal que van endurir les penes relatives als delictes majoritàriament comesos per les dones, com ho són, per exemple, els delictes contra la salut pública, com el tràfic de drogues.

Elisabet Almeda, al seu estudi sobre la presó Brians de Barcelona (Almeda, 2012),⁴⁴ assenyala els motius del creixement de la població reclusa femenina a Espanya i algunes de les explicacions que ofereix són les següents:

- El precari desenvolupament de l'Estat del Benestar i la falta de serveis socials dirigits cap a la prevenció de la delinqüència i la reinserció dels expressos. Aquesta primera causa perjudica a aquelles persones més vulnerables, com es el cas de les dones preses amb fills o amb familiars al seu càrrec, ja que moltes d'aquestes delinqueixen per supervivència. També això ha causat una precària promoció de mesures penals alternatives per a aquest col·lectiu ja que no hi ha cap mesura que inclogui els supòsits de maternitat o responsabilitat social.
- L'increment de població reclusa femenina també està relacionat amb l'increment de delictes contra la salut pública (tràfic de drogues, contraband i consum), les dones

⁴² WPB, <https://www.prisonstudies.org/map/europe>.

El percentatge de dones preses a d'altres països d'Europa són a Finlàndia el 7,7%, a Alemanya el 5,8%, a França el 3,6% i a Anglaterra i Gales el 25%.

⁴³ Dades repetides als següents enllaços de diaris:

<https://www.europapress.es/sociedad/noticia-mujeres-representan-79-poblacion-reclusa-mayoria-son-espanolas-20150809140432.html>

<https://www.20minutos.es/noticia/2057658/0/mujeres/prision/espana/>

<https://www.elmundo.es/andalucia/2020/03/03/5e5e5376fdddf8b908b4615.html>

⁴⁴Almeda, Elisabet (2012), p.11-14. Disponible a: https://www.ucipfg.com/Repositorio/EPDP/Curso%20002/bloque_academico/Unidad02/Ejecuci%c3%b3nPenalyMujerenEspa%c3%b1a.pdf

cometen proporcionalment el doble de delictes contra la salut pública que els homes. A més en Espanya existeixen molts pocs centres de rehabilitació de drogodependents i els que hi han a les presons de dones són molt precaris ja que no duen a terme cap seguiment continuat. També en els últims anys hi ha hagut un major enduriment i penalització de les penes per a delictes contra el patrimoni i contra la salut pública.

- L'índex de empresonaments és més alt que el de criminalitat. Un dels motius és que la presó preventiva és superior per a les dones que per als homes i això fa que estiguin més temps a la presó que els homes per delictes no violents i menys greus.
- I finalment en Espanya existeixen molt poques associacions i entitats de la societat civil que duguin a terme funcions assistencials i de recolzament a les dones empresonades. Això és molt important ja que en la resta de països europeus aquestes associacions promouen canvis favorables per a l'execució penal com ara un increment de les mesures penals alternatives.

EDAT DE LES DONES PRESES A CATALUNYA (Desembre 2021)

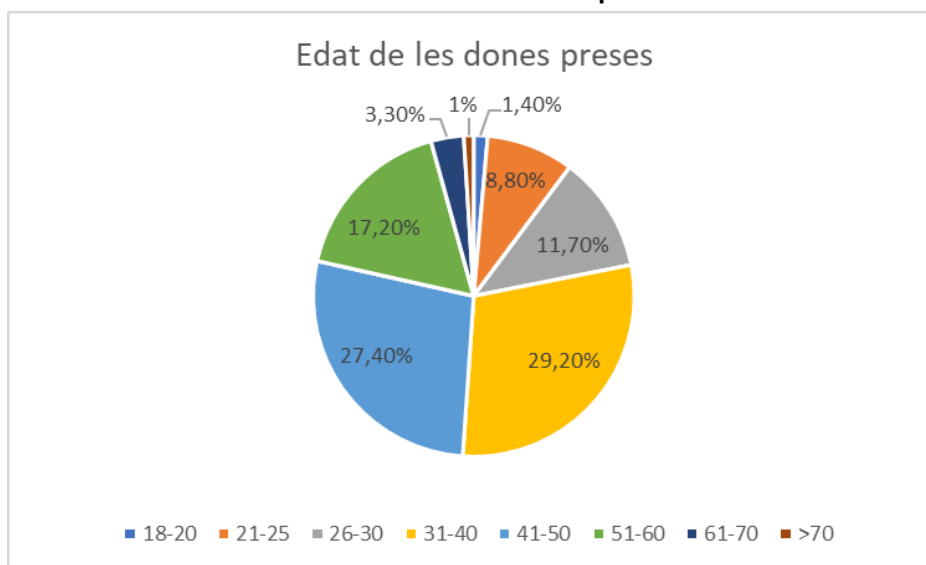
Pel que respecta l'edat de les dones preses a Catalunya podem veure en els següents gràfics que la majoria tenen entre 31 i 40 anys, seguit de les que tenen entre 41 i 50 anys i de les que tenen 51 i 60 anys. La mitjana d'edat és de 44,9 anys.

Taula 2. Edat de les dones preses a Catalunya 2021

18-20	7
21-25	45
26-30	60
31-40	149
41-50	140
51-60	88
61-70	17
>70	5

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

Gràfic 3. Edat de les dones preses

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia⁴⁵

PRINCIPALS NACIONALITATS DE LES DONES PENADES A CATALUNYA (Desembre 2021)

Pel que fa a les principals nacionalitats de les dones preses, tal com queda recollit en la taula i gràfic següents, la gran majoria de les preses a Catalunya són, a desembre de 2021, espanyoles (61,25%) seguit de les brasilianes (5,48%) i de les peruanes (3,91%). Encara així el 38,75% de la població femenina catalana presa és estrangera. Diverses investigacions com ara Almeda (2003) pàgines 66-72 o Navarro (2017) pàgines 111-114, mostren com la població estrangera pateix una sobrerrepresentació en relació al conjunt de la població femenina presa i en general ha de carregar amb les discriminacions provocades pel triple fet de ser dona, estrangera i presa. Aquest fenomen és el que fa recomanable l'adopció d'una perspectiva interseccional per a l'estudi de la població femenina presa, perspectiva interseccional que permet detectar les discriminacions superposades que afecten a certs col·lectius que per la posició que ocupen en l'estructura social estan exposats a patir més d'un tipus de discriminació i desigualtat per diferents motius.

⁴⁵ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, edat. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/5_pob.html

Taula 3 . Nacionalitat de les done preses

Espanya	313	61,25%
Brasil	28	5,48%
Perú	20	3,91%
Romania	17	3,33%
Colòmbia	14	2,74%
Bolívia	12	2,35%
Marroc	11	2,15%
Veneçuela	9	1,76%
República Dominicana	8	1,57%
Nigèria	8	1,57%
Altres	71	13,89%

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia⁴⁶

Gràfic 4. Nacionalitat de les dones penades

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

La dona presa també es caracteritza per tenir una taxa d'analfabetisme alta, per tenir problemes de toxicomanies, per ser d'ètnia gitana i estrangera, tenir una vida marcada per abusos sexuals, maltractaments familiars, violència de gènere, falta d'atenció i d'afecte... I finalment, la majoria coincideixen en una elevada taxa de fecunditat en comparació de la resat de la població espanyola ja que acostumen a tenir un nombre de fills major al de la mitja.⁴⁷ Avui dia, el 78,9%

⁴⁶ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, nacionalitat. Darrera consulta novembre de 2022.

⁴⁷ Navarro, Carmen (2017), p.126-148; Cervelló Donderis, V (2006), p. 80.

de les dones a la presó son mares. I pel que fa el nombre de dones amb fills a la presó, al desembre de 2021 van ser 8 dones les que van viure amb els seus fills menors de 3 anys a la presó i al 2022 van ser 7.⁴⁸ A més cal assenyalar que la majoria d'aquestes mares estan divorciades o son mares solteres, és a dir, pertanyen a famílies monoparentals.

Resumint el més important podem afirmar que l'evolució de la dona presa a Catalunya ha estat l'adequada, ja que ha disminuït. La majoria d'elles són espanyoles, però també hi ha un gran percentatge de dones preses estrangeres, la majoria tenen entre 31 i 40, es troben en un període reproductiu i relacionadament el 78,9% d'elles són mares, i a més, mares solteres amb una mitjana de fills més gran al de la mitja. També convé ressaltar que la majoria d'elles han tingut una vida bastant lligada amb la pobresa⁴⁹, la majoria provenen d'entorns marginals i conseqüentment tenen un alt nivell d'analfabetisme.⁵⁰

5.1.2. Perfil psicològic de la dona presa

Pel que fa a el perfil psicològic s'ha comprovat que les dones tenen més risc que els homes per patir problemes de salut mental, això es deu a un conjunt de factors. Aquests factors són la violència masclista, el pes dels estereotips de gènere i els factors socials.

En primer lloc, les dones tenen risc de patir violència masclista al llarg de la seva vida així com poden patir algun tipus d'abús sexual i agressió sexual, concretament en el cas de les nenes el percentatge de risc d'abús sexual és del 20-25%. En segon lloc, les dones han de suportar el pes dels requisits que estableixen els estereotips de gènere "paper de cuidadora", també moltes són acomiadades de la feina quan es queden embarassades, la pressió de ser mare... I, en tercer lloc, altres factors socials on el percentatge de dones és major serien la pobresa, la classe social o la migració.

⁴⁸ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, dones amb fills. Darrera consulta novembre de 2022.

⁴⁹ Mapelli et al.(2013), p.84.

⁵⁰ "El análisis integral de los datos confirma el hecho de que las mujeres reclusas ocupan puestos de menor calificación profesional que los reclusos por causa de su baja formación escolar (el 33% de las mujeres se declaró analfabeta/analfabeta funcional), y consiguientemente, profesional." [Mapelli et al. (2013), p. 84].

Bé doncs si comprovem aquestes característiques en la població femenina presa s'observa que el 80% d'elles han patit violència masclista i que provenen d'uns entorns marginals i pobres. Més concretament al 2014 Carmen Navarro⁵¹ va realitzar un estudi a la presó de Brians 1 en el qual en un dels apartats es deia que 44,8% d'elles maltracte físic, el 56% d'elles van patir maltracte psicològic i que el 24% d'elles va patir abús sexual. A això se li suma el xoc traumàtic que suposa l'ingrés a presó, els trencaments dels llaços familiars que suposa l'ingrés a la presó i les distintes problemàtiques que aquestes es troben al llarg del compliment de la seva condemna i que es comentaran en els pròxims apartats. És per tot això que les dones preses acostumen a patir problemes de salut mental, entre els quals els principals són l'ansietat, concretament 47%, i depressió, concretament el 51,7% d'elles.⁵²

5.1.3. Perfil criminològic de la dona presa

En el present apartat es descriurà com és el perfil criminològic de la dona presa.

PROCÉS PENAL (any 2021)

Començant pel procés penal amb la següent taula i gràfics podem observar que la majoria de dones preses a Catalunya l'any 2021 estaven penades i complien condemna a Barcelona, pel fet que a Barcelona està la presó de Brians 1 i es on compleix condemna el 70% de la població femenina presa. A Barcelona també està la presó de Wad Ras que és l'única presó de Catalunya de dones.

Taula 4. Procés penal de la dona presa any 2021

Total de persones preses a Catalunya	7.746
Total de dones preses a Catalunya	511 (el 6.6%)
Penades	437 • 344 a BCN • 41 a Girona • 21 a Lleida • 31 a TGN
Preventives	72 • 53 a BCN • 4 a Girona • 4 a Lleida

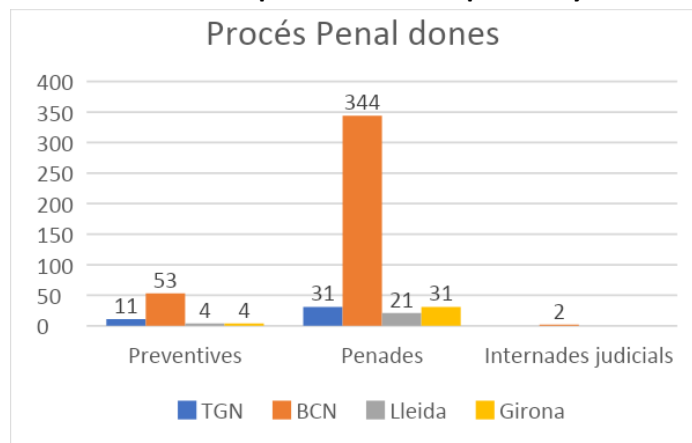
⁵¹ Navarro (2017).

⁵² Per redactar aquest apartat s'han utilitzat els següents materials: Diari salut mental 360, doctora Judith Usall i Rodié, (8 de març de 2021), "Per què la dona pateix més trastorns de salut mental?", disponible a: <https://www.som360.org/ca/articulo/dona-pateix-mes-trastorns-salut-mental> i Esquina Raquel, Molina Estefania, Moreno Carolina i Laia Verdiell (2020) apartat 3.4.2.

	• 11 a TGN
Internades judicials	2 a BCN

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia⁵³

Gràfic 5. Procés penal de la dona presa any 2021

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

Maria Acale l'any 2017 va dur a terme una investigació molt interessant sobre la criminalitat femenina en la qual s'explica les diferents discriminacions que pateix la dona presa. Tal i com indica aquesta autora la dona delinqüent sofreix un procés de victimització a la presó.⁵⁴

En primer lloc, la majoria (80%) d'elles han sofert violència masclista abans d'ingressar a presó, han sofert conductes delictives per part d'un home. Sembla que això té una relació directa amb la comissió d'un delictes ja que són la gran majoria les que han sofert violència masclista. La violència masclista deixa seqüeles que tenen repercussions amb moltes dimensions com és la salut, treball, maternitat i sexualitat i és per això que en els centres penitenciaris s'ha de tractar atendre aquestes seqüeles.

⁵³ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, procés penal. Darrera consulta novembre de 2022.

⁵⁴ Acale (2017), apartats 2 i 3.

En segon lloc, cal destacar, que en bastants casos les dones assumeixen la culpa d'un delictes per amor o pressió del seu marit, fill, familiar... Senten que han de protegir-los pel seu paper de mare, esposa o àvia. També és gran el nombre de dones preses que participen en un delictes comès per un home, que l'ha utilitzat per lucrar-se d'ella. Això demostra que hi ha relació de causalitat des del punt de vista dels estereotips de gènere entre victimització i criminalitat.

DELICTES PRINCIPALS

Pel que respecta el tipus de delictes que duen a terme les dones tal i com es pot veure a la taula i al gràfic el principal delictes protagonitzat per dones és contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic i el segon contra la salut pública (tràfic de drogues), seguits de l'homicidi i lesions. La majoria de les dones preses abans de cometre els delictes es troben en una situació marginal i d'inestabilitat econòmica en la qual han de carregar amb gran càrregues familiars. Això els hi porta a buscar vies de supervivència i entre elles estan les il·legals (drogues, prostitució, frau, robatoris...). En general es pot dir que la majoria dels delictes femenins tenen la fi a aconseguir diners ja sigui per a la seva addicció a les drogues o per a poder satisfer les seves necessitats bàsiques i la dels seus familiars. Per tant la delinqüència femenina es tracta d'una delinqüència de tipus funcional. També cal comentar que encara que les dades son escases diferents estudis comenten que és alt el percentatge de dones que presenten problemes de drogoaddicció i que per tant la deshabituació de les drogues es clau en el moment de reinserció i de no reincidència⁵⁵.

Pel que fa l'evolució, els delictes contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic i contra la seguretat col·lectiva han anat disminuint progressivament i no han patit cap canvi radical. Els delictes contra la salut pública des del 2016 fins al 2018 van disminuir un 42,93% però en tan sols un any, del 2018-2019, van incrementar un 39,9% i seguidament van tornar a disminuir un 17,56%. I finalment, pel que fa el nombre homicidis del 2016 al 2020 no va haver cap canvi exagerat però del 2020 al 2021 si, van incrementar un 18%.

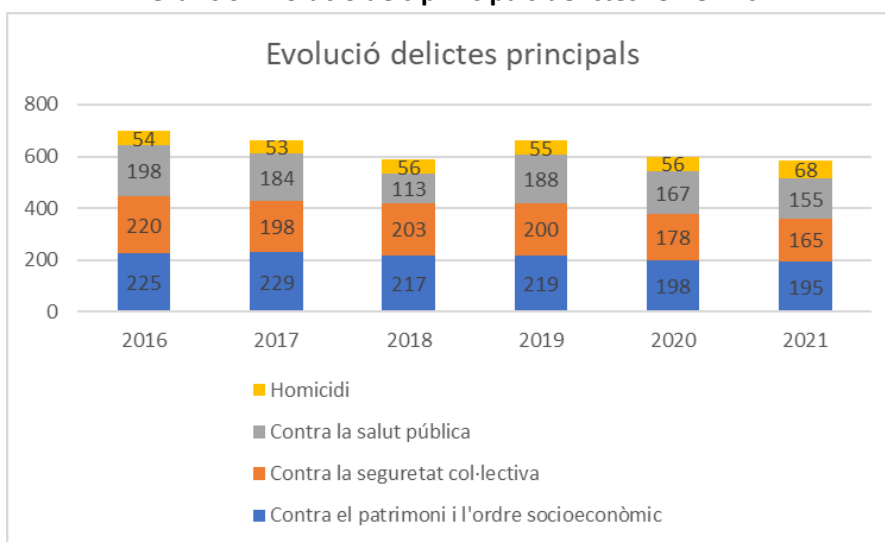
⁵⁵ Navarro (2017).

Taula 5. Evolució dels principals delictes de les dones preses

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic	225	219	217	219	198	195
Contra la seguretat col·lectiva	220	198	203	200	178	165
Contra la salut pública	198	184	113	188	167	155
Homicidi	54	53	56	55	56	68
Lesions	16	22	26	23	16	21
Contra l'ordre públic	16	15	16	12	16	10
Tràfic d'éssers humans	13	12	12	6	8	11
Contra la seguretat viària	14	8	7	8	7	7
Falsetats	11	11	6	7	3	5

Font: Elaboració pròpia a través de les dades del Departament de Justícia⁵⁶

Gràfic 6. Evolució dels principals delictes femenins

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

⁵⁶ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, delictes principals. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

Quan es tracta de delictes contra la salut pública les dones són utilitzades per a introduir petites quantitats de droga per les grans organitzacions de droga. I, quan aquestes són detingudes o descobertes pels cossos policials mai delaten a l'organització per a la que estan treballant pel mer fet de no contraure un deute o per solidarització. La gran majoria d'elles són estrangeres i tracten de portar haixix i cocaïna a través de l'estret de Gibraltar o de l'Aeroport Adolfo Suárez Madrid Barajas. El problema que siguin estrangeres és que no resideixen a Espanya. Moltes d'elles delinqueixen per raons de ser víctimes de delictes de tracta, son obligades pels traficants (homes) a portar droga des de Sudàfrica "mules" i a cometre furts en comerços i frauds de targetes bancàries. El problema apareix quan a aquestes persones no se les considera víctimes sinó que ofensores, ja que els agents policials afirmen que no actuen forçades per què ho fan a canvi de diners o per poder retornar un deute pendent. Per tant, aquesta víctima que no se la reconeix com a víctima sofreix dos problemes alhora:

- La no identificació de víctima
- Se la condemna per la comissió d'un delicte que ha comès condicionalment.

Durant la investigació es va entrevistar a una expressa, la Ramoni Muñoz, i si es compara el que ella va afirmar amb el que diuen altres investigacions sobre l'execució penal femenina es veu com no s'allunyen tant de la realitat i com si que és veritat el que afirmen. "Antes de ingresar en prisión tenía una vida llena de complicaciones con mi marido por temas de drogadicción. He sufrido mucha violencia machista por parte de mi exmarido (padre de mis hijos) y mi ex pareja (actualmente vivimos en el mismo techo). Mi entorno se basaba una familia solitaria con mis dos hijos. El motivo de mi delito fue que me ofrecieron hacer un viaje y como estábamos enganchados decidí hacerlo ya que nos iban a quitar el piso, entonces me pillaron y me detuvieron. Fue mi primera vez en la cárcel"⁵⁷

I pel que fa la diferència en termes del perfil criminològic entre els home si les dones cal dir que se solen distingir bastant pel tipus de delictes, com ja s'ha vist anteriorment, les dones se solen caracteritzar per delictes de necessitat, per poder satisfer les seves necessitats bàsiques (tràfic de drogues i contra el patrimoni, altres que són menys comuns, són homicidis, lesions i altres). Per una altra banda, els delictes més comuns en els homes són contra el patrimoni i la salut pública, altres que també són comuns són contra la llibertat sexual, homicidis, violència de gènere i altres.⁵⁸

⁵⁷ Ramoni Muñoz, Annex 8.1.7

⁵⁸ Acale María (2017), p.8-10

TEMPS DE CONDEMNNA A LA PRESÓ (any 2021)

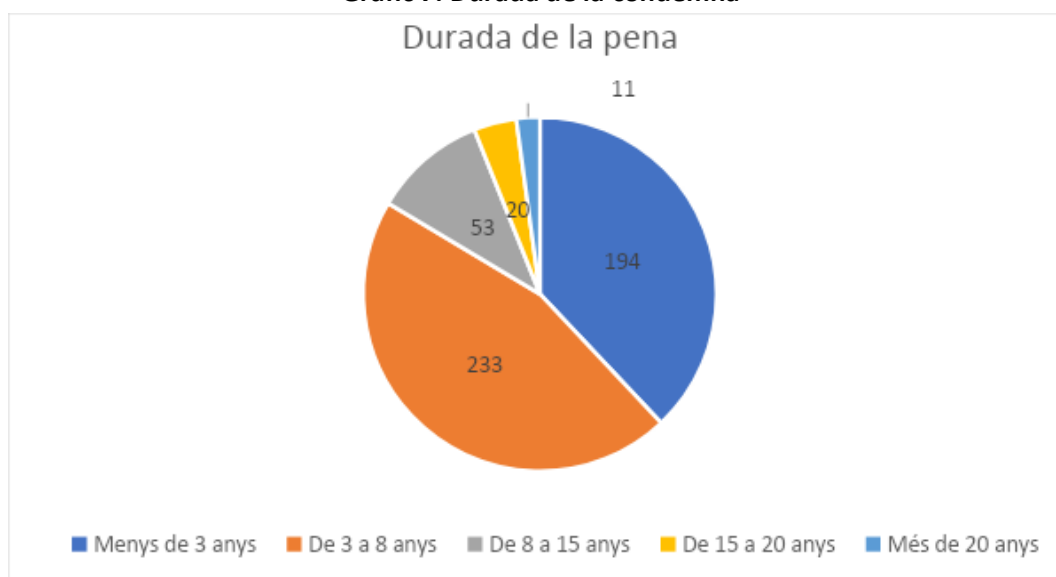
Com es pot comprovar a la taula i al gràfic la gran majoria de preses catalanes al 2021 complien condemnes de entre 3 a 8 anys amb una mitjana de 7,6 anys. La segona condemna més imposada va ser de menys de 3 anys seguida de la de 8 a 15 anys, de la de 15 a 20 anys i finalment de la de més de 20 anys.

Taula 6. Temps de condemna a la presó de les dones preses

	Total de dones	%
Menys de 3 anys	194	38%
De 3 a 8 anys	233	45,6%
De 8 a 15 anys	53	10,4%
De 15 a 20 anys	20	4,3%
Més de 20 anys	11	1,8%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia⁵⁹

Gràfic 7. Durada de la condemna

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

⁵⁹ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, temps de condemna. Darrera consulta novembre de 2022.

GRAUS DE TRACTAMENT

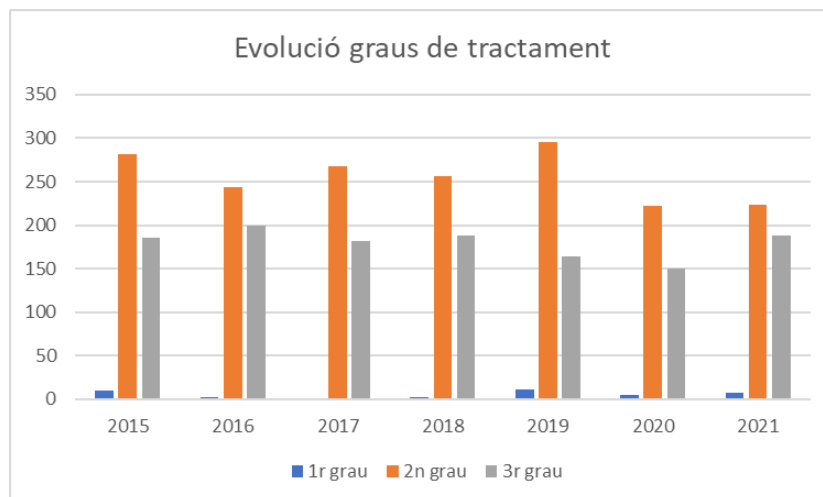
I, finalment, en la següent taula i gràfica es pot comprovar que actualment la gran majoria de preses de Catalunya, al 2021 ja havien superat el primer grau i es trobaven en segon i tercer grau de la condemna.

Taula 7. Graus de tractaments

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019
1r grau	10	2	1	2	11	5	7	11
2n grau	281	244	268	256	296	222	224	296
3r grau	186	199	182	188	164	150	188	164

Font: elaboració pròpia a través de les dades del Departament de Justícia⁶⁰

Gràfic 8. Evolució dels graus de tractaments femenins

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

⁶⁰ Departament de justícia, descriptors estadístics serveis penitenciaris, graus de tractament. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

Globalment, la dona presa es caracteritza per haver tingut una vida protagonitzada per la violència i exposició continuada a conductes masclistes i estereotips de gènere que fins i tot en alguns casos l'han portat a assumir els delictes comesos per altres persones amb les quals mantenien vincles familiars o de parella. També en molts casos la dona que ha comès un delictes no ha tingut una altra opció ja que es trobava en una situació de vulnerabilitat i precarietat extremes on l'única solució possible per obtenir els recursos necessaris pel seu manteniment o el de la familiars al seu càrrec era delinquir.

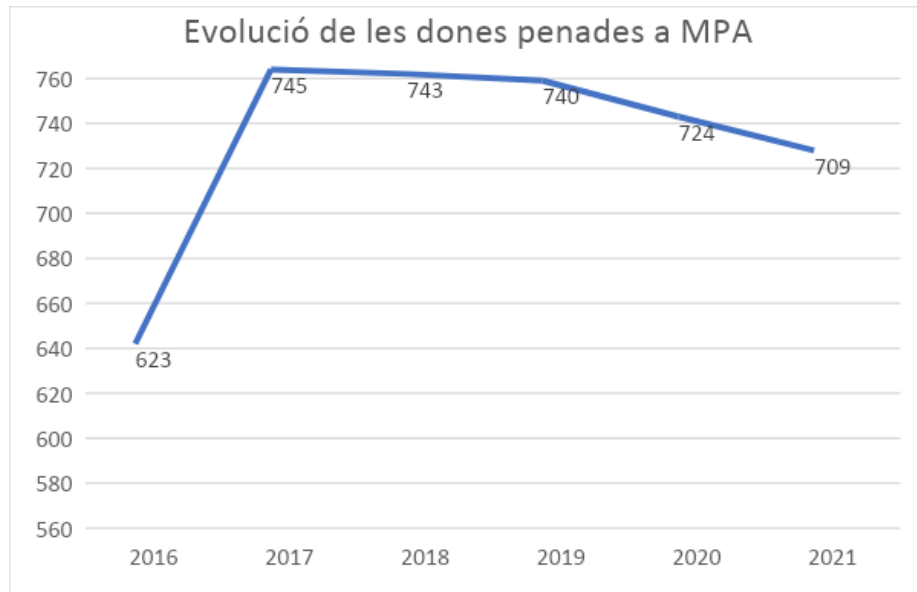
5.1.4. Perfil de les dones penades a Mesures Penals Alternatives a Catalunya

De MPA com s'ha explicat anteriorment hi ha de diferents tipus, per una banda tenim els treballs en benefici a la comunitat (TBC) que consisteixen en dur a terme una activitat d'utilitat pública i de manera no retributiva en una empresa sense ànim de lucre o en treballs per l'Administració amb la finalitat de reparar el dany provocat. I d'altra banda tenim les mesures de seguretat que poden ser d'internament per tractament mèdic o educació especial, o bé mesures no privatives de llibertat com ara l'obligació o prohibició de viure a un lloc, la prohibició d'apropar-se o parlar amb la víctima o altres persones, el seguiment d'un programa formatiu, etc.

Les dades disponibles de les dones sotmeses a mesures penals alternatives són escasses i és per això que no es pot conèixer exactament com és el perfil de la dona penada a MPA. En primer lloc, pel que respecta a la quantitat de dones en general que compleixen una MPA veiem que del 2016 al 2017 el seu nombre va incrementar significativament i després va anar reduint-se progressivament..⁶¹

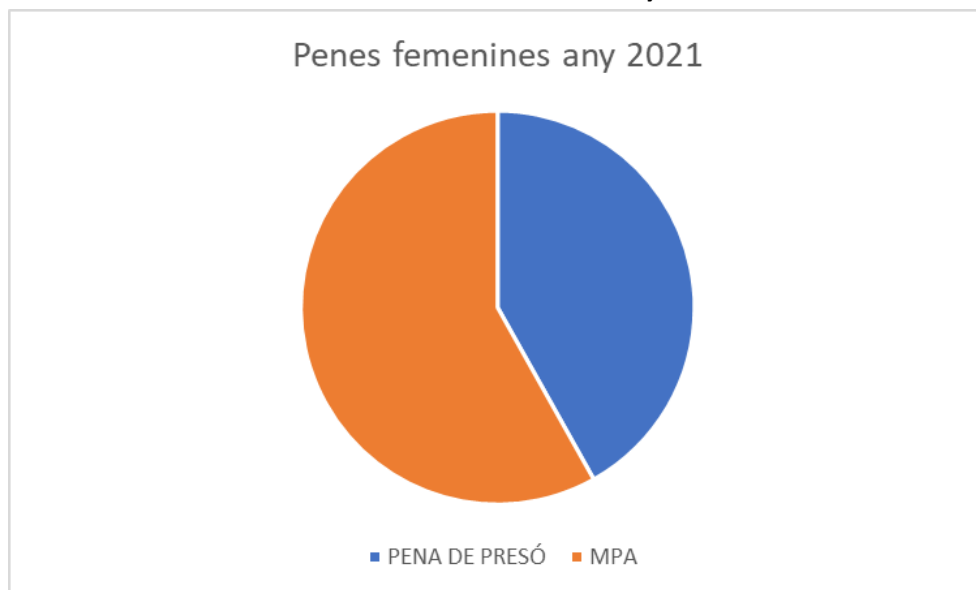
⁶¹ Departament de justícia, mesures penals alternatives, estadístiques, pàgina 2. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/mesures_penals

Gràfic 9. Evolució de les dones penades a MPA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

Gràfic 10. Penes Femenines any 2021

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

D'altra banda, en aquesta gràfica podem observar que l'any 2021 és van imposar més penes de MPA que de presó a les dones.

PERFIL SOCIODEMOGRÀFIC (any 2022)

Com es pot veure al igual que passa a la presó les dones en comparació als homes son una minoria, representen el 9,43% de la població penada a Mesures Penals Alternatives.

Taula 8. Sexe població penada a MPA

	Gen.	Feb.	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost
DONES	707	709	718	733	735	736	718	718
HOMES	6.914	7.014	6.927	7.001	7.041	7.067	6.959	6.870

Gràfic 11. Sexe població penada a MPA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

En les següents taules i dades es pot comprovar la MPA més imposada amb diferència han sigut els TBC, seguit de les obligacions i finalment de les mesures de seguretat.

TREBALLS EN BENEFICI A LA COMUNITAT (any 2022)

Taula 9. Sexe població penada a TBC

	Gen.	Feb.	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost
DONES	582	590	598	608	615	612	592	588
HOMES	5.030	5.151	5.148	5.257	5.305	5.316	5.198	5.082

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

OBLIGACIONS (any 2022)

Taula 10. Sexe població penada a obligacions

	Gen.	Feb.	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost
DONES	116	113	113	115	110	110	107	105
HOME S	1.794	1.764	1.662	1.628	1.596	1.615	1.652	1.670

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

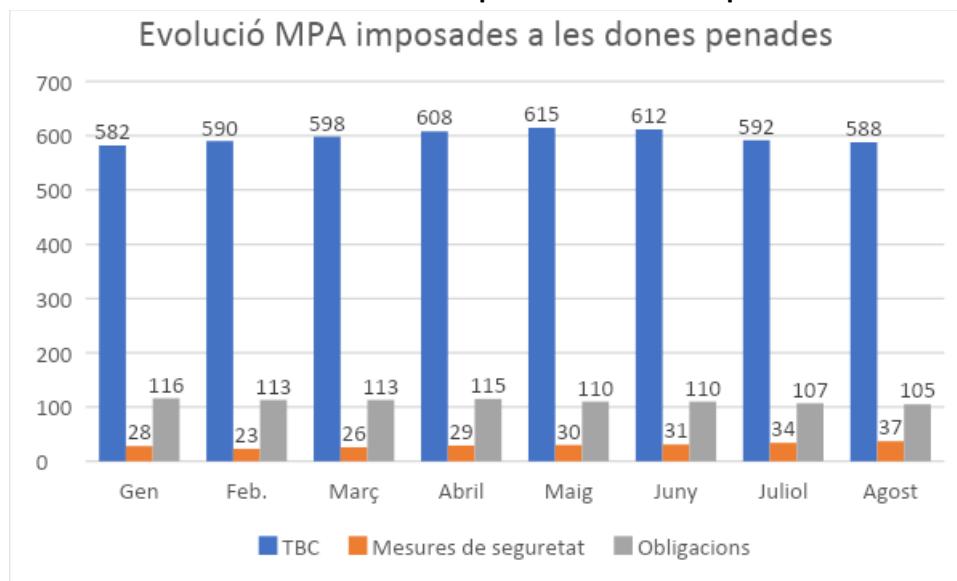
MESURES DE SEGURETAT (any 2022)

Taula 11. Sexe població penada a mesures de seguretat

	Gen.	Feb.	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost
DONES	28	23	26	29	30	31	34	37
HOME S	422	426	424	429	435	435	432	436

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

Gràfic 12. Evolució MPA imposades a les dones penades

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia

A diferencia de les dades penals penitenciàries femenina, les dades i els estudis sobre l'execució de les MPA en relació a les dones catalanes és molt escassa, i és pràcticament impossible fer una descripció del perfil de dona penada a Mesures Penals Alternatives i conèixer com es la criminalitat femenina en el cas de les dones que compleixen MPA.

5.2. La situació discriminatòria de la dona a la presó

5.2.1. Història de la dona presa

Les dones des de sempre han patit una sèrie de discriminacions causades per diferents motius com ara els estereotips i rols que han dividit la societat sexualment. Han fet que la dona es caracteritzi com ésser amb debilitat física, sensibilitat, submissió, curiositat i l'home com un ésser amb poder, violència, intel·ligència, força física... Aquestes discriminacions es podria dir que cada vegada van a menys, però encara les continuem veient en diferents camps i àmbits, per exemple a l'hora de buscar treball, amb els salaris, al carrer, en les empreses, en la medicina, risc de pobresa... En concret, un àmbit que sembla no tenir importància i on també es produeixen discriminacions de gènere és a la presó. En moltes ocasions les dones delinqüents són més criminalitzades pel seu sexe que per la seva infracció, fet que provoca que el seu pas per la presó sigui més dur que per als homes.

Bé, doncs, la majoria de les discriminacions que pateixen les dones preses es produeixen a l'interior dels centres penitenciaris. Aquests han evolucionat en tres etapes diferents: ⁶²

- L'etapa religiosa, que es caracteritza per la seva severitat i duresa
- L'etapa judicial, que es caracteritza en que el tancament s'ajusta al delictes
- L'etapa penitenciària que es la que coneixem avui dia i es caracteritza en que l'execució penal té l'objectiu de reeducar i reinserir als penats.

El que tenen en comú totes les etapes es la necessitat de domesticar a la dona presa pel fet que violat la normativa penal i les normes socials estereotipades i la severa disciplina que se li exigeix i aplica.

Les primeres institucions penitenciàries femenines van aparèixer al segle XVII i es coneixien com a galeres. Aquestes tenien un caràcter punitiu i correccional i pretenien aïllar a la dona de la societat per castigar-la, prevenir el delictes i per corregir la seva naturalesa tal i com s'entenia viciada, depravada i desordenada. En les galeres a les dones se les castigava pel seu mal comportament. El primer que se les feia fer era deixar tota la seva roba i se'ls rapava el cabell i una vegada allà dins es passaven tot el dia ocupades fent treballs on ajudaven amb les

⁶² Seuma Ana, (2018), "Desigualtat de gènere dins els centres penitenciaris", apartat 3.

despeses. Aquestes presons també es caracteritzen pel excés de càstig, quan una dona incomplia una norma els càstigs eren esgarriadors (mordasses, esposes, grills, cadenes, ceps...). El que va passar, es que es van acabar adonant que amb les galeres no es reduïa en nombre de delictes, la prostitució, la mortalitat, la delinqüència...

En aquesta època també hi havien les anomenades Cases de Misericòrdia, on anaven les dones vagabundes i les delinqüents que tenien fills per solucionar els seus problemes. Aquestes cases tenien l'objectiu de corregir i transformar la conducta de les persones desviades, tenien una funció punitiva, assistencial, econòmica i política.

Més tard, amb l'inici de la Il·lustració i de la Revolució Industrial, es van crear nous codis penals que defensaven que el càstig havia de ser proporcional al delicte. És en aquest moment on les Cases de Misericòrdia i les Galeres van passar a conèixer-se com Cases de Correcció. Aquestes pretenien corregir la conducta de les persones desviades a través d'una disciplina de treball i de pràctiques religioses. Quan al 1931 es va proclamar la II República, Victoria Kent va ser nomenada Directora General de presons. Ella va dur a terme una reforma en els CP, va suprimir les cel·les de càstig, les cadenes, va permetre les visites familiars i accedir a permisos i creia que la presó havia de tenir una funció rehabilitadora. El que va passar es que les seves idees eren massa modernes per a la època en la que es troba i no es van aprovar, aleshores ella va dimitir. Tot i això durant la II República es van anar aprovant i adoptant algunes de les seves idees però no van durar molt ja que va esclatar la Guerra Civil.

Durant la Guerra Civil i posteriorment la dictadura franquista l'església tenia molta importància i influència en les presons femenines, en elles hi havia una Unitat de Mares però les condicions eren pèssimes i es morien molts nens. Però d'aquesta època hi ha molt poca informació pel fet que hi pervivia la censura i la repressió. Finalment, en acabar la dictadura Carlos García Valdés va dur a terme un projecte de la Llei penitenciària que es la coneguda Llei Orgànica Penitenciària actual.

5.2.2. Discriminacions i problemàtiques que pateix la dona a la presó

Com hem vist anteriorment les dones representen solament un 6,7% del conjunt de la població penitenciària. El fet que la presència de les dones a la presó sigui minoritària ha provocat que la dona presa quedi invisibilitzada i que sobre la dona que entra a la presó s'adoptin actituds de rebuig que la conceben com un ésser estrany, un ésser que és i no és al mateix temps, a qui s'imposen una sèrie d'estigmes i discriminacions, per haver escapat als estereotips i rols marcats per la societat, de manera que la dona delinqüent és vista com una "mala" dona".. Per tant, el fet que la dona presa representi una minoria en comparació als homes fa que les desigualtats cap a elles s'incrementin i s'agreugin. A continuació es farà una classificació de les diferents problemàtiques i discriminacions contra les quals ha de lluitar la dona presa.

Aquesta petita minoria que les dones representen en el conjunt de la població penada fa que no s'adaptin les normatives, els centres penitenciaris (CP), els tractaments ni els programes de reinserció al seu perfil ja que únicament s'ajusten a les necessitats de la majoria de la població penada que son els homes.⁶³

A) CENTRES PENITENCIARIS

Importància de l'estructura dels centres i característiques dels centres penitenciaris

A continuació es farà una descripció de la importància dels espais i estructures dels centres penitenciaris per dur a terme la funció rehabilitadora i reinsertiva que marca l'article 25.2 amb especial concreció en relació als centres penitenciaris catalans.

La institució penitenciària és un espai on interactuen reclusos i funcionaris, és per això que la seva estructura arquitectònica és molt important ja que pot influir en els comportaments dels subjectes. Actualment l'estructura més normalitzada gaudeix d'espais oberts, espais d'intimitat i garanteix seguretat i accés a serveis comuns de la mateixa institució.

La història de les línies arquitectòniques de les institucions penitenciàries comença quan l'any 1878 Jeremy Bentham va proposar un disseny conegut com a presó circular i es basava en el

⁶³ Aquestes són totes les investigacions, revistes, llibres i estudis que s'han utilitzat per realitzar aquest apartat i que coincideixen pràcticament en tot: Acale, María (2017) p.8-10; Almeda Elisabet, Cantalapiedra Vivane i Marginet Mónica (2019). Almeda Elisabet (2003, 2017; 2012, apartat 4, p. 84-86), Batlle, Ares (2021), apartat 5. Dolores, Juliano (2009), apartats 4, 5, 6,7 i 8, Navarro, Carmen (2018). Navarro, Carmen (2017). Rodríguez, Cristina i Pascual, Esther (2022). Seuma Ana (2018), apartat 2. Vasilescu, Cristina (2019). M., Aguilar Villuendas, V. (2016) Aguilera, Manuela (2011), p.44-46.

concepte de “dictadura de la mirada” en la qual els presos se sentien permanentment sota vigilància. Aquesta estructura va anar canviant fins que al 1989 Catalunya va rebre les competències en matèria l’execució penal i es va construir el primer centre destinat a la rehabilitació. El centre és el de Quatre Camins situat a la Roca del Vallés, Barcelona. Aquest centre disposa d’un Departament d’Atenció Especialitzada per a les drogodependència, una Unitat d’Infermeria, un menjador comú, una zona destinada als tallers Productius i Artístics, una zona de teatre, una àrea esportiva i una zona de comunicacions. I finalment, al 2006 es van obrir tres mòduls d’atenció especialitzada degut a l’increment de població penitenciària.

Més tard es van anar obrint altres centres semblants a Quatre Camins com ara , Brians 1, Brians 2, el Centre Penitenciari Lledroners, Mas d’Enric... Aquests nous centres tracten de minimitzar l’impacte visual i mediambiental, busquen espais més amplis i lluminosos i estan estructurats per acollir grups d’interns molt més reduïts per tal de que visquin amb menys pressió ambiental i física ⁶⁴.

A tota Espanya hi ha solament 4 CP de dones (Brieva (Àvila)), Alcalá de Guadaira (Sevilla), Wad-Ras (Barcelona) i Madrid I (Alcalá Meco) mentre que d’homes hi ha 70. A Catalunya els Centres que estan destinats per a dones o en els quals puguin complir condemna son: CP Puig de les Basses (Figueres); CP Mas d’Enric (Tarragona); CP Brians 1 (Sant Esteve Sesrovires) a Brians 1 es troba el 70% de la població femenina penada; CP Dones Barcelona (Wad Ras) i CP Ponent (Lleida). El CP Dones Barcelona i Brians 1.

De tots els centres penitenciaris catalans que s’han esmentat l’únic que és exclusivament per a dones és el CP Dones Barcelona (Wad Ras), un centre antic i amb dimensions molt reduïdes on únicament hi caben 150 internes. I els altres centres esmentats de Catalunya hi ha mòduls destinats per a dones que tenen bastantes limitacions pel que fa a les dependències destinades a elles, per exemple no tenen tallers, infermeria (han d’utilitzar la dels homes) ni aula pròpia.⁶⁵

⁶⁴ Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, (2011), pàgines 33-39.

⁶⁵ CCOO (2021), pàgs. 19-21.

Els Centres Penitenciaris femenins

Els establiments penitenciaris destinats a les dones preses son els següents: ⁶⁶

- Centre penitenciar en règim obert: Aquest centre està destinat per aquelles preses que ja estan en tercer i segon grau o bé siguin preventives. I, aquest centres pot ser exclusivament per a dones (Wad-Ras) o pot trobar-se dins d'una presó en la qual també hi hagin homes (Brians-dones) que és lo més comú.
- Unitats Dependents: Aquestes unitats estan destinades a aquelles preses que compleixen una pena en règim de semi llibertat i són instal·lacions que es troben fora dels centres penitenciaris.⁶⁷
- Centres d'Inserció Social: Aquest centre està destinat a aquelles dones que compleixen una penada en règim obert.
- Unitats de Mares: Aquesta Unitat esta dissenyada per aquelles dones que siguin mares a la presó o que tinguin fills menors de tres anys de manera que podran viure amb elles en aquesta unitat fins que el fill o filla arribi als tres anys d'edat. A Catalunya aquesta unitat esta en el Centre Penitenciar de Dones de Barcelona (Wad Ras).
- Unitat Externa de Mares: Aquesta unitat té la mateixa finalitat que l'anterior però l'única diferència és que es troba fora del centre penitenciar. A Catalunya aquesta unitat no existeix.
- Departaments Mixtos: Aquests departament està destinat per a famílies que hagin de complir condemna i que tinguin fills menors de tres anys, és un mòdul familiar. I, aquest departament a Catalunya tampoc existeix.

Problemàtiques trobades en relació als centres penitenciaris

En primer lloc, els centres penitenciaris estan dissenyats per i per a homes per la qual cosa estan dissenyats per a respondre al perfil dels homes presos i no al de les dones, i aquest fet implica que no podran atendre de manera correcta les necessitats de les dones. Les dependències on poden habitar les dones preses són excessivament reduïdes. El fet de que hagin tants pocs centres penitenciaris exclusivament per dones fa que aquestes quan han de complir condemna ho facin lluny del seu entorn afectiu i això afavoreix encara més a que es trenquin els seus llaços afectius (familiars, maternofilials, socials...) perquè les persones que poden visitar-les hauran de invertir una gran quantitat de temps (i segurament també de diners) per la llunyania. I a més,

⁶⁶ Navarro, Carmen (2017), pàs 99-102; Alcázar (2022) p.13 i 23.

⁶⁷ Una relació de les unitats externes per a dones a Catalunya es pot trobar a De la Iglesia, Alba, Piñeiro, Isabel, López, Rosa M., Otero, Yael (2013), pàg. 54-55.

aquelles presons on s'admeten als nens tendeixen a estar massa allunyades del seu entorn i és en aquesta situació en què la dona presa mare ha d'escollir entre estar en una presó a prop del seu entorn i sense el seu fill o estar en una presó amb el seu fill i lluny del seu entorn.

D'altra banda, pel que fa a les unitats i dependències situades a l'interior d'un CP masculí, les seves característiques introdueixen nous inconvenients que contribueixen a incrementar la desigualtat de la condició de les dones que hi compleixen condemna: ⁶⁸

- Tenen una pitjor condició i son de pitjor qualitat pel fet que solen ser els edificis antics dels homes presos, com és el cas de Brians 1. També solen haver escassos espais de trobada i esbarjo.
- En trobar-se dins d'una altra presó masculina l'espai és menor i en estar en mòduls dins de presons d'homes, a part que aquestes presons no estan dissenyades per al perfil femení, les dones tenen més limitacions a l'hora d'utilitzar les instal·lacions de la presó com ara els poliesportius, la biblioteca o els locutoris. ⁶⁹
- S'hi destinen menys recursos econòmics, materials i personals ja que tenen una menor oferta de tractaments i d'activitats culturals i recreatives.
- En ser tan poques en comptes de complir condemna de manera separada pel seu delicte, grau, perillositat i edat compleixen condemna totes barrejades, és a dir, les joves amb les adultes, les mares amb les no mares, les lladres amb les homicides... Això fa que la reinserció sigui molt més costosa i l'experiència pitjor, ja que com és obvi les necessitat i experiències de les dones de 20 anys amb les de 60 no tenen res a veure.
- I en el cas de les mares preses que tenen fills menors de 3 anys, aquests han de conviure amb les mateixes condicions de la seva mare i en el mateix espai que la resta de dones empresonades ja que sí que és veritat que hi existeixen unes Unitats de mares, però el seu nombre es escàs, només es troben en les macro presons, com ara Brians. També pel que fan les Unitats Familiars a tota Espanya només existeix una i es en el CP d'Aranjuez.
- L'escassetat de centres i mòduls, en els centres mixtos, per a dones disminueix la realització de trasllats en el cas de les dones enfront dels homes.

Si aquestes observacions les contrastem amb les informacions recollides de les entrevistes obtenim les següents respostes, En primer lloc, segons la Maria Mercè Martin, Cap de Secció que porta les execucions penals d'adults a Tarragona "la sensació que tinc jo a nivell penitenciari

⁶⁸ Seuma, Ana (2018), apartat 2.

⁶⁹ Aguilar Villuendas, V. (2016).

es que la població femenina es tan summament petita en comparació a la masculina que mai ens hem posat a treballar per elles, en el sentit de model per a elles. També cal dir que el grau de deteriorament i de vulnerabilitat és el doble o el triple que el que té un home, després està la doble victimització i la majoria han estat sotmeses a maltractaments. A les presons de Tarragona tenim un únic mòdul de dones on conviuen tot tipus d'internes sense fer cap classificació ni distribució de les dones en funció de les seves problemàtiques".⁷⁰

Segons l'Arnau Esteban, mestre d'educació primària a la presó de Mas Enric, "les presons tant a nivell de Catalunya com d'Espanya, son uns espais d'homes ja que en comparació als homes les dones preses son una gran minoria. Per exemple, a Mas Enric que és on treballa hi ha 9 o 10 mòduls d'homes i un de dones, llavors un greuge que es veu molt clar és que els homes estan classificats en funció al delictes que han comès i en funció al moment que han entrat, per exemple les penes preventives, els homes amb problemàtiques de drogues, els homes de delictes sexuals, etc. En canvi les dones aquesta diferenciació no la tenen estan totes juntes. També el tema dels fills per qüestions de rols de gèneres encara avui són les dones a nivell global qui porta el pes de la cura familiar dels fills, llavors les conseqüències negatives de la presó són més perjudicials per a la dona. Per exemple, jo que treballa amb les dones, elles sempre ploren i parlen dels seus fills, en canvi els homes molt poques vegades parlen dels seus fills".⁷¹

Per tant, tant la Mercé Martín com l'Arnau Esteban, així com els diferents estudis utilitzats en aquest apartat, coincideixen en totes les problemàtiques esmentades. I com s'ha pogut constatar, és prou evident per tothom que els recursos econòmics destinats a la població reclusa femenina són insuficients.

B) TRACTAMENTS

Tal com s'ha vist en la descripció del perfil de les dona presa presenten varies diferències amb els homes. I, precisament per aquestes diferències les dones haurien de rebre diferents tipus de tractaments i programes rehabilitadors, reeducadors i reinsertius que els homes. Bé doncs això no es compleix, actualment a les presons es produeix una homogeneïtzació del perfil. Es podria dir que això es deu al fet que representen una minoria en comparació als homes, i és per això que el sistema penitenciari està dissenyat exclusivament per a un perfil masculí.

⁷⁰ Maria Mercè Martín, Annex 8.1.4.

⁷¹ Esteban Arnau, Annex 8.1.1.

Aleshores, el que succeeix amb els programes i tractaments correccionals i post penitenciaris es que tot i estar dissenyats per evitar i reduir la reincidència tornen a estar dissenyats per a delictes d'home i per tant les dones es veuen limitades a l'hora d'accedir a mòduls terapèutics exclusivament per a elles.⁷² També tenen una oferta molt més reduïda de tallers productius i ocupacionals. I els que tenen son de pitjor qualitat i endemés reproduïxen patrons masclistes i tendeixen a ser labors que tradicionalment s'han ocupat com ara moda, cinema, lectura, costura, macramé, i en els homes igual, obra, jardineria o electrònica. Les activitats que estan programades per les dones són d'oci, i de feines de la llar, no són activitats que les ajudaran a trobar feina un cop seran fora del centre penitenciari. En canvi, en el cas dels homes, les seves activitats són activitats formatives, les quals els ajudaran a trobar feina i a reinserir-se en el món laboral un cop fora del centre penitenciari. I com a conseqüència el percentatge de fracassos en els tractaments és major en les dones que en els homes, pel fet que ni els tractaments ni la presó en si s'adeqüen al seu perfil.

Finalment, en relació al seus tractaments cal destacar que també se'ls exigeix en comparació als homes més docilitat i submissió pel fet que se surten del rol establert, de mode que les conductes, comportaments i actes que es considerin antisocials, desviats o disturbis es respondran amb més duresa, amb més parts i sancions ja que la seva conducta es tolera menys pel simple fet de ser dona. I també molts dels seus tractaments solen estar complementats amb un ús recurrent i excessiu de medicació.⁷³ Els motius principals són els estereotips de gèneres, les dones son mes propenses a patir una malaltia mental (depressió), són més histèriques i sensibles. I per tant aquests estereotip provoca l'ús recurrent de la medicació per reduir i calmar l'agressivitat, les preocupacions, la inestabilitat...

Si això ho portem a la realitat en una de les entrevistes realitzades durant la investigació, la Ramoni Muñoz, expressa de Brians 1, va afirmar: "A enfermería podías acudir sin problema, aunque cuando entré me dieron 15 pastillas sin saber nada de mí ya que yo no tomaba medicación de normal. Una de las cosas que peor recuerdo de la prisión es que me medicaban sin razón".⁷⁴

⁷² Almeda, Elisabet (2012), apartat 4.

⁷³ Aguilera, Manuela (2011), p. 44-46.

⁷⁴ Muñoz Ramoni, Annex 8.1.7.

També la Ramoni Muñoz en relació al tractament va afirmar que “La relación con los funcionarios solo fue buena cuando subí al D.A.E. que era un sitio aparte, pero en el penal no era posible por los tratos que recibíamos. El trato de parte de los funcionarios a las presas es mucho peor que para el hombre, ya que hay funcionarios que se aprovechan de las presas. Lo peor recuerdo de la cárcel son las palizas que me daban los funcionarios sin motivo y los cacheos de la celda cuando les venía en gana y me la destrozaban”.⁷⁵

Si aquestes dones ja abans d'ingressar a presó rebien un tracte discriminatori i masclista quan en ingressar a presó reben també aquest mateix tipus de tractament, llavors ni la reinserció ni la reeducació seran possibles ja que segueix els mateixos patrons que les van fer delinquir. I és per això que és molt important i necessari que les dones preses s'allunyin al més aviat possible dels maltractaments i comportaments masclistes.

C) TREBALL

El treball a la presó per a la reinserció i rehabilitació es un factor molt important, és un mitjà per aprendre les habilitats i competències laborals. Amb el treball les preses poden aprendre a saber que es un horari, una rutina, les normes de treball, que es el compromís, a tenir responsabilitats... També és una oportunitat per introduir-te al mercat laboral ja que moltes dones abans d'ingressar a presó no estaven introduïdes. També el treball a la presó ajuda a estalviar diners de cara a la llibertat i de fer front als despeses personals i familiars.

Però al igual que succeeix amb els tractaments i tallers els treballs que poden fer solen ser labors que tradicionalment s'han ocupat, com ara a la cuina de la presó, a la bugaderia, costura... I finalment, cal destacar que el treball que fan les dones estan menys qualificat i menys remunerat.

Tal i com va afirmar la Ramoni Muñoz en l'entrevista realitzada; “Hay muchísimas diferencia entre hombres y mujeres presos. A los hombres les tratan con respeto y a nosotras como mierda ya que a los hombres por ejemplo les pagan por el mismo trabajo hasta tres veces más”.

⁷⁵ Muñoz Ramoni , Annex 8.1.7.

D) LA MATERNITAT

Un altre aspecte que cal esmentar és la maternitat, la maternitat i la paternitat dins de la presó només es reconeix aquest rol a les dones, una desigualtat que prové del rol tradicional de cura i cuidadora. La condició de mare comporta uns efectes devastadors i pitjors ja que aquesta sol ser la principal cuidadora i es comú que es trenquin els llaços afectius entre les mares i els fills amb l'ingrés a presó. Tanmateix, tot i que existeixen unes normes que eviten l'empresonament d'aquells progenitors que encara estan cuidant als seus fills en la majoria de casos els tribunals les obvien. També l'ingrés a presó per a les mares comporta uns forts sentiments de culpabilitat, angonya i preocupació constant per por de perdre als seus fills i per haver fallat i violat les normes legals i socials <<mare, esposa i cuidadora>>. I aquests sentiments s'agreuja si els seus fills son enviats a famílies d'acollida ja que tenen por de perdre'ls per sempre. I consegüentment la pèrdua dels fills els fa entrar en un procés de culpabilització que agreuja terriblement la condemna i posa en perill el seu equilibri personal i mental.

En conjunt, els efectes que provoca l'empresonament d'un progenitors als fills son els següents:

- a) Interrupció dels llaços paternofilials i més encara si no hi ha visites continuades
- b) Problemes financers que a més dificultaran les visites
- c) Estigmatització i aïllament social
- d) Problemes en el comportament i en la salut mental
- e) Increment de la probabilitat de delinquir

Per contra, aquest factor també pot exercir la funció d'incentiu per a la reinserció i complir la condemna adequadament per tal de poder sortir lo més aviat possible. I, per part dels fills, l'ingrés d'una mare a la presó sol tenir uns efectes devastadors pel fet que aquests vivien amb ella i la presó els hi comporta un trencament de la normal convivència.

En una entrevista realitzada durant la investigació a un advocat penal i civil amb més de 50 anys d'experiència, en Joan Noguera, es va comentar el tema de la maternitat en relació a la presó i segons ells tot i que la situació de la dona mare sigui pèssima poc a poc va evolucionant positivament. "Jo, personalment, això m'ho he trobat en més d'una circumstància, per exemple, cap als anys 80 una vegada vaig haver de defensar a una mare perquè els serveis socials no li prenguessin als seus fills ja que no es podien quedar amb els avis i no havien on deixar-los. Ara afortunadament això està progressant inclús ara a la mare si no és una toxicòmana i després d'uns rols i uns informes dels serveis socials pot tenir als fills a la presó fins als tres anys, però ja

es un gran què, perquè almenys així creen un vincle la mare i el fill. Normalment quan es donen aquests casos es en ambients molt marginals i a més a més en molts casos d'aquests la figura del pare és molt escassa. Però si que es importantíssim el vincle que crea la mare en aquest moment i després també aquest vincle és una evolució instintiva de la dona que lluita per els seus fills i alhora això comporta una efectiva reinserció. I tinc que reconèixer que sí que és veritat que ara amb els tractaments penitenciaris es potencia molt la maternitat per preservar i protegir el vincle de la mare i el seu fill. I aquí si que és veritat que jo amb la meva experiència si que he vist una evolució molt positiva de la dona guiada per aquest instint que es la realització com a mare".⁷⁶

També en una altra entrevista realitzada a una expresa, la Ramoni Muñoz, es pot comprovar de primera mà les anteriors afirmacions: "Al principio cuando ingresas en prisión te quieres morir y piensas que no vas a salir, pero también ilusión ya que una vez al mes veía a mis hijos. Mis hijos tenían 12 y 8 cuando entré y 18 y 14 cuando salí. Y al salir mi relación con ellos no fué igual, aunque con el mayor si con el pequeño nunca fue igual ya que me perdí su infancia/adolescencia. Con mi hijo menor tengo peleas constantes".⁷⁷

I finalment, en David Garreta, el coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona, en l'entrevista va fer un comentari en relació a aquest tema molt important i que s'hauria d'aplicar a la realitat ja en molt casos no es té en compte el benestar dels fills o de la família d'un pres o presa "Jo penso que per al perfil de dona mare no hauria de existir la presó o la presó que existeix actualment. És a dir no pot ser que el nen o nena hagi de separar-se de la seva mare ja que estar amb la mare i el pares es un dret del menor. I, per tant, s'hauria de tenir molt en compte els fills. Actualment els sistema penal tant per als pares i mares que son penats esta generant una doble imposició, penal i afectiva. I crec que les MPA podrien resoldre aquest problema"⁷⁸.

En definitiva, es podria dir que una dona presa lluita contra tres condemnes: social, personal i penitenciària. I, la realitat és que tant a Catalunya com a Espanya a les dones se lis aplica el mateix tractament que els homes pel fet que ells son la majoria de la població penitenciària. I el problema es que no s'adapta a les seves problemàtiques ni a les seves necessitats. No es tracta d'igualtat sinó que d'equitat, és a dir, no aplicar el mateix tractament per a tota la població

⁷⁶ Noguera Joan, Annex 8.1.6

⁷⁷ Muñoz Ramoni, Annex 8.1.7

⁷⁸ Garreta David, Annex 8.1.3

penitenciària ja que les necessitats no són les mateixes sinó que adaptar els tractaments a les diferents necessitats dels penats i de les penades. Aleshores, el concepte de reinserció en el cas de les dones es que hauria de solucionar la situació prèvia que han patit les dones, ja que la majoria de les dones recluses abans d'entrar a presó ja estaven apartades de la societat, no tenien estabilitat econòmica, no havien treballat mai i es dedicaven a les feines de casa, i moltes d'elles eren víctimes de la violència de gènere. D'aquesta manera la dona sí que es podrà reinserir ja que quan surti la seva situació serà millor a la qual va entrar.

5.2.3. Estudi de cas a Barcelona, Catalunya.

Diferents estudis, com s'ha mostrat anteriorment, demostren que a les presons de dones es duen a terme uns tractaments sexistes, estereotipats i que les dones viuen una situació discriminatòria. Un dels estudis és l'estudi de cas a la presó de Brians de l'Elisabet Almeda que s'ha comentat anteriorment. Aquest estudi tenia l'objectiu de veure com era la situació de la dona a la presó de Brians, Barcelona⁷⁹ i també el va fer en aquest centre ja que es on es troba el 70% de les dones preses catalanes.

El centre penitenciari de Brians va ser inaugurat en 1991 i tot i que en un primer moment va estar pensat per a la població reclusa masculina, més tard, a causa de l'increment d'empresonaments femenins, va acollir al seu interior un altre centre per a les dones. Brians va ser una de les primeres presons catalanes creades en l'etapa de la legislació penitenciària democràtica, i per això havia de ser la presó model. La realitat, però, és que per a les dones no ha estat un establiment penitenciari gens modèlic. Algunes de les problemàtiques amb les que es troben les dones:

- El centre té una estructura espacial molt deficient i poc operativa per als treballadors. Té una distribució dels espais molt dispersa i escalonada que requereix una gran quantitat de personal per poder aconseguir un correcte funcionament.
- Té el mateix disseny que el dels homes, és a dir, està dissenyada per atendre les necessitats dels homes, només hi han unes certes particularitats que les diferencien i per tant no es poden satisfer les necessitats de les dones adequadament.
- Al ser una macropresó s'ha de construir en aquelles zones on hi càpiguen i el problema d'aquestes zones és que estan en llocs allunyats de la civilitat. En el cas de Brians se situa en Sant Esteve de Sesrovires, una zona de difícil accés i transport. Això posa dificultats

⁷⁹ Almeda, Elisabet (2012), p.14-30.

a les visites i en les comunicacions, sobretot per a les famílies. En el cas de les dones la majoria de visites són dels seus fills, per la qual cosa hi ha una major probabilitat de que es trenquin els seus llaços afectius.

- Les decisions es prenen en base a la majoria de la població presa d'aquesta presó que son els homes i per tant una altra vegada no es tornen a tenir en compte a les dones.
- El tractament penitenciari que s'aplica reforça l'estereotip de domesticitat i el control i la disciplina que reben són massa severs, també tenen una visió de la dona presa com una persona histèrica i conflictiva i llavors els seus tractaments són complementats per medicaments per tranquil·litzar-les i reduir la seva agressivitat.
- Pel que fan les activitats i els tallers reforcen el rol domèstic de les dones, la majoria d'aquests són: laborals, macramé, bijuteria, educació familiar, moda i confecció... També se les ofereix molt menys tallers i no cobren el salari mínim que li pertoca.
- La majoria dels professionals entrevistats la seva investigació tenen arguments sexistes i estereotipats. Pensen que com les dones som manipuladores, agressives, histèriques i conflictives doncs creuen que han de ser més severs i disciplinats amb elles. Però, aquesta descripció no corresponen amb la realitat, ja que si analitzem les dades les dones en comparació als homes cometes delictes menys violents i són menys reincidents.

Finalment, com s'ha pogut comprovar la política penitenciària de Brians-Dones té uns tractaments que reforcen els estereotips i els rols, utilitzen un control i una disciplina massa severs i utilitzen la medicació desde una postura paternalista. També es pot comprovar que les dones a la presó sofreixen una situació discriminatòria i de desigualtat i per això s'haurien de reduir el nombre d'empresonaments femenins i incrementar les mesures penals alternatives. Per tant es pot afirmar que la presó és un mitjà de discriminació més per a les dones i que la dona presa lluita contra tres condemnes: social, personal i penitenciària.

5.3. Dona i MPA a Catalunya

La veritat és que hi ha molt poca investigació sobre l'execució penal femenina però menys encara sobre l'execució de les MPA en el cas de les dones. Calen estudis sobre les experiències de les dones sotmeses a una pena comunitària a Catalunya i en particular a les comarques de Tarragona per aconseguir un sistema de justícia penal més equitatiu. Per exemple, sabem que en relació al perfil del penat, Tarragona és on la població femenina presenta més conflictivitat. Es recomana un ús restrictiu de la presó com mesura penal i un increment de les mesures penals alternatives per a les dones degut a les problemàtiques que comporta la presó per a la dona.⁸⁰

Cristina Vasilescu l'any 2019 va realitzar una investigació "L'execució de mesures penals alternatives amb perspectiva de gènere: anàlisi i recull de bones pràctiques amb dones penades"⁸¹, en la qual, va fer una descripció de la població penada en l'any 2019 a MPA, per tal de conèixer les diferències i les similituds dels homes i les dones que compleixen pena alternativa. I, també, va investigar mitjançant entrevistes l'efectivitat de les MPA en les dones per tal de conèixer que funciona millor amb les dones usuàries. Les entrevistes les va realitzar a dones usuàries i a delegats de les MPA. És per això que en aquest apartat es comentaran els resultats obtinguts a la investigació.

Segons les dones usuàries entrevistades les MPA han estat útils i efectives per elles pel fet que els treballs i activitats que han fet tenen relació amb la seva formació i/o treballs previs, perquè les entitats estaven a prop de la seva vivenda, perquè no han rebut un tracte diferent que el d'un treballador més i han estat treballant en un entorn saludable. Les dones usuàries agraeixen molt el fet de no ser jutjades pel fet d'haver comès un delictes i el fet de rebre un tracte agradable per part dels seus superiors. També en les entrevistes realitzades en la investigació de la Cristina Vasilescu es repeteix el fet que moltes usuàries han treballat més hores de les requerides perquè la percepció no ha estat la de treballar sinó la de fer una activitat fora de casa i de sentir-se útils. De fet, moltes d'elles han demanat seguir treballant en les entitats on han realitzat els TBC.

Un element important i destacat per les usuàries es la derivació als espais no mixtes, ja que allà realitzen teràpies (de violència de gènere, drogodependència, seguretat viària...) amb més

⁸⁰ Aquestes són les dues investigacions utilitzades per realitzar aquest apartat: Vasilescu, Cristina, (2019), pàgines 54-81; Guasch, Montserrat et al. (2016).

⁸¹ Vasilescu, Cristina (2019), pàgines 54-81.

dones com elles i s'identifiquen amb elles i suposa un suport emocional i psicològic important. A més aquests espais s'adapten a les seves necessitats i les ajuden contínuament, per exemple en les entrevistes es repeteix que valoren molt positivament l'escolta activa que reben de part dels professionals ja que se senten escoltades i recolzades. Finalment, aquestes característiques ajuden molt positivament a les dones a reintegrar-se en la societat tot evitant la reincidència.

Pel que fa el tracte que reben els delegats de l'execució del les MPA, també el valoren molt positivament per la flexibilitat i la confiança. En primer lloc la flexibilitat, totes les usuàries entrevistades agraeixen el fet de que el delegat hagi adaptat la MPA a les seves necessitats específiques, ja que aquests alhora de posar la mesura ha tingut en compte els seus horaris, els seus càrrecs, les barreres que han anat sorgint a mesura que es complia la MPA... També agraeixen que el delegat no limités la seva feina exclusivament a supervisar sinó que també a escoltar, animar, preocupar-se, comprendre i ajudar a la usuària durant el transcurs de compliment de la MPA. Tot això ha fet que es pogués establir una relació de confiança entre el delegat i la usuària i tot en conjunt a fet que la usuària executés la mesura en un entorn de seguretat emocional i psíquica que li ha transmès pau i empoderament.

Ara, des d'una altra perspectiva, segons els delegats les dones penades a MPA coincideixen en que tenen més responsabilitats que els homes penats (sostenen la xarxa econòmica familiar, es fan càrrec dels seus fills, treballen...) i és per això que han de mirar sempre d'adaptar la mesura a la seva situació personal ja que si no de lo contrari serà pràcticament impossible compaginar-ho tot. També els delegats afirmen que les dones a diferència dels homes solen rebutjar la figura autoritària i es que en elles aquesta forma d'actuar no funciona. Elles valoren molt positivament la dimensió relacional, és a dir, poder establir connexions i relacions amb els delegats i companys ja que la majoria han patit violència abans de ser penades i agraeixen molt el fet de que algú els tracti amb respecte i poder establir una relació de confiança mútua.

En conclusió el que funciona amb les dones penades a una MPA es:

- Una relació de confiança i propera amb l'entorn
- Que la intervenció sigui flexible i individualitzada
- Que la percepció a la feina que estan realitzant sigui d'utilitat
- Que es treballi en espais no mixtos

En l'entrevista realitzada l'Elisabet Almeda, una catedràtica en sociologia autora de nombroses investigacions sobre l'execució penal femenina, va afirmar que "Les MPA milloren més la situació de la dona que la presó. "Hi ha una mesura que és el treball en benefici a la comunitat

que ajuda molt a les dones que fan aquests tallers o que fan com uns cursos i en comptes d'entrar a una presó realitzar una MPA facilitaria més la seva reintegració futura en la comunitat. A part, les dones no cometien delictes que creen alarma social, són delictes que no són "violents", aleshores hauria de ser com lògic, com obvi o com de criteri donar alternatives a la presó a les dones perquè es puguin reintegrar millor. Aleshores jo penso que sí que les MPA són millors que la presó però sí que és veritat que s'hauria de millorar el seu enfocament".⁸²

5.3.1. Problemes en les Mesures Penals Alternatives a Tarragona

Montserrat Guasch García, M. José Domínguez González, Carme García Yeste, David Garreta Muniello, Aitor Gómez González, Aida Gómez Sancho i Josep M. Torres Borrellas l'any 2016 van publicar una investigació, duta a terme durant els anys 2010-2013, en la qual van fer una anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona pel que fa les mesures penals alternatives. La seva investigació té una gran importància ja que indica quins són alguns dels problemes que tenen les mesures penals alternatives (MPA) a Lleida, Girona i Tarragona. I aquests problemes els pateixen tant homes com dones. També els diferents autors del treball finalitzen la investigació amb unes propostes de canvis. És per això que en aquest apartat es comentaran els diferents problemes que van trobar al Camp de Tarragona en relació a les MPA en els anys transcorreguts del 2010-2013.⁸³

Podem dividir els diferents problemes en tres grups: l'activitat delictiva, la imposició de la pena i la reincidència.

A) ACTIVITAT DELICTIVA

En primer lloc, l'activitat delictiva, Tarragona era la província en comparació a Girona i Lleida que tenia una major activitat jurídicopenal, amb una major població femenina penada (Girona: 372.273, a Lleida: 215.371, a Tarragona: 399.379) i també en comparació a les altres províncies Tarragona era la província amb un menor nombre de delictes violents. D'altra banda a Tarragona els delictes més comuns eren els de trànsit ja que representaven el 42,3%, després els delictes contra les persones (29%), altres amb un 13,4% i els delictes contra la propietat un 10,7%.

⁸² Almeda Elisabet, Annex 8.1.5.

⁸³ Guasch, Montserrat et al. (2016).

Alguns dels motius d'aquestes xifres són que Tarragona és una regió amb un gran nombre d'habitants, és una regió molt turística, sobretot a l'estiu, i que a més té 101 polígons industrials, les dues central nuclears, la petroquímica, el port (un dels més actius del sud d'Europa), i els nusos de comunicació viària de l'AP7 i l'AP2. Això comporta dificultats per mantenir la seguretat i per prevenir els delictes.

B) LA IMPOSICIÓ DE LA PENA

En segon lloc, la imposició de la pena alternativa es trobava amb quatre problemes. El primer és que hi ha un desconeixement general de les mesures penals alternatives. Els investigadors van fer entrevistes a diferents grups de juristes i jutges i van arribar a la conclusió de que hi havia una falta de coneixement, tant de la tipologia com del funcionament de les MPA. Per tant, pel fet de tenir un desconeixement general de les MPA se sol imposar la més coneguda que són els treballs en benefici a la comunitat (TBC). A Tarragona pràcticament només s'imposen TBC.

En l'entrevista realitzada durant la investigació a l'advocat penal i civil, Joan Noguera, es va comentar la falta de coneixement que s'esmenta en aquest treball i aquesta va ser la seva afirmació, "Si, hi ha una falta de coneixement absoluta. Els professionals (jutges, fiscals i advocats) no anem més enllà, és a dir, tenim un desconeixement profund de lo que es MPA, és més no me'n recordo de quina va ser la reforma del codi penal que les va introduir i que les ha anat implementat".⁸⁴

I el segon problema es que hi ha una "praxis decisonal" a les Audiències Provincials, que condiona les decisions judicials, en el cas de TGN consideren que les MPA sempre són preferibles a una pena privativa de llibertat. En aquesta mateixa entrevista que s'ha esmentat abans també es va comentar aquesta "praxis decisonal", bé doncs, es va preguntar a l'advocat el perquè d'aquest desinterès dels jutjats per imposar MPA i la seva resposta va ser la següent, "Els jutges i tribunals creuen això perquè els hi és molt més còmode, desgraciadament no hi ha gaire sensibilitat des de la magistratura amb aquest sentit. I a més a més el jutge o tribunal que emet una sentència perquè té una responsabilitat i efectivament perquè no volen córrer riscos professionals, realment, no s'impliquen més enllà de la casuística que tenen".

Un tercer problema seria la falta de coordinació i col·laboració del Sistema Judicial amb els professionals que s'encarreguen de supervisar i guiar al penat en l'execució de la MPA una

⁸⁴ Noguera Joan, Annex 8.1.6

vegada ja s'ha imposat la pena. Segons David Garreta, un dels autors entrevistats d'aquest treball, considera que "si, si crec que això continua passant. A diferència del que passa amb els adults, en el sistema d'execució penal juvenil el jutges sentenciador i el jutge de vigilància penitenciària és el mateix i per tant coneix els motius pels quals se li va imposar la mesura al jove, té un equip tècnic darrere que el va assessorant sobre què és el millor i quan demanar una modificació de la mesura i el jutge pot decidir si sí o si no. En adults, en canvi, el jutge sentenciador i el de vigilància no es el mateix. El de vigilància penitenciària escolta el que li diuen els tècnics però no té perquè argumentar tècnicament la seva resolució. Per tant, pot dir que no a una modificació MPA perquè no, per un raonament jurídic i no tècnic".⁸⁵

Una millora d'aquesta coordinació permetria una individualització de la resposta judicial en relació a les necessitats del penat i milloraria el seu compliment i reduiria la possibilitat de reincidir. Segons en Joan Noguera, l'advocat, "Jo sempre he defensat el tractament individualitzat. I, si, efectivament s'han de fer tractaments personals. El que sí que estic comprovant actualment és que anem cap a tractaments penitenciaris individualitzats, això sí que m'ho he trobat".⁸⁶

I, finalment, el quart i l'últim problema trobat en la imposició de la pena és la no adequació d'aquesta amb el perfil del penat. Els motius que van trobar els investigadors al problema són els següents:

- La dificultat de compliment de la mesura degut a les circumstàncies personals del penat.
- La impossibilitat de fer un treball adequat amb el penat perquè la mesura imposada no ho facilita.
- La col·lisió de tres estratègies i/o punts de vista a l'hora d'avaluar l'execució de les penes:
a) la dels juristes, que busquen la màxima garantia i legislació, b) la dels tècnics, que busquen l'eina més educativa i la que presenta un major potencial de reinserció i c) l'administrativa i de reducció de costos, que instrueix que eviti la presó (la mesura més cara).

C) LA REINCIDÈNCIA

En tercer lloc, per que fa a la reincidència en les MPA, Tarragona és la província que en comparació a Girona i Lleida té un nivell de reincidència major, sobretot per delictes de

⁸⁵ Garreta, David, Annex 8.1.3.

⁸⁶ Noguera, Joan, Annex 8.1.6.

trànsit. Un dels motius és el que s'ha comentat anteriorment que és que és un territori molt turístic i que presenta més dificultats pel que fa la seguretat i la prevenció del delictes. Un altre motiu és que les MPA no s'executen adequadament tant pel que fa l'adequació al perfil del penat com pels motius de la seva aplicació. Els juristes entrevistats en la investigació van afirmar que atorgaven poca importància al perfil del penat i l'assessorament tècnic a l'hora d'imposar una MPA, fet que és molt important per garantir un correcte compliment de la mesura. Un altre possible motiu és el temps de la justícia, ja que moltes vegades passa molt temps entre la comissió del delictes i la imposició de la pena, llavors en aquest temps transcorregut el penat sol tenir més possibilitats a delinquir i una altra afirmació que justifica aquest motiu és que a menor temps entre fet i resposta, major aprenentatge. Un altre motiu és que els presoners més joves presenten un nivell de reincidència superior als més grans degut a que el trencament de vincles socials, té efectes més devastadors entre els més joves. Un altre motiu, obtingut de les entrevistes, és la inexistència d'un treball d'acompanyament i de supervisió després del compliment de la pena, si hi hagués aquest treball després del compliment de la pena el ex penat es veuria menys temptat a tornar delinquir.

La Ramoní Muñoz, l'expresa entrevistada, va afirmar que “Actualmente me encuentro muy mal ya que he llegado a autolesiones. Todavía me estoy rehabilitando mentalmente, pero si me rehabilité en el tema de drogadicción. Tengo varios brotes y no puedo evitarlo. Cuando salí, en realidad, solo quería volver allí ya que el exterior era un sitio extraño para mí. Además, al salir solo recupere la relación con mis hijos y con mis padres, las demás las he perdido todas”. I que “La reinserción en prisión es totalmente falsa. Para mí la rehabilitación no tiene ningún significado, eso es cada persona que esté preparada para rehabilitarse ya que la cárcel no se ocupa de eso porque allí solo somos números. Para algunas personas sí sirven, pero a otras simplemente les ha quitado la vida”.⁸⁷

I finalment Segons David Garreta, coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona, va afirmar que un dels motius de la no adequació del tractament al penat és que “tant el sistema d'execució penal d'adults i el de joves, es un sistema que s'ha fet des de una vessant heteropatriarcal i per tant això té impacte en tothom que no tingui el perfil d'home heterosexual. És a dir tot el que sigui dona, homes i dones transsexuals i no heterosexuals tenen projectes d'intervenció educativa que no s'adapten al seu perfil de gènere o d'identitat. I, evidentment, això és molt important perquè té tota la implicació cultural i si no ens adequem a

⁸⁷ Muñoz, Ramoní, Annex 8.1.7.

la cultura i a la identitat és més probable que el delinqüent no s'acabi reeducant ni reinserint-se. Per tant, és podria dir que el sistema penal actual no és prou eficient".⁸⁸

5.4. Perversió del dret a l'educació

"Escola i presó a Catalunya"⁸⁹ és un treball realitzat per l'Arnau Esteban, advocat i mestre d'educació primària a la presó de Mas Enric, i tracta sobre la situació del dret a l'educació dins les presons catalanes. En el treball mostra com es regula aquest dret dins l'espai de privació de llibertat i després com es duu a terme i com es materialitza. En aquest apartat es comentaran els problemes investigats per l'Arnau Esteban. I aquest problema no solament el pateixen les dones sinó que també els homes, és un problema compartit entre ambdós gèneres.

A continuació, repassem les problemàtiques aparegudes. En primer lloc, per poder conèixer el grau d'autonomia del centre educatiu en relació a la institució penitenciària hi ha les NOFC que recullen els mecanismes i fórmules per a la prevenció i resolució de conflictes, també les garanties i procediments en la correcció de faltes greument perjudicials per a la convivència. Però, encara que tots els centres tenen les seves NOFC, es remet la informació als equips multidisciplinaris quan per part de l'alumnat hi ha una conducta que mereix una sanció i d'altra banda també es remet la informació depenent de la gravetat dels fets. Això suposa una expansió de les conseqüències dels actes de l'alumnat més enllà del centre educatiu. I, per tant, això demostra que les escoles estan desaprofitant l'ocasió d'actuar de manera diferent i independent davant l'aparició de conflictes.

⁸⁸ Garreta, David, Annex 8.1.3.

⁸⁹ Esteban, Arnau (2021).

En segon lloc, pel que fa el SAM :

- Les escoles donen d'alta, baixa i valoren les activitats des del SAM
- Gran part de les escoles marquen com a "Principal" algunes activitats
- I algunes escoles marquen com a "no feta" algunes activitats

Això de marcar "principal" o "no feta" té bastants conseqüències, tant positives com negatives. "No feta" perjudica greument als interns ja que fa que obtinguin la lletra D i conseqüentment cap incentiu ni "benefici penitenciari". També això perjudica més a una persona que ho ha intentat però que no ha pogut que a una altra que ni ho ha intentat, ja que aquesta obtindrà la lletra D i la que no ho ha intentat cap lletra que serà millor que obtenir la D (la pitjor).

En tercer lloc, el PIT:

- En la majoria de les escoles hi han activitats del PIT.
- Hi han escoles en les que l'equip docent decideix sobre el PIT i una altra que decideix l'equip multidisciplinari.
- Molt directors afirmen que inicialment una part dels alumnes assisteix a l'escola per complir el PIT.
- En alguns casos el PIT és motiu de denegació de permisos, i en altres casos el PIT no es considera rellevant el compliment de l'àrea formativa i el seu incompliment no afecta.

Primer de tot, la normativa sobre la participació educativa es confusa perquè en segons quins articles apareix com a dret i en altres com a deure. D'altra banda l'escola és un mitjà i una condició per ascendir a graus de més llibertat i fins tot en alguns casos es produeixen situacions que el mostren com una exigència i és aquí on es veu que aquest dret es materialitza, ja que un dret no es pot exigir a no ser que sigui un deure, és a dir, hauria de quedar clar si es un dret o un deure. La part positiva es que gràcies a aquest dret es pot permetre atorgar el tercer grau i el règim de vida. Quan es va entrevistar a l'Arnau Esteban, l'autor de la investigació, aquest va formular una possible explicació sobre aquesta perversió i materialització del dret a l'educació "La presó és un lloc on tot es perverteix. Llavors si mirem la constitució, l'educació és un dret fonamental i a la presó ens trobem amb la situació de què hem de rehabilitar i reinserir a les persones. Aleshores l'administració el que fa és un tractament penitenciari en el qual considera quines mancances té l'intern i les soluciona amb programes, educadors socials, psicòlegs, etc. Llavors el que passa amb l'educació és que el que hauria de ser un dret acaba sent un deure perquè gràcies a l'assistència a classe pots obtenir certs "beneficis penitenciaris", com ara

permisos, tercer grau, etc. Llavors considero que si un intern per optar a més quotes de llibertat ha d'assistir a classe el dret a l'educació passa de ser un dret a una imposició.”⁹⁰

En quart lloc, pel que fan les classes, l'absentisme escolar és una de les principals problemàtiques en els centre penitenciaris, el 80% dels directors enquestats per L'Arnau Esteban afirmen que una gran majoria dels alumnes no assisteixen a classes. També, en algunes de les escoles l'espai arquitectònic resulta insuficient i la tasca educativa s'ha de traslladar a altres dependències educatives. Això demostra la poca importància que li suposa a l'Administració. I finalment, gran part dels professors i directors de les escoles d'adults afirmen que les classes es veuen molt limitades per motius regimentals com ara els horaris i les qüestions de seguretat. En l'entrevista realitzada a l'autor d'aquest treball es va preguntar quin era el motiu d'aquest absentisme i la resposta va ser que “si exigim a algú a assistir a classe per poder gaudir d'un permís pot ser assistirà els tres primers dies però al no ser voluntari s'acabarà cansant i marxant. D'altra banda també hi ha un absentisme crònic del qual no es pot fer res, perquè aquestes persones que estan a la presó un dia tenen judici, un altre tenen un mal dia i no els ve de gust anar o també hi ha dies que tenen programes de rehabilitació. Però per a aquelles persones que venen un dia sí i un dia no, o dos sí i tres no perquè realment no estan motivades, ja que potser no fa falta que assisteixi a l'escola perquè en no et deixa fer la feina correctament i continuada.”⁹¹

En cinquè lloc, cada escola funciona de manera lliure, és a dir, hi havia escoles que donaven molta importància al PIT o al SAM i d'altres que no, de manera que els diferents presos i preses de les diferents presons catalanes poden tenir més dificultats o menys per obtenir petites quotes de llibertat o simplement al llarg del compliment de la condemna. Segons la resposta de l'autor en l'entrevista realitzada el motiu d'aquest problema “és que abans les escoles d'adults a les presons eren del departament de justícia i les escoles d'adults del carrer eren de benestar i família del departament de la Generalitat i van passar a educació. Com va haver-hi aquest canvi, les escoles d'adults de la presó es van quedar exclòies i al final va haver-hi un conveni entre educació i justícia i les escoles d'adults que formaven part de justícia van passar a educació. Però a educació realment la seva preocupació són les escoles normals i jo crec que en canviar no es va regular el funcionament d'aquests instruments llavors cada equip directiu funciona com vol. Però clar des de el meu punt de vista això no pot ser, ja que no està havent igualtat entre els

⁹⁰ Esteban Arnau, Annex 8.1.1

⁹¹ Esteban Arnau, Annex 8.1.1

diferents presos de Catalunya, per exemple, hi hauran presos que necessitin treure's l'ESO per gaudir d'un permís i altres que no”.

5.5. La discriminació de les dones en el sistema d'execució penal

Aquest problema ja s'ha comentant molt profundament en apartats anteriors i és per això que en aquest apartat es donarà una petita pinzellada, ja que es podria dir que és el problema més greu amb el que es troba l'execució penal i és necessari remarcar-lo i repetir-lo perquè quedi clar i interioritzat. Bé doncs, com ja s'ha comentat les dones a la presó sofreixen una situació discriminatòria i desigual a diferència dels homes, en les quals han de viure en unes instal·lacions de pitjor qualitat i de menor quantitat, en aquestes reben uns tractaments sexistes i estereotipats, les conseqüències en l'ingrés a la presó és pitjor en elles pel fet que se surten de l'estereotip de dona marcat per la societat i és més negatiu encara si es tracta de dones mares ja que aquestes a diferència dels pares solen ser les principals cuidadores dels fills i l'ingrés a presó suposa un trencament dels llaços afectius. També els tractaments que reben tant a presó com amb les MPA no s'adapta al seu perfil de dones ja que aquests estan dissenyats per a la majoria de la població penada que són els homes i això comporta que aquests siguin menys efectius per a elles.

Finalment queda clar que l'execució penal femenina ha sigut i és molt més complicada, difícil i negativa per a la dona que per a l'home. I per finalitzar aquest apartat és important llegir la següent afirmació de la Maria Mercé que és bastant dura de llegir però que alhora és un reflex de la realitat de les dones preses; “Personalment a mi veure una dona en la presó m'afecta molt més que veure a un home. És molt dur veure a una dona tan degradada, en el seu estat més vulnerable i amb tantes mancances. Suposo que són persones que han patit summament tant i que es fan les barreres necessàries per subsistir i penso que s'ha d'aprofundir en com fer un bon abordatge en elles”.⁹²

⁹² Maria Mercè, Annex 8.1.4

6. Propostes de canvi

Com s'ha pogut comprovar l'execució penal es troba amb distints problemes, i és per això que en aquest apartat s'exposaran diverses propostes de canvi i de millora a alguns dels problemes en els que es troba l'execució penal amb un especial èmfasis a aquelles dirigides a l'execució penal femenina.

Aquestes propostes es classificaran en el que indica que s'ha defer l'Administració, aquelles obtingudes de les investigacions que han fet i exposat alguns professionals i que s'han encarregat de publicar-les i en aquelles obtingudes de les entrevistes realitzades a distints professionals durant la recerca.

6.1. El que recomanen les Administracions

El Govern d'Espanya va elaborar un programa d'accions per a la igualtat entre homes i dones en l'àmbit penitenciari.⁹³ Aquest pla inclou tant a les dones com tots aquells elements que intervenen en la seva execució penitenciària. El pla té l'objectiu principal d'eliminar aquelles actituds i circumstàncies que reproduïx tractes discriminatoris mitjançant una formació dels professionals en matèria de les diferències que s'han de tenir en compte a l'hora de treballar amb un gènere o amb l'altre.

Aquest pla proposa els següents punts:

- Els treballadors han de convertir-se en agents actius de socialització, és necessari que les motivin al canvi, que les tutel·lin contínuament, que celebrin els seus avanços, que les corregeixin. També és important que creïn un ambient segur i positiu on es gaudeixi d'un total respecte mutu. Aquest punt té l'objectiu que el temps que és passa a presó sigui un temps dedicat al creixement personal. Això serà possible gràcies a una atenció immediata a les seves problemàtiques, d'un pla d'intervenció educativa i accions que fomentin l'autonomia personal.
- Reduir la durada d'empresonament augmentant les mesures alternatives, suspensió o substitució de les penes de presó per a dones embarassades i per a dones que tinguin a càrrec seu fills, persones majors o dependents.
- Enfocar les activitats penitenciàries cap a la comunitat externa.

⁹³ Govern d'Espanya, p.35-39.

- Atenció especial a la maternitat mitjançant la creació d'Unitats de Mares fora dels establiments penitenciaris.
- El desenvolupament de mesures i programes de tractament dirigits especialment a les víctimes de violència de gènere que es troben internades, i els agressors, en el seu compliment penitenciari.

6.2. El que recomanen els estudis acadèmics

6.2.1. Carmen Navarro Villanueva

El l'estudi sobre l'empresonament femení que la professora Carmen Navarro va publicar l'any 2018 on s'analitza la situació de la dona penada, i de manera particular la situació de les dones penades mares i s'exposen totes les necessitats i les discriminacions que pateixen aquests col·lectius, presenta també una sèrie de propostes per evitar l'empresonament femení i sobretot l'empresonament de les mares. Aquestes propostes es classifiquen en dos grups: les alternatives a la presó prèvies al judici i les alternatives a la presó posteriors a la condemna.⁹⁴

a) Alternatives a la presó prèvies al judici

La presó provisional és una mesura cautelar que consisteix a empresonar temporalment a la persona que està sent investigada perquè ha comès un delictes fins que es declara la seva condemna o dit en unes altres paraules fins que se celebra el seu judici. Cal dir que aquesta mesura només s'aplica a aquelles persones que hagin comès un delictes la pena dels quals sigui igual o superiors a dos anys. Normalment, la majoria d'aquestes penes corresponen a delictes contra el patrimoni i contra la salut pública i "casualment" aquests són els principals delictes femenins. Bé, doncs, aquesta autora, la Carmen Navarro proposa incrementar l'aplicació de <<la presó preventiva atenuada>> per aquella dona penada que sigui mare, aquesta mesura consisteix en el fet que la dona que ha comès un delictes i està sent investigada en comptes de complir la presó provisional a la presó la compel·leix en el seu domicili de mode que evita l'aïllament amb els seus fills i familiars.

⁹⁴ Navarro, Carmen (2018), p.103-132.

b) Alternatives a la presó posteriors a la condemna

En aquest apartat de les propostes, Carmen Navarro exposa aquelles alternatives a la presó que es poden aplicar a les dones que ja han estat condemnades a una pena de privació de llibertat en règim penitenciari.

Una de les alternatives és la suspensió condicional de la pena. Aquesta alternativa consisteix a suspendre la pena a canvi durant un termini de temps que té uns requisits que no es poden incomplir i si s'incompleteixen la dona tornaria a la presó immediatament. Aquesta mesura permetria a la dona complir la pena en la seva llar sense separar-se ni aïllar-se de la seva comunitat. Un fet rellevant d'aquesta mesura és que té unes modalitats especials i específiques de suspensió condicional les quals dos poden ser aplicables cap a les mares condemnades i són: a) suspensió de la pena inferior a cinc anys i que hagi sigut comesa a conseqüència de la seva drogodependència i és necessari aplicar un tractament de deshabituació a la delinqüent i b) suspensió de la pena a aquell penat que no sigui habitual i que tingui una pena inferior a dos anys.

Una altra alternativa és la substitució de la pena de presó a les mares per una multa o per TBC sempre que es donin les següents situacions: a) pena de presó inferior a dos anys, b) que el delinqüent sigui un delinqüent no habitual, c) que hagi reparat el dany provocat i d) sempre que el delinqüent mostri interès per reparar el dany causat. Bé, doncs, com es pot comprovar és una mesura aplicable a la dona penada mare que hagi comès un delicte especialment lleu, que no superi els dos anys, que tingui possibilitats econòmiques i que hagi reparat els danys causats.

Ara deixant a banda el tema de la substitució i suspensió de la pena ja que és bastant difícil que es porti a terme una vegada s'ha declarat la pena de presó hi ha altres maneres de reduir el temps d'estada a la presó o de millorar el compliment de la pena i és a partir del tercer grau, de la llibertat condicional i de l'indult.

En primer lloc, el tercer grau, el tercer grau és un règim de semilibertat en què els presos poden sortir durant el dia a estar amb la seva família o a treballar i han de dormir a la presó. Aquest règim té uns avantatges que milloren la situació de la dona presa que és mare i de fet eliminar alguns dels seus problemes, ja que el tercer grau possibilita exercir el rol maternal i no l'aïlla del seu arrelament comunitari.

En segon lloc, la llibertat condicional, la llibertat condicional ordinària és igual que la suspensió de la pena que s'ha comentat abans però en comptes d'aplicar-se abans del declarament de la pena s'aplica una vegada has complert certs requisits durant la pena de presó i aquests requisits són: a) estar classificat en tercer grau, b) haber superat tres quarts parts de la pena imposada, c) tenir una bona conducta, i d) satisfacció de la responsabilitat civil.

I, en tercer i últim lloc, una altra manera de reduir el temps d'estada a la presó a aquelles dones que tenen fills a càrrec seu és mitjançant l'indult. L'indult consisteix a perdonar al penat tota la condemna o una part per una altra més lleu. L'indult és útil per potenciar la reinserció de les persones condemnades, ja que la seva bona conducta es veurà reflectida en el perdó de la pena o almenys una part de la pena. Els requisits per a concedir un indult són els següents: a) que la sentència penal hagi adquirit una certa fermesa, b) que la persona condemnada estigui a disposició del tribunal sentenciador per al compliment de la pena i c) que no sigui un reincident que s'hagi indultat anteriorment.

6.2.2. Cristina Vasilescu

La primera proposta de canvi que es comentarà a continuació es de la Cristina Vasilescu, aquesta proposta la va fer en una investigació titulada "La ejecución penal desde una perspectiva de género" ⁹⁵. En aquesta investigació proposa incloure una perspectiva de gènere en l'execució penal i indica els motius per els quals s'haurien de reduir els empresonaments femenins i incrementar les mesures penals alternatives.

Bé, doncs, segons ella s'hauria de reduir el nombre d'empresonaments femenins i incrementar les mesures penals alternatives pels següents motius:

- Situació discriminatòria de les dones empresonades
 - Els sistemes penitenciaris femenins són de menor qualitat i quantitat
 - El tractament que reben és sexista i estereotipat i d'escassa oferta
 - Les conseqüències de l'empresonament i l'estigma són pitjors
 - I la figura materna té pitjor impacte que la figura paterna
- Ús inapropiat de la presó per a les dones

⁹⁵ Vasilescu, Cristina, (2019)

Ha incrementat el nombre de criminalitat femenina però no la seva gravetat. És per això que es defensa l'aplicació de mesures alternatives. Es defensen per diferents motius:

- Delictes que no suposen un risc per a la societat (no violents i lleus)
 - La dones cometes menys delictes
 - Solen ser delinqüents primàries
 - Les dones reincideixen menys
 - Reducció dels costos, perquè la presó és molt més costosa que aplicar mesures alternatives
 - Les mesures alternatives en les dones són més eficaces a les condemnes de presó
- Circumstàncies específiques de les dones penades en el sistema penal
- Un gran percentatge de preses han sofert violència masclista i s'ha comprovat que això afecta negativament en el tractament que reben dins de la presó.
- La situació discriminatòria (marginalitat, realitat social i econòmica) de la dona abans d'entrar afecta a la pena imposada.
 - La majoria dels delictes femenins estan relacionats amb les drogues i contra la salut públiques.
 - Tenen una major probabilitat de patir ansietat i depressió i no s'usa el tractament en salut mental.

És per tots aquests motius que la presó per a la dona acaba sent molt més severa que per als homes. I és per això que s'haurien de reduir el nombre d'empresonaments femenins, per exemple substituint-los per MPA. El problema és que hi ha hagut molt poca recerca sobre l'efectivitat de les MPA i menys fins i tot sobre l'efectivitat de les MPA en les dones. Els únics estudis que hi han són de l'àmbit anglosaxó i les conclusions que han obtingut és que igual que ocorre amb la presó les MPA han estat dissenyades per i per a homes i tracten de satisfer les necessitats masculines.

Bé doncs, Cristina Vasilescu, proposa introduir la perspectiva de gènere en el sistema d'execució penal. Aquesta perspectiva de gènere engloba: els motius pels quals han delinquit, els contextos en els quals ho van fer, l'experiència de les penades i el que necessiten per a no reincidir. Quant a les penes alternatives tot i estar dissenyades per al perfil d'homes les penes comunitàries són molt més beneficioses per a la dona i no són tan discriminatòries com la presó.

D'altra banda, aquesta autora en aquest mateix estudi va indicar i explicar que era el que funciona amb les dones penades, i els resultats van ser els següents:

- Programes holístics en “one-shop” i “women’s only-spaces”

Aquest programa se centra en les problemàtiques que presenten les dones: problemes de salut mental, abús de substàncies i experiències traumàtiques. Les dones penades necessiten suport emocional i pràctic. Aquest tractament aposta pels “centres estil finestreta única” que tenen l'objectiu que es trobin en un espai segur, que siguin tractades de manera individualitzada, que s'atenguin les seves necessitats i que estiguin a prop de la seva llar i comunitat. Els beneficis són que el cost d'aquesta mena de serveis és molt de menor que el cost d'una pena de presó curta (les més comunes en dones). I que és més eficaç a llarg termini ja que com demostren diversos estudis les taxes de reincidència són més reduïdes.

- Evitar continguts amb enfocament sexista i estereotipat en les penes i/o mesures

Dins les MPA també i existeixen discriminacions, en primer lloc, hi ha una escassa oferta de penes comunitàries i en aquesta escassa oferta els treballs reforcen els estereotips de gènere per exemple repliquen responsabilitats domèstiques. Per això és necessari que siguin formades per a un treball assalariat del seu interès i s'ha d'evitar oferir únicament treballs que perpetuïn el rol femení. Aquestes activitats haurien de servir per a millorar l'ascens social i econòmic i no per a perpetuar l'estereotip femení.

- Intervencions en entorns no mixtos

Diferents estudis demostren que les intervencions en espais no mixtos són més efectives i que aquest tipus d'entorns afavoreix en el seu creixement i desenvolupament. Això és pel fet que la majoria de dones penades han sofert violència masclista (per un home). Per tant, és fructuós per a elles, en la primera fase, posar en comú les seves experiències perquè no se sentin úniques. I ja una vegada superada la primera fase si que seria correcte passar a la segona fase en un entorn mixt.

- Programes de mentoria i professionals preferiblement de sexe femení

Les pràctiques més eficaces són aquelles on s'utilitza el rol modèlic femení amb les dones penades. Ja que aquestes agraeixen més les mentores amb les quals poden establir una relació sana i de confiança que amb les mentores “polícia” que les supervisen contínuament. Això és perquè tenen diferents necessitats interpersonals i comunicatives, perquè necessiten més espai per parlar i preguntar ja les seves experiències comunicatives anteriors han estat opressives i explotadores. D'altra banda, moltes de les dones penades afirmen que és més fàcil obrir-se amb

una altra dona. És per això que es recomana que aquestes puguin triar el sexe de la seva mentora/or.

- Tractament individualitzat i sensible a les característiques soci-demogràfiques de la penada

L'enfocament "gender-responsive" remarca la importància de ser "culturalment sensible" tant de les similituds com de les diferències (edat, orientació sexual, ètnia, discapacitat, identitats de gènere, religió...). És molt important evitar reforçar els diferents tipus de biaixos als quals es pot enfrontar les dona.

- Formació sensible al gènere per als professionals que treballin amb les dones

Hi ha una escassa o nul·la formació dels professionals del sistema de justícia penal cap a les necessitats de les dones usuàries. I s'ha comprovat que aquesta formació sobre que tipus d'entorn i tractament funciona millor amb elles seria beneficiosa per a les penades.

- Entorn basat en el respecte, suport, comprensió i flexibilitat

És molt important evitar l'entorn violent i abusiu perquè moltes de les dones ja l'ha sofert anteriorment. Elles prefereixen aprendre en un entorn cooperatiu i no en un competitiu. Ha de ser un que proporcioni seguretat emocional i psíquica. Per això s'ha de promoure una supervisió suau amb les mínimes restriccions possibles que es requereixin per a complir amb els interessos de seguretat pública. És necessari ser flexible en el moment de crear i dissenyar tractaments o programes per a les dones penades, així com tenint en compte les seves necessitats i obligacions. També és necessari que les seves intervencions siguin més informals, menys estructurades i centrades en altres qüestions.

Finalment, les raons per les que les dones normalment incompleixen una pena alternativa és perquè els és difícil compaginar totes les seves responsabilitats i obligacions, en canvi els homes les normalment les incompleixen perquè cometem un altre delictes.

- Desenvolupament de vincles de suport en la comunitat i connexions saludables amb fills, familiars i persones significatives

La dones valoren molt més les relacions i els vincles amb els demés i és per això que és de vital importància la seva relació amb els seus fills, familiars i persones significatives en la seva vida. I per tant no poden ser tractades reeixidament en aïllament. De la mateixa manera que cal

ensenyar-les a identificar situacions de violència i abusos, cal ensenyar-les també a identificar relacions sanes.

En conclusió, dur a terme intervencions amb perspectiva de gènere en el sistema penal significa conèixer i atendre holísticament el conjunt de necessitats, característiques especials, fortaleeses i desafiaments de les dones en un entorn amigable i confident.

6.2.3. Estudi sobre Mesures Penals Alternatives a Tarragona

Montserrat Guasch García, M. José Domínguez González, Carme García Yeste, David Garreta Muniello, Aitor Gómez González, Aida Gómez Sancho i Josep M. Torres Borrellas l'any 2016 van publicar una investigació duta a terme durant els anys 2010-2013, en la qual van fer una anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona pel que fa les mesures penals alternatives. La seva investigació té una gran importància ja que indica quins són alguns dels problemes que tenen les mesures penals alternatives (MPA) a Lleida, Girona i Tarragona. També els diferents autors del treball finalitzen la investigació amb unes propostes de canvis. I, és per això que en aquest apartat es comentaran les diferents propostes obtingudes de la seva investigació.⁹⁶

Bé doncs, els investigadors van fer dues propostes:

- La creació d'espais d'intercanvi d'informació, debat de les MPA i de presa de decisions entre els Òrgans Judicials, la Fiscalia i el servei d'Execució de MPA amb una periodicitat anual. D'aquesta manera hi hauria una millora en la coordinació i en la col·laboració del Sistema Judicial amb els professionals i això permetria una individualització de la resposta judicial que al seu torn, això milloraria el compliment de la MPA aplicada i reduiria la reincidència.
- La redacció col·laborativa d'un manual de bones pràctiques en l'aplicació de MPA a les comarques de Tarragona mitjançant la creació d'una comunitat de pràctica del Programa Compartim del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia. Aquest manual ajudaria a cercar noves formes de millorar la coordinació entre l'àmbit d'imposició i execució de la pena i permetria un anàlisi més exhaustiu envers la trajectòria judicial del penat.

⁹⁶ Guasch, Montserrat et al. (2016).

6.2.4. Altres estudis

Altres estudis que són interessant de comentar també en aquest apartat són els de Naredo (2007), Igareda (2009) i Gea et al. (2004), que analitzen la situació familiar i la maternitat de la dona presa. En el qual van descobrir que el factor familiar pot tenir o un efecte positiu o negatiu ja que pot ser que estiguin en contacte i es preocupin per el seu familiar intern i el recolzin o que es trenquin els llaços afectius entre els seus familiars i especialment entre els seus fills, que és molt comú en el cas de les dones. Això els provoca una greu sensació de soledat, marginació i sentiment de culpa per tot allò que podrien haver evitat. Aquestes investigacions proposen per evitar aquesta desvinculació la búsqueda d'alternatives a la privació de llibertat femenina i la necessitat de reflexionar més profundament la pena de presó desde una perspectiva que permeti que els col·lectius de dones més vulnerables puguin evitar la marginació i l'estigmatització⁹⁷.

Els estudis de Cruells (2005), SURT (2008), Roig (2012) o el de Fontanil (2013) coincideixen en què un gran nombre de dones han patit violència de masclista i abusos sexuals abans de la seva entrada a presó i proposen tractar de cercar unes mides específiques per al seu tractament durant la instància en la presó, per ajudar-les a adquirir eines per quan surtin puguin fer front a les agressions sexuals i per a que aprenguin a buscar-se les vides soles. Dit en unes altres paraules proposen desenvolupar polítiques penitenciàries amb perspectiva de gènere per tal de tenir en compte les característiques, les necessitats i les demandes de les dones.⁹⁸

Strength Through Restoration, Independence, Vision and Empowerment (STRIVE), és un programa de la presó Mountain View de Texas que té com a objectiu principal promoure la inserció laboral de les dones una vegada ja fora de la presó. Que no tinguin cap mena de dificultat a l'hora de trobar feina. Per aconseguir-ho promouen espais que ajuden a combatre el xoc traumàtic que suposa l'ingrés a presó i també promouen activitats que milloren les habilitats informàtiques, d'oficina i la soltesa i formalitat a l'hora de fer entrevistes. I això com si pot imaginar va tenir uns resultats molt beneficiósos va obrir les portes a moltes dones ja que no van tenir dificultats a l'hora de trobar feina.⁹⁹ Per tant, si es veu que ha funcionat a Texas perquè no aplicar-ho o fer una prova aquí a Catalunya?

⁹⁷Almeda, Elisabet (2017), p.16.

⁹⁸ Almeda, Elisabet (2017), p.16.

⁹⁹ Font, Marta (2019).

I finalment el sindicat CCOO proposa la creació d'un nou centre específic per a dones amb una nova i millor estructura que l'actual, les instal·lacions suficients i necessàries amb uns serveis sanitaris en condicions i exclusivament per a elles i activitats laborals i educatives que ajudin a l'adequada reinserció i resocialització de les dones privades de llibertat, i que pugui servir com a centre de referència per a tota Catalunya.¹⁰⁰

També el Síndic de Greuges al 2021 va redactar un informe en el qual va fer recomanacions per a la dona penada entre d'altres les principals són fer millores per atendre les víctimes de violència de gènere, incrementar la formació del personal penitenciari en qüestions de gènere i introduir millores en els mòduls en què habiten, etc. També han formulat recomanacions en matèria d'accés al treball, mitjans coercitius, maternitat i mòduls semioberts¹⁰¹.

El Síndic de Greuges també ha recomanat reiterades vegades la introducció de la perspectiva de gènere al tractament de les dones i adolescents que es troben ingressades en centres penitenciaris i de justícia juvenil¹⁰². I, també, al 2020 va denunciar que el tipus de feines que desenvolupen normalment són menys qualificades i pitjor retribuïdes de mode que es vulnera el seu dret a la igualtat efectiva, ja que tenen una oferta de treball més baixa i de pitjor qualitat que els homes i com a resposta les retribucions ja no contenen cap diferenciació per raó de gènere i s'han configurat tallers mixtos on treballen homes i dones.¹⁰³

¹⁰⁰ CCOO (2021), pàgs. 19-21.

¹⁰¹ Síndic de Greuges (2021), p.121.

¹⁰² Síndic de Greuges (2021),p. 124.

¹⁰³ Síndic de Greuges (2020),p. 89-90.

6.3. El que recomanen els entrevistats

En aquest apartat es comentaran les diferents propostes de canvi cap al sistema d'execució penal dels professionals entrevistats, durant la investigació, que van fer arrel diferents reflexions sobre els problemes en els que es troba el sistema d'execució penal catalana actual.

6.3.1. Arnau Esteban, mestre de presons

L'Arnau és un mestre d'educació primària que treballa a l'escola de la presó de Mas Enric, ara ja porta set anys de treballant com a mestre i en els últims 4 ha compaginat el treball amb l'estudi de dret. L'Arnau per al TFG va fer un treball conegut com a "Escola i presó a Catalunya" que es una investigació sobre el dret a l'educació. La seva entrevista junt amb el seu treball ha ajudat a aprofundir en l'apartat dels problemes amb els que es troba l'execució penal.¹⁰⁴

En primer lloc, un primer tema que es va comentar en l'entrevista amb l'Arnau va ser si el nivell d'estudis que havia adquirit per treballar com a mestre de presons era el necessari segons la seva valoració per treballar on treballava. I la resposta va ser que no i a més va incidir en que era necessari rebre informació sobre el tipus de perfil amb el que treballa per tal de poder atendre correctament les seves necessitats. "Penso que és necessari entendre aquella persona, com afecta la presó en l'àmbit personal, ja que evidentment els interns no es troben en el seu millor moment, i bé considero això s'hauria de tenir en compte alhora de formar als propers mestres de presons". Aquesta resposta està molt relacionada amb incloure la perspectiva de gènere que es comentava anteriorment ja que precisament la perspectiva de gènere el que permet es especialitzar els tractaments a les necessitats dels presos, és a dir tractar al pres de manera individualitzada i no global.

Un altre tema que es va comentar i reflexionar es el de la eficàcia de la presó i l'abolició de la mateixa i sobre la invisibilització dels presos juntament amb la visió de les persones cap a ell. I, bé, aquesta va ser la seva reflexió "penso que la presó no soluciona res de fet moltes vegades ho empitjora, ja que si per exemple aquesta persona ja estava en una situació delicada abans d'entrar quan surt encara serà pitjor i són persones que realment estan a la presó per petits delictes. Llavors la reflexió és que la presó no serveix i penso que com a societat hauríem de pensar altres maneres de solucionar els conflictes sense enviar a la gent a la presó. A més també

¹⁰⁴ Esteban Arnau, Annex 1.1.1.

si calculéssim el cost que genera el fet de tenir un sistema penal com el que tenim amb tanta policia, presons, gent que treballa a les presons, etc. Si tots aquests diners estiguessin orientats cap a polítiques socials segurament molta gent que acaba entrant a la presó no acabaria entrant. Però evidentment per aquelles persones que duen a terme crims atroços doncs potser sí que és necessari, però per a la resta no crec que la millor solució sigui tancar-los a la presó. Per exemple, hi ha les mesures penals alternatives que cada vegada ens demostren que són més efectives i pot ser per a aquestes persones que entren per primera vegada a la presó i que ja abans d'ingressar vivien una situació delicada segurament serà millor aplicar-li una pena de mesures alternatives que no pas una pena de presó. Pel que fa la visió de les persones, al final els murs de les presons i construir presons lluny de les ciutats es una manera d'invisibilitzar-les. Llavors crec que s'haurien de buscar maneres en que hi hagi més comunicació entre la societat i les persones que estan a la presó ja sigui que aquestes persones poguessin sortir a fora amb sortides programades que és una manera d'anar trencant aquests murs. Una altra manera seria fent conèixer a la gent de fora el que passa a les presons. Per exemple, a Catalunya les presons es van visibilitzar més quan van entrar els líders polítics.”

Per tant la seva proposta envers aquest tema es incrementar les mesures penals alternatives ja que la presó en la majoria dels casos no compleix la funció que indica l'article 25.2 de la constitució, a més moltes vegades empitjora la situació del pres i simplement mantenir-la per aquells presos que hagin comès delictes atroços que no tinguin solució amb les MPA. I com s'ha vist també proposa acostar la presó a la comunitat per tal d'intentar canviar aquesta visió tan tancada que tenim la societat del pres a partir de sortides programades i mostrant com es la realitat d'una presó.

I finalment, un altre tema que es va comentar és el del problema de la perversió del dret de l'educació que tracta en la seva investigació i que s'ha comentat en un apartat anterior. Aleshores, pel que fa les conseqüències negatives que provoca marcar una tasca com “no feta” en el SAM i de denegar i atorgar permisos a partir dels resultats del PIT, l'Arnau proposa el següent “ l'escola no hauria de formar part del SAM perquè és un instrument del departament de justícia. És a dir, que l'escola com no forma part de justícia no hauria d'avaluar al presos a parir dels instruments que dona justícia. No hauria de tindre res a veure tot el sistema penal penitenciari amb l'escola. Vull dir que funcionin de manera separada. Ja que el dret a l'educació és un dret i no s'ha de pervertir a través de beneficis penitenciaris a través dels resultats del PIT

o del SAM". Per tant, la seva última proposta és separar l'escola del departament de justícia, ja que d'aquesta manera solucionaria el problema de la perversió del dret a l'educació.

6.3.2. David Garreta, coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona

David Garreta es el coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona, la seva experiència en l'execució penal es centra en la juvenil. Aleshores en l'entrevista el que es va demanar es una comparació entre sistema penal juvenil i el d'adults i arrel d'aquí es van comentar els problemes en el que es troba la d'adults i quines propostes en faria com a professional que es. Les seves afirmacions i valoracions van ser les següents, "El sistema de joves és molt més ràpid i té més en compte a la víctima, ja que té opció de mediació. També té un catàleg de mesures que depenen d'una valoració tècnica prèvia a la intervenció. El sistema de joves es flexible a diferencia del d'adults, és a dir, el sistema de joves pot anar canviant de mesures en funció a les necessitats dels penats, fet que en els adults no és tan fàcil. El sistema de joves per llei donarà resposta a totes les necessitats dels joves, per llei, a diferència dels adults. És a dir, el de joves és garantista i el de adults no". ¹⁰⁵

També es va comentar per la falta de coordinació entre els jutges i els professionals que duen a terme el control i la valoració de l'execució de les MPA que es comenta en el seu treball, "Sí, si crec que això continua passant. A diferencia del d'adults, en el sistema d'execució penal juvenil el jutge sentenciador i el jutge de vigilància penitenciària és el mateix aleshores aquesta persona coneix els motius per els quals se li va imposar aquesta mesura al jove, té un equip tècnic darrere que li va assessorant sobre què és el millor i quan demanar una modificació de la mesura i el jutge pot decidir si sí o si no. En adults, en canvi, el jutge sentenciador i el de vigilància no es el mateix. El de vigilància penitenciària escolta el que li diuen els tècnics però no té perquè argumentar tècnicament la seva resolució. Per tant, aquest pot dir que no a una modificació MPA perquè no, per un raonament jurídic i no tècnic. En canvi, en el de joves el raonament tècnic també és important ja que el principi de la llei és l'interès del jove i en adults és l'Estat, no la persona". I arran d'això se li va demanar que quina proposta de canvi en faria en el sistema d'execució penal i la resposta va ser la següent "Jo proposaria que la llei de joves s'apliqués també a la jurisdicció penal d'adults. És a dir, que s'estableixi que l'interès de la justícia penal sigui l'interès de la persona i persones implicades al delictes i en l'ingrés a la presó, que la finalitat de la llei sigui reparar a la víctima i reconduir a la persona penada, que per als delictes molt greus

¹⁰⁵ Garreta David, Annex 8.1.3.

és mantingui la presó. I així, que hi hagin equips tècnic que assessorin abans i després de sentència dient que requereixen les persones implicades o bé per ser reparades o per no reincidir. I pel que fa la perspectiva de gènere en la meua proposta ja està inclosa ja que l'equip tècnic assessora en funció de la perspectiva del penat". Per tant, la seva primera proposta es aplicar la llei de joves a la de adults ja que com bé ha justificat i exemplificat és molt millor i eficaç que la d'adults.

El següent tema que es va comentar es sobre la eficàcia de la presó i les MPA com a instruments de reinserció i la seva resposta va ser la següent, "penso que la presó es un lloc de reinserció si es en un temps breu. Vull dir fins a cinc anys, si la presó el que acaba fent es generar la mort social (el trencament dels vincles familiars i comunitaris, les dificultats per trobar feina...) no és possible que hi hagi reinserció. Si és en un temps breu si que pot ser reinsertiva, de vegades hi han persones que precisament per el context en el que estan no poden deixar de delinquir, aleshores si les allunyem d'aquest context i veiem que els hi passa i atenem les seves necessitats (educativa, deshabituació de drogues...) estant a la presó i poc a poc anem aplicant les mesures reinsertives (tercer grau), aleshores, la presó si que serà reinsertiva". Per tant, tal i com es veu segons ell la presó només serà eficaç amb condemnes de curta durada que no provoquin l'aïllament social ni el trencament dels llaços afectius. "Pel que fan les MPA, tinc dubtes. Crec que si el sistema penal d'adults permetés com permet en els joves fer una mediació i haurien menys MPA i més mediacions i per tant la mediació penso que és més eficient que les MPA però menys interventora. I en els efectes de reincidència la mediació és més eficient. Per tant, penso que les MPA no és la millor eina per a la reincidència delictiva del tipus de perfil que tenen les MPA ja que la millor és la mediació i per tant jo crec que les MPA son una sobre intervenció judicial". I pel que fan les MPA segons la seva opino hi han altres eines més efectives que substitueixen la presó com la mediació.

Finalment, l'últim tema que es va comentar es el problema que es apareix en el seu treball de que TGN era la província que en comparació a Lleida i Girona tenia la taxa de delinqüència més alta. Segons ell el que s'hauria de fer per reduir la delinqüència és el següent; "jo penso, que com la motivació interna per delinquir principalment es per necessitat econòmica i per l'absència de poder aconseguir objectius personals lícits, aleshores, jo crec que el que s'hauria de garantir es que tothom pogués cobrir les seves necessitats i complir els seus objectius lícits i personals. Per poder aconseguir això cal una millora en el repartiment de les riqueses i fer un pla de salut mental, conductual i emocional des del zero anys fins a la mort. I, amb aquestes

dues coses jo crec que tot el que és la motivació interna del delinqüent per delinquir es reduiria molt significativament i no caldrà fer el que sempre es fa que es millorar la vigilància (càmera de seguretat, més policia) que és més barata que per exemple fer una renda bàsica universal i un programa de salut mental, conductual i emocional per a tot Reus". Per tant tal i com es pot veure la seva proposta per reduir la delinqüència no es una resposta immediata si no que requereix temps i preparació i possiblement aquesta solució sigui més efectiva a llarg temps que, tal i com a dit, augmentar la vigilància, les multes, les condemnes...

6.3.3. Elisabet Almeda, catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona

L'Elisabet Almeda, és catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona i al llarg de la seva vida com a sociòloga ha realitzat diverses investigacions que es classifiquen en tres àmbits: sistemes d'execució penal, canvis i polítiques i memòria i identitat. Bé dons en l'entrevista es van comentar diversos temes sobre l'execució penal i sobretot sobre l'execució penal femenina.¹⁰⁶

Un primer tema va ser el de l'abolició a la presó i el de la visió tan tancada de la societat cap a la presó, i la seva resposta va ser la següent "La gent que està a la presó bàsicament és gent pobra, de fet, hi havia una frase a la presó model de Barcelona que deia "a la cárcel no se condenan delitos se condena la pobreza" o sigui qui entra a la presó és gent amb pocs recursos, la gent que no es pot pagar un advocat, la gent que no pot comprar al jutge... Per tant, la presó no és la solució per aquesta gent, cada persona s'hauria de tractar per diferent i en aquest sentit les presons es buidarien de persones si es tinguessin en compte altres criteris no només castigar." "Jo quan vaig a fer xerrades a la presó jo els hi explico qui està a la presó i sempre em diuen "no ho sabia". Hi ha unes idees, prejudicis i estereotips i doncs es pensen que la gent que hi està a la presó són tots assassinats i violadors. I la realitat és que primer les dones no són ni assassines ni violadores i en el cas dels homes sí que hi ha però és un percentatge petit. Per tant, falta molta pedagogia i explicar què fa la presó, perquè serveix la presó i qui està dins". Per tant, en la seva resposta deixa clar que la presó no és la solució en relació a l'article 25.2 i que té un caràcter punitiu i discriminatori al seu torn proposa tractar a cada persona de manera diferent. I en relació a la visió de la societat afirma que esta olt estereotipada i prejudjada i que s'hauria de fer més pedagogia i visibilitzar més la presó per tal de solucionar aquest problema social.

¹⁰⁶ Almeda, Elisabet, Annex 8.1.5.

Un altre problema que es va comentar és el de la no reintegració de la població penada catalana i la seva resposta i proposta va ser la següent, “hauria d'haver-hi una política específica per quan una persona surt de la presó fer el seguiment i donar-li eines perquè després es pugui reintegrar una altra cop a la societat. Però, clar, durant el temps de la presó si s'han trencat els vincles, si no s'ha facilitat que els fills i filles vagin a visitar a les seves mares, si no s'ha facilitat que vingui la família, si no s'ha fet algun vincle d'aquesta persona amb la seva comunitat d'origen després quan aquesta persona surt doncs molts dels vincles s'han trencat. Per tant, quan la persona està dintre la presó els serveis socials haurien d'estar allà intentant que hi hagi una relació constant amb la família, amb la comunitat, amb el seu entorn social i amb la xarxa social encara que sigui virtual, però que hi hagi algunes hores en què pugui relacionar-se amb la seva comunitat perquè així quan surti fos més fàcil la reintegració i que quan surtis hi hagués treballadors socials donant suport i donant ajuda. És a dir, falta una política de reintegració de tota la gent”. Per tant, tal i com deixa clar falta una política específica de reintegració.

El següent tema que es va tractar es el de la perspectiva de gènere en relació a la formació dels professionals i la seva afirmació va ser la següent, “fa falta una perspectiva feminista en la política penitenciària, en la formació dels que estan treballant a dins de les presons. I això s'hauria de fer amb una formació que parli sol de les discriminacions, de les desigualtats i sobretot donar veu a les dones, és a dir, que les dones privades de llibertat puguin parlar. Quan això es faci aleshores es farà una política més de gènere”.

Un tema que també va ser molt important es el de la maternitat en relació a la presó, “donar alternatives a aquelles que tenen fills menors de tres anys, que no entrin amb els fills a la presó. Les mares que tinguin fills de menys de tres anys o de tres a sis anys que els apliquin alternatives”. Tal i com es pot comprovar, la seva opinió front la maternitat a la presó, a l'igual que la de molts altres professional es la de erradicar totalment l'ingrés a presó d'aquelles dones que siguin mares.

I finalment, un tema que es va repetir durant tota l'entrevista es el de les MPA, “El que haurien de fer és desenvolupar mesures alternatives a la presó, evitar que les dones entrin a les presons, ja que les MPA faciliten més la seva reintegració futura en la comunitat. I un cop aquí donar-lis recursos perquè puguin fer les seves estratègies de supervivència com elles decideixin. És a dir, ajudar a aquestes dones i no castigar-les amb la presó”. Bé doncs, l'Elisabet al llarg de tota

l'entrevista va repetir diverses vegades el fet de que s'haurien de crear més MPA i de s'hauria d'aplicar més en el cas de les dones i evitar més la presó. És a dir substituir la presó per les MPA.

6.3.4. Joan Noguera, advocat penal i civil

En Joan Noguera, es un advocat penal i civil amb 30 anys d'experiència en el món de l'execució penal. En la seva entrevista fonamentalment va fer dues propostes.¹⁰⁷

Una la va fer després de comentar el problema de la no reinserció dels presos i preses, “fonamentalment, jo crec que el nostre sistema penitenciari no té eines suficients per a una correcta reinserció social, per a una correcta prevenció i preparació del penat i de la penada a les condicions que es tornarà a trobar actiu en llibertat. Però a més aquesta persona estant a presó ha perdut moltes eines que tenia fora, molts contactes que potser podria potser haver-la reconduït, però efectivament les condicions són molt molt més limitades que abans de l'ingrés i a part jo crec que el que si s'hauria de fer és una gran pedagogia a dins de la presó a dins de el que es diu el tractament penitenciari. I si efectivament no tenim ni les eines ni les institucions per portar a terme la funció que indica la constitució. A més jo crec que perquè es pogués donar una correcta reinserció la generalitat hauria de donar treball a la persona penada quan compleix la condemna. De mode que tot aquest aprenentatge que ha tingut en el centre penitenciari el pogués cedir una certa autoritat per poder-se projectar en llibertat, per poder-se guanyar la vida com la nostra societat vol, però això no es dona”. Per tant, la seva proposta és que la generalitat hauria de donar treball a la persona penada que compleix condemna i una vegada l'ha complert també.

I una altra proposta, la va realitzar en una de les últimes preguntes que se li va fer que era sobre quines deficiències trobava que tenia el sistema d'execució penal i quines propostes de canvi i de millora faria. I la seva resposta va ser, “uy, doncs jo faria una reforma profunda, que no solament implicaria als jutges, fiscals i advocats sinó que també tot al voltant, és a dir, assistents socials, treballadors socials. I ho enfocaria no solament en el cas dels homes sinó que també de les dones i fonamentalment ho enfocaria cap a les MPA que crec que aquí sí que hi ha una verdadera viabilitat de la reinserció social.”

¹⁰⁷ Noguera Joan, Annex 8.1.6.

6.3.5. Cristina Vasilescu, criminòloga

La Cristina Vasilescu és una investigadora postdoctoral i docent amb la beca del Ministeri “Margarita Salas” amb el grup Antígona a la Universitat Autònoma de Barcelona. També fa classes a la UOC i classes a l’Institut de Seguretat Pública de Catalunya a Mossos i Polícies. La seva relació amb l’àmbit de l’execució penal sorgeix arrel de l’inici de la seva tesi doctoral que és sobre execució penal de les mesures penals alternatives.¹⁰⁸

En l’entrevista es van tractar diverses qüestions sobre l’execució penal femenina. La primera era la seva sincera opinió en relació a la funcionalitat de la presó i segons ella “la presó hauria de ser la última opció com a càstig si el què es busca amb les penes és realment ressocialitzar i rehabilitar a les persones. Una persona no es pot ressocialitzar fora de la societat, és absurd. I quan més temps passa a presó, pitjor. En aquest sentit, molts vegades fa la funció de ser una pena incapacitadora, és a dir, sabem que si enviem a aquesta persona a presó no tornarà a cometre un delictes perquè no podrà fer-ho des d’allà, encara que ja sabem que dins de presó també es cometent delictes. A més, si normalment surten pitjor del què entren, està clar que alguna cosa no funciona, doncs, perquè seguir actuant de la mateixa forma? S’ha d’apostar més per alternatives reals i sensibles a les necessitats de les persones penades i deixar la presó com a ultima ratio.” Par tant, en quan aquesta qüestió l’entrevistada considera que en la majoria de casos l’ús de la presó és absurd ja que no compleix amb les fites marcades i per això es necessari apostar per altres alternatives.

Seguidament se li va suggerir que fes una comparació de la presó i les MPA i va afirmar que “està clar que complir una pena a la comunitat i no tancar a una presó serà millor. S’ha demostrat que és més efectiu per rehabilitar a les persones sempre i quan aquestes mesures penals alternatives tinguin en compte les necessitats criminògenes, problemàtiques i situacions personals de les persones que les compleixen. Ara bé, i tenint en compte la meua investigació dels últims 4 anys, he de dir que encara s’ha de treballar perquè el SMPA sigui el més adequat possible, sobretot per les dones penades, que han estat històricament les grans marginades del sistema penal”. Bé, doncs, com altres entrevistats la Cristina considera que les MPA son molt més millors que la presó però que és necessari seguir investigant i aprofundir més amb el que és més adequat per a les dones.

¹⁰⁸ Vasilescu Cristina, Annex 8.1.8.

I finalment, una altra qüestió que es va tractar, va ser el tema de la invisibilització que pateix la dona a la presó. Se li va preguntar que d'on prové i com es podria solucionar i aquesta va ser la seva resposta "Aquesta invisibilització es deu a l'androcentrisme del sistema penal, és a dir, a haver estat creat i dissenyat en base a les necessitats, a les problemàtiques i característiques de la població masculina que era i segueix sent la població majoritària. Així doncs, quan una dona entra dins el sistema judicial, aquest no està preparat per atendre les seves necessitats, problemàtiques i característiques perquè aquestes no es coneixen ni es reconeixen i està clar, que en aquest sentit, aquesta igualtat formal al paper es converteix en desigualtat a la pràctica perquè no es tracta d'oferir un tractament igualitari a poblacions que presenten característiques diferents sinó un tractament sensible a les especificitats, individualitzat. Penso que homes i dones han de rebre la pena més adient segons la seva situació personal, les seves característiques, el delictes comès i les seves necessitats, entre altres coses. S'han d'escoltar aquestes persones i s'ha de conèixer molt bé tot abans d'imposar una pena que afectarà tota la seva vida i el seu entorn. Un primer pas seria introduir la perspectiva de gènere dins els sistemes penitenciaris, que ja s'està fent, però a passes molt petites". Bé doncs, tal i com s'ha pogut veure la Cristina pensa que una manera de tractar solucionar i reduir aquesta invisibilització seria introduint la perspectiva de gènere.

També en relació a la perspectiva de gènere i als professionals que treballen amb les dones preses considera que "encara que els diferents professionals que treballen dins de presó rebin formació amb perspectiva de gènere i que ja és un gran pas per aconseguir treballar des d'una perspectiva que també sigui sensible a les necessitats i problemàtiques de les dones preses la formació no ho és tot, els professionals necessiten més eines i recursos per a poder posar en pràctica les bones pràctiques amb dones penades. Considero que aquesta formació hauria de ser obligatòria. A l'àmbit de les MPA per exemple disposen de diferents tipus de formacions, però encara no han rebut formació amb perspectiva de gènere i hauria de ser bàsic. També considero que encara queda més perquè la interseccionalitat sigui molt present tant a les formacions com a les intervencions portades a terme. Ens queda molt per aprendre".

7. Conclusió

Amb la present investigació realitzada m'he adonat de quatre coses principals. La primera és que el sistema penitenciari no compleix amb els objectius de reinserir a la població penada femenina, en segon lloc, de la necessitat de treballar amb perspectiva de gènere en l'àmbit penitenciari, ja que fa falta encara molta investigació per saber què és el que necessita la dona presa per poder reintegrar-se en la societat i, en quart lloc, que encara que teòricament en la legislació no es perpetuïn discriminacions de gènere en la pràctica sí que s'hi donen.

Tots els estudis esmentats al llarg del treball i recollits a la bibliografia mostren que sí que hi ha hagut una línia d'investigació dedicada a les dones que compleixen condemna i que a més les diferents investigacions que han explorat el tema arriben a la mateixa conclusió. Però encara així són pocs els estudis realitzats i dedicats a aquesta població i és molt difícil conèixer quin és el perfil de les dones privades de llibertat i que és el que funciona amb elles. És per això que és molt important insistir en aquest tipus de treball i seguir aprofundint en el coneixement d'aquesta realitat no suficientment atesa per aconseguir erradicar el conjunt de problemàtiques assenyalades i des d'una percepció clara de que és el que veritablement ajuda a reinserir i reeducar les dones penades.

En primer lloc, el sistema penitenciari és un sistema androcèntric, és a dir, tot està fet i pensat per i per a homes. Basa el disseny de les seves penes i intervencions en les necessitats de la majoria de la població penada que és la masculina. I, per tant, és impossible que el sistema penitenciari sigui equitatiu sobre les bases de les necessitats masculines. Aquest androcentrisme fa que les dones quedin invisibilitzades, que siguin tractades com una minoria i amb inferioritat, amb faltes d'atenció a les seves necessitats, que hi hagi molt pocs centres penitenciaris, fet que alhora provoca que hagin de complir condemna totes barrejades o en centres allunyats del seu entorn.

Podem dir que "la presó augmenta l'exclusió de les que ja eren excloses". La majoria de dones que ingressen a la presó provenen d'uns entorns marginals i pobres, amb famílies desestructurades, parelles abusives, amb molts fills i un nombre significatiu són també drogodependents, i quan surten la seva situació és igual o pitjor, ja que a part que la situació en la qual es trobaven abans d'ingressar a la presó segueix igual, han de lluitar contra els estigmes que comporta ser una dona expressa. Aquesta situació marginal i pobre les porta a cometre

delictes contra el patrimoni i contra la salut pública que com hem vist són els principals. I, sí, es pot afirmar que a la presó es pena i es castiga la pobresa. A més moltes de les dones són penades per delictes que han comès sent víctimes de tracta i en comptes de veure-les com a víctimes se les veu com a criminals. I a sobre, quan entren a presó es troben amb un sistema penitenciari que les ofega amb discriminacions, amb un entorn masculí que fa que siguin més vulnerables, amb tractaments sexistes i estereotipats, amb treballs que no les ajudaran a trobar feina un cop estan fora del centre penitenciari perquè són de lleure, i amb moltes dificultats per mantenir-se en contacte amb els seus familiars i entorn.

En conjunt es pot afirmar que la dona presa pateix una triple condemna: ¹⁰⁹

- La primera és la social, que es produeix amb la ruptura dels estereotips de dona “cuidadora, fidel, bona i dolça”.
- La segona és la condemna personal que es produeix pel desarrelament familiar.
- La tercera condemna és la penitenciària, que se suma a les dificultats que es troben les dones en el compliment de la seva condemna i a les discriminacions que es produeixen en el seu dia a dia.

I si aprofundim més podem trobar una quarta condemna:

- Quan surten han de lluitar contra l'estigma social que suposa haver estat a la presó, acompanyat de l'ansietat, inseguretat i baixa autoestima que això suposa.

Tots aquests resultats s'han obtingut de la lectura de les diferents publicacions consultades durant el procés d'elaboració del treball i de les entrevistes realitzades. Per exemple, en l'estudi de cas de Brians es va poder comprovar com la política penitenciària reproduïx les discriminacions, amb tractaments que reforcen els estereotips de domesticitat, i la utilització del sistema de control i de disciplina i de la medicació des d'una postura paternalista. O totes les afirmacions que ens han deixat les entrevistes com les de l'Arnau Esteban: "la presó no serveix i penso que com a societat hauríem de pensar altres maneres de solucionar els conflictes sense enviar a la gent a la presó"; o de la Núria Fernández: "jo crec que és molt difícil reinserir-les i reinserir-los, hi ha interns que s'han passat tota la vida a la presó i llavors, no saben viure en societat"; o del David Garreta: "és un sistema que s'ha fet des d'una vessant heteropatriarcal i, per tant, això té impacte en tothom que no tingui el perfil d'home heterosexual" o "jo penso que per al perfil de dona mare no hauria d'existir la presó o la presó que existeix actualment. El

¹⁰⁹ Aguilera Reija, M., Aguilar Villuendas, V. (2016).

que no pot ser que el nen o nena hagi de separar-se de la seva mare, ja que estar amb la mare i el pares és un dret del menor"; de la Maria Mercè Martín: "mai ens hem posat a treballar per elles" o "el seu grau de deteriorament i de vulnerabilitat és el doble o el triple que el que té un home" Maria Mercè Martín; del Joan Noguera: "no hi ha gaires eines de reinserció social", "hi ha una falta de coneixement absoluta" o "els professionals no anem més enllà, tenim un desconeixement profund del que és MPA"; de la Cristina Vasilescu: "el sistema judicial no està preparat per atendre les seves necessitats, problemàtiques i característiques perquè aquestes no es coneixen ni es reconeixen"; de l'Elisabet Almeda: "fa falta una perspectiva feminista en la política penitenciària, en la formació dels que estan treballant a dins de les presons"; o de la Ramoní Muñoz: "para mí la rehabilitación no tiene ningún significado, para algunas personas sí sirve, pero a otras simplemente les ha quitado la vida".

Globalment, podem afirmar que tots aquests punts comentats són els que dificulten i impedeixen la reinserció social. Perquè la reinserció social sigui possible és necessari:

- Investigar i aprofundir més en el tema de l'execució penal femenina, per tal d'eliminar la invisibilització de la població femenina i conèixer què és el que realment necessiten les dones penades per poder reintegrar-se.
- Introduir la perspectiva de gènere en l'execució penal, ja que solucionaria moltes problemàtiques com ara, el problema de la no reinserció, el de la no adequació del tractament al perfil i el problema del tracte discriminatori cap a les dones. Minimitzaria els impactes i les desigualtats que pateixen les dones i per fi deixarien de rebre tractaments ideats pel perfil masculí.
- Incrementar les MPA i evitar la presó per a les dones, ja que com s'ha vist les seves conseqüències són molt més negatives per a elles que per als homes. Evitar el desarrelament de la dona del seu context familiar i social.
- Crear nous models de presó, més terapèutics, que ajudin a "reintegrar socialment" des del primer dia amb activitats formatives útils, amb ajuda i suport a les dones preses mares i amb suficients professionals formats en perspectiva de gènere.
- I finalment és molt importat ajudar-les i no posar-los dificultats a l'hora de mantenir les comunicacions amb el món exterior, ja que són un element clau en el procés de

normalització i integració de la persona privada de llibertat. La família i l'entorn són el seu suport durant el temps a la presó. A més la presó consisteix en la privació del dret a la llibertat no de la resta de drets.

Per acabar cal concloure dient que la presó és un agent discriminador més per a la dona i considero que per poder erradicar les discriminacions i desigualtats de gènere dins els centres penitenciaris primer les hem d'eliminar fora, ja que si fora dels centres penitenciaris hi ha desigualtat i discriminació de gènere dins d'aquests encara hi haurà més. És indignant saber i conèixer totes aquestes desigualtats que pateix la dona presa i no fer res. A més la presó en el cas de les dones és totalment evitable i substituïble, perquè com s'ha pogut comprovar la delinqüència de les dones no és ni violenta ni agressiva. Tenim a més molts motius coneixent totes les problemàtiques amb què han de lluitar a la presó. Per tant, amb aquest treball es defensa una posició abolicionista pel que respecta a l'aplicació de la pena penitenciària en el cas de la dona. I finalment, amb tot espero haver visibilitzat i denunciat els desavantatges amb què es troba la dona penada, i haver contribuït així a la lluita pels seus drets.

8. Bibliografia

Acale, María (2017), "El género como factor condicionante de la victimización y de la criminalidad femenina", Universidad de Cádiz, Departamento de Derecho Internacional Público, Penal y Procesal, (ed), disponible a https://papers.uab.cat/article/view/v102-n2-acale/pdf_5

ASOCIACIÓN PRO DERECHOS HUMANOS DE ANDALUCÍA – APDHA (2020), Informe sobre la situación de las mujeres presas, disponible a <https://apdha.org/media/Informe-APDHA-situacion-mujer-presa-web.pdf>

Aguilera Reija, M., Aguilar Villuendas, V. (2016), *Cuando los presos y las presas son ciudadanos de segunda y de tercera, respectivamente*, Consejo General de la Abogacía Española. Disponible a: <https://www2.abogacia.es/publicaciones/blogs/blog-derecho-penitenciario/cuando-los-presos-y-las-presas-son-ciudadanos-de-segunda-y-de-tercera-respectivamente/>

Aguilera, Manuela (2011) "La cárcel del siglo XXI Desmontando mitos y recreando alternativas", editorial C, disponible a: http://www.revista-critica.com/administrator/components/com_avzrevistas/pdfs/a183f059c97994f155fe44fa4a472199-973-La-c--rcel-del-siglo-XXI-Desmontando-mitos-y-recreando-alternativas---may.jun.%202011.pdf

Almeda Elisabet, Cantalpietra Vivane i Marginet Mónica, (2019), *Desigualdades y cárceles de mujeres*, ed. Copalqui, Barcelona.

Almeda, Elisabeth (2017), "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres", *Papers. Revista de Sociologia*, vol. 102, núm 2, pàgs. 151-181. Disponible a: <https://papers.uab.cat/article/view/v102-n2-almeda-2/2334-pdf-es>

Almeda, Elisabet; Di Nella, Dino i Ballesteros, Ana (2014), *Mujeres y ejecución penal*, ed. Copalqui, Barcelona.

Almeda, Elisabet (2012), "Ejecución Penal y Mujer en España: Olvido, Castigo y Domesticidad", Id. vLex: VLEX-441841, disponible a: https://www.ucipfg.com/Repositorio/EPDP/Curso%20002/bloque_academico/Unidad02/Ejecuci%3%b3nPenalyMujerenEspa%c3%b1a.pdf (apartat 4(p.84-86))

Almeda, Elisabet (2003), *Mujeres encarceladas*, ed. Ariel, Barcelona.

Angustias, Maria (2022), «Alternativa a la prisión: una cuestión de justicia y género», *Revista General de Derecho Penal*, nº 37.

Añaños, Bedriñana, Fanny Tania, i Jiménez, Bautista, Francisco. (2016) “Población y contextos sociales vulnerables: la prisión y el género al descubierto” Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5608535>

Añaños, Fanny; Nistal, Javier i Moles, Elisabet (2021), “La reincidencia penitenciaria en España: género, factores asociados y prevención”, Universidad de Granada i Secretaría General de Instituciones Penitenciarias, *Psychology, Society & Education*, Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7952836>

Batlle, Ares (2021), “Régimen disciplinario y mujeres presas”, disponible a <https://www.inmujeres.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE1817.pdf>

Bedau, Hugo Adam (2010), "Punishment", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), disponible a <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/punishment/>

Belzunegui Eraso, Àngel, De la Fuente Vázquez, Maria i Valls Fonayet, Francesc (2020), *Diagnosi de la feminització de la pobresa a Catalunya*, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies/URV. Disponible a https://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/02publicacions/02publicacions_de_bsf/07dones/diagnosi_feminitzacio_pobresa_catalunya/diagnosi-feminitzacio-pobresa.pdf

Capdevila Manel, Cerón Marc, Framis Berta, Ferrer Marta, Blanch Marta, Ferrer Margarita, Escarré Aïda, Arnalda Andrea, Romero Pablo, Ainhoa Torrado i Piñol Aida, (2019), “Tasa de reincidencia en la libertad condicional y de inactividad delictiva en 3er grado en Catalunya”, Área de Investigación y Formación en Ejecución Penal, Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/363338/taxaReincidencia_ES.pdf?sequence=1

CCOO (2021), La situació actual del sistema penitenciari català, pàgs. 19-21, disponible a <https://agrupaciopresons.ccoo.cat/wp-content/uploads/sites/75/2021/06/Informe-situacio-sistema-penitenciari-catala.pdf>

Cervelló Donderis, V. (2006) «Las prisiones de mujeres desde una perspectiva de género». *Revista General de Derecho Penal* nº 5.

De la Iglesia, Alba, Piñeiro, Isabel, López, Rosa M., Otero, Yael (2013), *Mares a la presó. La relació amb els fills de les dones empresonades*, CEFJE, pàg. 54-55. Disponible a https://ceife.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2012/maresPreso_CA.pdf

Dolores, Juliano (2009) “Delito y pecado. La transgresión en femenino” (apartat 4), Universidad de Barcelona, disponible a: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/22993Texto%20del%20art%C3%ADculo-23012-1-10-20110607.PDF>

Departament de justícia, normativa penitenciària. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Normativa/normativasectorial/penitenciaria/>

Departament de justícia, descriptors estadístics. Disponible a: https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

Departament de justícia, mesures penals alternatives. Disponible a: https://justicia.gencat.cat/ca/ambits/mesures_penals_alternativ/

Departament de justícia, dades estadístiques setmanals d'execució penal. Darrera consulta novembre de 2022. Disponible a: <https://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/dades-setmanals-execucio-penal/index.html>

Estaban, Arnau (2021), “Escola i presó a Catalunya”, cejfe, disponible a: https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/520853/Escola_i_preso_a_Catalunya_Esteban_Miralles_Arnau_CAT.pdf

Esquina Raquel, Molina Estefania, Moreno Carolina i Laia Verdiell (2020), “Dones que compleixen condemna per delictes violents a les presons de Catalunya”, disponible a:

https://ceife.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2022/Dones-condemna-delictes-violents/Informe_Dones_delictes_violents.pdf

Ellis, A. i Grieger, R. (ed.) (1977). *Manual de terapia racional-emotiva*. Bilbao, ed. Desclée de Brouwer, Disponible a: <https://tuvntana.files.wordpress.com/2015/06/ellis-manual-de-terapia-racional-emotiva-vol-ii.pdf>

Echeverri, J. A. (2010). “La prisionalización, sus efectos psicológicos y su evaluación”. *Pensando Psicología*, vol. 6, núm (11), pp. 157-166. Disponible a: https://www.academia.edu/24562555/A_La_prisionalizaci%C3%B3n_sus_efectos_psicol%C3%B3gicos_y_su_evaluaci%C3%B3n_1_Imprisonment_its_psychological_effects_and_evaluation

Ferrante, Marcelo (2015), “Filosofía del derecho penal”, *Enciclopedia de Filosofía y Teoría del Derecho*, vol. 3 capítulo 57, pp. 2087-2108, disponible a: <http://ru.juridicas.unam.mx/xmlui/handle/123456789/12763>

Font, Marta (2019) “Promover la inserción laboral de las mujeres en centros penitenciarios a través de la formación”, *Diario Feminista*, Disponible a: <https://eldiariofeminista.info/2019/12/18/promover-la-insercion-laboral-de-las-mujeres-en-centros-penitenciarios-a-traves-de-la-formacion/>

Govern d’Espanya, “Programa de acciones para la igualdad entre mujeres y hombres en el ámbito penitenciario” disponible a: <https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/publicaciones-descargables/instituciones-penitenciarias/Programa-de-acciones-para-la-igualdad-entre-mujeres-y-hombres-en-el-ambito-penitenciario-NIPO-126-10-110-2.pdf>

Govern d’Espanya (2021), “Estudios e investigacions en prision i mides alternatives”. Disponible a: https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/publicaciones-descargables/instituciones-penitenciarias/Estudios_e_investigaciones_en_prision_y_medidas_alternativas_126210431.pdf

Guasch, Montserrat et al. (2016), *L’execució de les mesures penals alternatives a les comarques de Tarragona Anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona*, disponible a <https://ceife.gencat.cat/es/recerca/cataleg/crono/2016/execucio-mpa-tarragona/>

Gutiérrez Bartolomé, Raquel (2021), *Mujer y delincuencia*, ed. Síntesis, Madrid.

Haney, C. (2002). "The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment". A "From Prison to Home" Conferència. Department of Health and Human Services, Washington. Disponible a: <https://aspe.hhs.gov/reports/psychological-impact-incarceration-implications-post-prison-adjustment-0>

Hoskins, Zachary i Duff, Antony (2021), "Legal Punishment", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), disponible a <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/legal-punishment/>

Hoskins, Zachary (2022), "The Moral Permissibility of Punishment", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, disponible a <https://iep.utm.edu/m-p-puni/>

Juanatey Dorado, Carmen (2018), "Delincuencia y población penitenciaria femeninas: situación actual de las mujeres en prisión en España", *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, núm. 20-10, pp. 1-32. Disponible a <https://core.ac.uk/download/pdf/162129599.pdf>

Luque Eulàlia, Ferrer Marta i Capdevila Manel (2004), *La reincidència penitenciària a Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Invesbreu. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6254848>

Luque, Eulàlia, Ferrer, Marta i Capdevila Manel (2006), *La reincidència en les penes alternatives a la presó a Catalunya*, la Generalitat de Catalunya, Invesbreu. Disponible a: https://ceife.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/butlleti_invesbreu/invesbreu31.pdf

Mapelli Cafarena, Borja, Herrera Moreno, Myriam, Sordi Stock, Barbara (2013) "La exclusión de las excluidas. ¿Atiende el sistema penitenciario a las necesidades de género? Una visión andaluza", *Estudios Penales y Criminológicos*, vol. XXXIII, pp. 59-95. Disponible a <https://revistas.usc.gal/index.php/epc/article/view/1340>

Meichenbaum, D. (1985), *Manual de inoculación del estrés*, Barcelona: Martinez-Roca. Disponible a: <https://pavlov.psyciencia.com/2012/12/Manual-de-inoculacion-de-estresocr.pdf>

Mir Puig, Santiago (2011), *Bases constitucionales del derecho*, ed.lustel, Madrid.

Murtagh, Kevin (2022), "Punishment", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, disponible a <https://iep.utm.edu/punishme/>

Navarro, Carmen (2018), *El encarcelamiento femenino*, ed. Atelier, Barcelona.

Navarro, Carmen (2017), *Peculiaritats de l'execució penal femenina*, UAB, disponible a: <https://www.cicac.cat/wp-content/uploads/2018/03/Informe-execucio%CC%81-penal-femenina.pdf>

Perez Bermejo, Juan Manuel (2021), "Las teorías del castigo rehabilitadoras: Una reconsideración Crítica", *Anuario filosofía del derecho*, núm. 37, pp. 281-306. Disponible a: <https://ojs.mjusticia.gob.es/index.php/AFD/article/view/7743/7564>

Redondo, S., Sánchez-meca J. I Garrido, V. (1999). "Tratamiento de los delincuentes y reincidencia: Una evaluación de la efectividad de los programas aplicados en Europa", *Anuario de Psicología Jurídica*, núm. 9; p. 31. Disponible a: <https://journals.copmadrid.org/api/archivos/51115.pdf>

Rodríguez, Cristina i Pascual, Esther (2022), *Las mujeres en prisión: la voz que nadie escucha*, ed. La Cultivada, Madrid.

Ross, W.D. (1994), *Lo correcto y lo bueno*, ed. Sígueme, Salamanca.

Secretaria general de instituciones penitenciarias (2021): Informe general 2020, disponible a: https://www.institucionpenitenciaria.es/documents/20126/72836/INFORME_GENERAL_SGIIP_P_2020.pdf

Seuma, Ana (2018), *Desigualtat de gènere dins els centres penitenciaris*, Universitat de Lleida, disponible a: <https://core.ac.uk/download/pdf/188011256.pdf>

Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, (2011), "El Model de rehabilitació a les presons catalanes", Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Direcció General de Serveis Penitenciaris. Disponible a: https://webfacil.tinet.cat/usuaris/szoroa/model_rehabilitacio_presons_catalanes_20111202205541.pdf

Síndic de Greuges (2021), *Informe Anual del Mecanisme Català per a la Prevenció de la Tortura*.

2021: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/8329/Informe%20MCPT%202021_cat_def.pdf

Síndic de Greuges (2020), *Informe Anual del Mecanisme Català per a la Prevenció de la Tortura*.

2020: https://www.sindic.cat/site/unitFiles/7493/Informe%20MCPT%202020_cat_def.pdf.

Usall i Rodié, Judith (2021), "Per què les dones pateixen més trastorns de salut mental?", *SOM*.

Salut mental 360, disponible a <https://www.som360.org/ca/articulo/dona-pateix-mes-trastorns-salut-mental>

Vasilescu, Cristina (2019), "La ejecución penal desde una perspectiva de género", *InDret, Revista para el análisis del Derecho*, núm 2, pàgs. 1-27. Recursos del Programa Compartim del

Departament de Justícia de la Generalitat, disponible a: https://justicia.gencat.cat/ca/departament/publicacions/col·leccions_actives/programa_com7

Vasilescu, Cristina (2019), "L'execució de mesures penals alternatives amb perspectiva de gènere: anàlisi i recull de bones pràctiques amb dones penades", *cejfe*, disponible a:

https://ceife.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2020/mesuresPenals_CA.pdf

Viedma, Antonio i Fructuoso, Lola (2017), "El trabajo en prisión ¿Reproduce las desigualdades de género?", *Sociologia del Diritto*, Disponible a:

https://www.researchgate.net/publication/321727699_EL_TRABAJO_EN_PRISION_Reproduce_las_desigualdades_de_genero

Warburton, Nigel. (2008), *Filosofía básica*, ed. Cátedra, Madrid.

9. Annexos

9.1. Entrevistes

9.1.1. Entrevista Arnau Esteban, mestre de presons

L'Arnau Esteban és un jove que va estudiar magisteri i ha estat treballant durant set anys com a mestre d'adults a la presó de Mas Enric. També mentre treballava com a mestre estudiava dret i aquest any el 2022 es va graduar. Actualment ell es dedica al món de l'advocacia.

Entrevista

Bondia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'institut el morell.

Bé, doncs, estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola, que diu "Las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados" a les presons catalanes i més concretament a les femenines. He començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme, l'utilitarisme i dintre d'aquesta teoria trobem les teories rehabilitadores que aspiren a produir canvi intern, psicològic i prospectiu en el delinqüent amb l'objectiu de reduir la seva voluntat per delinquir. I finalment les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme que defensa que el càstig està moralment injustificat. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal.

Després vaig recopilar el conjunt de tècniques i models d'intervenció en la rehabilitació, com ara model cognitiu conductual, models d'intervenció derivats de la psicologia, de l'educació social, del treball social i derivats de la pedagogia. Per exemple els programes derivats del model cognitiu conductual tracten de modificar l'estil cognitiu, les emocions i les conductes de l'intern amb la finalitat d'assolir les competències necessàries per a una vida socialment adaptativa. També he redactat les diferents àrees i programes d'intervenció en rehabilitació.

I finalment, l'últim que he realitzat en el treball és buscar articles i estudis que tractessin de la delinqüència femenina i del sistema penitenciari en el món de la dona. I buscant vaig topar amb el teu, que encara que no tractés de la dona em va semblar molt interessant perquè és un estudi sobre com es materialitza el dret a l'educació, fet que desconeixia totalment, però tampoc em sorprèn, ja que com bé indiqués al treball no hi ha una línia divisòria entre quines normatives de l'àmbit penitenciari afecten el sistema educatiu, no se sap ben bé si és un dret o un deure.

Llavors, primer de tot, podries presentar-te?, és a dir, en que consisteix el teu treball? Perquè vas decidir treballar com a mestre a la presó i no a l'escola?

Hola, soc l'Arnau i fa set anys que treballo a la presó de Mas Enric com a mestre. Vaig començar la carrera amb la intenció de ser mestre de primària, però vaig adonar-me que no m'acabava d'agradar. El primer any de carrera vam fer una sortida a Brians 1 a visitar l'escola i em va interessar molt llavors vaig demanar fer les pràctiques com a mestre a una presó, però per temes administratius no podia i l'últim any del grau sí que em van deixar fer les pràctiques a Quatre Camins i em va encantar, de fet només havia d'estar dos mesos i vaig estar quasi tot l'any. I dos mesos després d'acabar la carrera una noia va agafar la baixa i vaig entrar a treballar. Primer, vaig entrar a la presó vella de Tarragona on dormen els presos de tercer grau i el novembre del 2015 van obrir Mas Enric i vaig entrar a treballar allà com a mestre. I ara ja fa una setmana, he acabat d'estudiar dret, ja m'he graduat i crec que aniré abandonant la docència per passar-me al món de l'advocacia que a dia d'avui és el que més m'interessa i de fet va ser el entrar a treballar a la presó el que em va impulsar a estudiar dret.

En el teu treball indiques que la majoria de mestres i directors enquestats consideren que falta formació en matèria penitenciària, tu com a mestre també ho consideres? Quin tipus de formació creus que haurien de rebre de més els estudiants de magisteri per treballar a la presó? Quin és el requisit per ser professor a la presó? Que vas fer tu per poder treballar a la presó?

Si, de fet les escoles d'adults són escoles normals del departament d'educació com les que teniu vosaltres a l'institut, però que estan dins la presó. Llavors per accedir a treballar com a mestre a una escola has de ser mestre de secundària o de primària. Però dins de la presó treballes amb una tipologia determinada d'alumnat i que té unes característiques molt diferents entre ells, ja que cada vegada apareixen més delictes, com ara conduir sota els efectes de l'alcohol abans era una multa i ara és un delictes. Quan entres a la presó com a mestre no reps cap mena de formació en relació amb la tipologia concreta d'alumnat ni coneixes el medi que tindràs. Per exemple, tu pots haver treballat vint anys en un institut i passar a treballar a una presó sense rebre cap formació específica. Llavors penso que és una mancança important i també penso que és necessari entendre aquella persona, com afecta la presó en l'àmbit personal, ja que evidentment els interns no es troben en el seu millor moment, i bé considero que tot això s'hauria de tenir en compte alhora de formar als propers mestres de presons.

Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la ràdio o al diari un crim atroç òbviament pensem que aquest o aquesta criminal hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors

aquest pensament es generalitza i ho atribuïm a totes les persones que compleixen condemna. Però llegint articles sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no es el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per reduir la delinqüència. Quina es la teva opinió en relació amb la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Quins canvis introduiries? Creus que s'haurien d'incrementar les mesures penals alternatives? Perquè creu que la gent té aquesta visió de la presó? Com creus que podríem intentar canviar-la?

En primer lloc, crec que la presó no hauria d'existir. Si pensem en un món ideal no hauria d'existir perquè al final la presó és una mostra de què hi ha hagut un fracàs com a societat. Penso que no soluciona res de fet moltes vegades ho empitjora, ja que si per exemple aquesta persona ja estava en una situació delicada abans d'entrar quan surt encara serà pitjor la seva situació i que són persones que realment estan a la presó per petits delictes. Llavors la reflexió és que la presó no serveix i penso que com a societat hauríem de pensar altres maneres de solucionar els conflictes sense enviar a la gent a la presó. A més també si calculem el cost que genera el fet de tenir un sistema penal com el que tenim amb tanta policia, presons, gent que treballa a les presons, etc. Si tots aquests diners estiguessin orientats cap a polítiques socials segurament molta gent que acaba entrant a la presó no acabaria entrant. Però evidentment aquelles persones que duen a terme crims atroços doncs potser sí que és necessari, però per a la resta no crec que la millor solució sigui tancar-los a la presó. Per exemple hi ha les mesures penals alternatives que cada vegada ens demostren que són més efectives i pot ser per a aquestes persones que entren per primera vegada a la presó i que ja abans d'ingressar viuen una situació delicada segurament serà millor aplicar-li una pena de mesures alternatives que no pas una pena de presó.

Pel que fa la visió de les persones, al final els murs de les presons i construir presons lluny de les ciutats es una manera d'invisibilitzar-les. Llavors crec que s'haurien de buscar maneres en que hi hagi més comunicació entre la societat i les persones que estan a la presó ja sigui que aquestes persones poguessin sortir a fora amb sortides programades que és una manera d'anar trencant aquests murs. Una altra manera seria fent conèixer a la gent de fora el que passa a les presons. Per exemple a Catalunya les presons es van visibilitzar més quan van entrar els líders polítics.

Pot ser que les persones que surten a la presó sí que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, que creus que hauria de significar reinserir?

Bé, és que moltes vegades les persones que entren a la presó ja no estaven inserides a la societat, llavors vols reinserir a una persona que des d'un inici ja es trobava en entorns marginals, d'extrema pobresa, amb maneres de viure diferents del que seria lo més comú que de fet es podria preveure com acabarien. Llavors penso que abans s'hauria de discutir si la presó realment pot fer aquesta funció de reinserció, ja que és una cosa que ens interpel·la a tots.

Creus que en funció de l'espai i la construcció la presó està ben preparada per dur a terme la seva tasca d'educació? I de reinserció? Consideres que falten espais?

Jo crec que no, però sí que és veritat que si comparem les presons d'ara amb les més antigues, per exemple Mas Enric amb la presó vella de Tarragona, doncs des del franquisme fins avui arquitectònicament sí que hi ha hagut una millora. Per exemple, hi tenim piscina o aules que són iguals que les dels instituts o escoles. Llavors diria que si comparem històricament sí que hi ha hagut una millora. Per tant, no considero que faltin espais, sinó que considero que no haurien d'existir o solament per aquells grans criminals que són una minoria.

Molts dels estudis, com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, reben tractaments estereotipats, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva i més encara si es tracta de dones estrangeres. Has treballat amb internes? Quan has treballat amb elles has notat que rebien aquests tipus de tractes?

Sí, les presons tant a nivell de Catalunya com d'Espanya, són uns espais d'homes ja que en comparació als homes les dones preses són una gran minoria, llavors les presons estan pensades per a homes. Per exemple, a Mas Enric que és on treballo hi ha 9 o 10 mòduls d'homes i un de dones, llavors un greuge que es veu molt clar és que els homes estan classificats en funció al delictes que han comès i en funció al moment que han entrat, per exemple les penes preventives, els homes amb problemàtiques de drogues, els homes de delictes sexuals, etc. En canvi les dones aquesta diferenciació no la tenen estan totes juntes. També el tema dels fills per qüestions de rols de gènere encara avui són les dones a nivell global qui porta el pes de la cura familiar dels fills, llavors les conseqüències negatives de la presó són més perjudicials per a la dona. Per exemple, jo que treballo amb les dones, elles sempre ploren i parlen dels seus fills, en canvi els homes molt poques vegades parlen dels seus fills.

Un estudi de Fanny Añaños del 2010, en el qual va estudiar l'eficàcia de l'educació social a les presons femenines i els resultats demostraven la seva ineficàcia i sobretot en les accions dirigides a la reinserció. Has notat algun comportament diferent en les dones internes al dels homes? Quines creus que són les causes d'aquesta ineficàcia?

Bueno penso que és molt diferent segons la percepció que tenim de que és més fàcil treballar amb homes o amb dones. Jo per exemple com a home m'és més molt més agradable treballar amb dones que amb homes que sempre volen marcar territori i jo també, i a la inversa. Llavors penso que el millor és fer classes mixtes que es el que se sol fer.

Creus que existeix una gran diferència en relació amb el dret a l'educació entre els penats empresonats i els penats que compleixen mesures alternatives?

Si, o sigui les persones que compleixen penes a la presó estan a la presó tancades i les que compleixen penes alternatives estan a casa i alguns dies han d'anar a fer treballs en benefici a la comunitat o pot ser el jutge o la jutgessa els pot imposar que unes de les mesures serà que s'apunten a unes de les escoles d'adults perquè per exemple és un noi jove que no té l'ESO. Per tant, la diferència és aquesta, que les persones que es troben dins la presó estan tancades i, en canvi, les mesures alternatives lo bo que tenen és que eviten que aquestes persones facin el pas d'entrar a la presó.

Ara ja passant més al teu treball, en la teva exposició del treball, "escola i presó a Catalunya", deixaves clar que consideraves l'educació a la presó com un dret i no com una exigència, per què?

Doncs perquè la presó és un lloc on tot es perverteix. Llavors si mirem la constitució l'educació és un dret fonamental i a la presó ens trobem amb la situació de què hem de rehabilitar i reinserir a les persones. Aleshores l'administració el que fa és un tractament penitenciari en el qual considera quines mancances té l'intern i les soluciona amb programes, educadors socials psicòlegs, etc. Llavors el que passa amb l'educació és que el que hauria de ser un dret acaba sent un deure perquè gràcies a l'assistència a classe pots obtenir certs "beneficis penitenciaris", com ara permisos, tercer grau, etc. Llavors considero que si un intern per optar a més quotes de llibertat has d'assistir a classe el dret a l'educació passa de ser un dret a una imposició.

En una de les gràfiques del treball, "Escola i presó a Catalunya", apareix que les persones analfabetes són les que més assisteixen a l'escola, quan ho vaig veure em va semblar estrany ja que en un primer moment vaig pensar que hauria de ser al revés perquè penso que són les que més desconeixen la importància de l'educació. També, vaig pensar que pot ser són les que més assisteixen en comparació a la resta perquè pot ser els altres que ja tenen assolits certs nivells educatius pensen que ja no necessiten seguir formant-se. Llavors, la pregunta és,

perquè creus que són les persones analfabetes les que més assisteixen a l'escola? Quina podria ser la correlació entre aquestes persones i l'educació?

Doncs perquè aquestes persones com a persones adultes que són i no com a éssers inferiors detecten que tenen una necessitat i són les que tenen més interès per cobrir aquestes necessitats i s'adonen que ho fan per ells mateixos i no perquè pels beneficis penitenciaris o perquè l'administració els imposi.

A qui se sol exigir ensenyar?

El mínim que s'exigeix es ensenyar a persones analfabetes fins a l'ESO.

També al treball comentes que cada escola funciona de manera lliure, és a dir, hi havia escoles que donaven molta importància al PIT o al SAM i d'altres que no, quina creus que és la causa d'aquesta falta de coordinació? Què s'hauria de fer per millorar-ho?

Bé, jo crec que el motiu és que abans les escoles d'adults a les presons eren del departament de justícia i les escoles d'adults del carrer eren de benestar i família del departament de la Generalitat i van passar a educació. Com va haver-hi aquest canvi, les escoles d'adults de la presó es van quedar excloïes i al final va haver-hi un conveni entre educació i justícia i les escoles d'adults que formaven part de justícia van passar a educació. Però a educació realment la seva preocupació són les escoles normals i jo crec que en canviar no es va regular el funcionament d'aquests instruments llavors cada equip directiu funciona com vol. Però clar des de el meu punt de vista això no pot ser, ja que no està havent igualtat entre els diferents presos de Catalunya, per exemple, hi hauran presos que necessitin treure's l'ESO per gaudir d'un permís, i altres que no.

Al treball indiques que alguns autors afirmen que perquè no es materialitzi el dret a l'educació és necessari que hi sigui present sempre la voluntat de l'intern i que pensen que si l'objectiu és que els interns assisteixin a classe es podria fomentar per altres vies com ara la tutoria. Llavors si deixéssim a banda PIT i SAM, pel seu mal ús, que com comentes perverteix el dret a l'educació, de quina altra manera penses es podria motivar als interns ?

Doncs igual que aquest autors, per exemple, jo Arnau soc tutor d'un mòdul on hi ha cent homes, llavors si d'aquestes cent persones setanta assisteixen a l'escola jo com a mestre tindre dues formes de funcionar una que es immediata que des del meu punt de vista no té cap sentit i seria amb una amenaça per exemple "si no vens a l'escola no tindràs aquest permís", i aquestes persones assistiran de manera irreal, no prestaran atenció i ho faran per obligació. I l'altra serà

fent tutories intentant convencent-los perquè vagin a l'escola de manera que aquestes persones assistiran de manera voluntària i persistent.

El resultat d'una de les enquestes que vas realitzar indica que el 80% dels directors i docents enquestats afirmaven que una gran quantitat d'alumnes no assisteixen a l'escola, quin creus que podria ser el motiu?

Si i això té relació amb la pregunta anterior, ja que si exigim a algú a assistir a classe per poder gaudir d'un permís pot ser assistirà els tres primers dies però al no ser voluntari s'acabarà cansant i marxant. D'altra banda també hi ha un absentisme crònic del qual no es pot fer res, perquè aquestes persones que estan a la presó un dia tenen judici, un altre tenen un mal dia i no els ve de gust anar o també hi ha dies que tenen programes de rehabilitació. Però per aquelles persones que venen un dia sí, i un dia no, o dos sí, i tres no perquè realment no estan motivades doncs pot ser no fa falta que assisteixin a l'escola perquè en no et deixen fer la feina correctament ni continuada.

En el treball, "Escola i presó a Catalunya", en l'apartat de la relació entre l'escola i el tractament comentes que el fet de marcar en el SAM una activitat com "no feta" comporta conseqüències bastant negatives als interns, com ara, falta d'interès i motivació ja que de fet perjudica més a aquells interns que hagin intentat fer l'activitat però que després no l'han acabat fet que a aquells que ni l'han intentat. Llavors quina podria ser la solució d'aquest problema? Faries alguna modificació en el SAM? Quina?

Jo la proposta que faig és que l'escola no hauria de formar part del SAM perquè és un instrument del departament de justícia. És a dir, que l'escola com no forma part de justícia no hauria d'avaluar a parir dels instruments que dona la justícia.

També en el treball, comentes que en relació al PIT, en algunes escoles s'encarrega l'equip multidisciplinari, en altres l'equip docent, també comentes que en alguns casos el PIT es motiu denegació de permisos. Llavors, quina és la teva opinió front aquest fet? Faries alguna modificació en el PIT? Quina?

Igual que abans que no hauria de tindre res a veure tot el sistema penal penitenciari amb l'escola. Vull dir que funcionin de manera separada. Ja que com deia abans el dret a l'educació és un dret i no s'ha de pervertir a través de beneficis penitenciaris a través dels resultats del PIT o del SAM.

Tu has format part dels equips professionals que defineixen el PIT? Us demanem opinió? O us limiteu a fer classes? I si us la demanen, és de manera freqüent?

Si, als equips hi ha un o dos educador depenent del mòdul, treballador social, psicòleg, jurista, un mestre i un vigilant i fem una reunió setmanal en la qual també assisteix el cap de presó. I en

aquesta reunió es discuteixen coses personals dels interns, com ara, tercers graus, permisos, etc.

Podries explicar-me, si ho coneixes en profunditat, quins són els continguts del PIT i com es defineixen?

El PIT és com un contracte que fa l'administració penitenciària o sigui l'equip multidisciplinari amb el pres, llavors, per exemple a tu t'agafen com a persona que has entrat a la presó i diran "Aquesta persona té 20 anys, té la ESO, des de que té 15 anys que té problemes d'addiccions a les drogues, ha comès un delictes de violència de gènere" llavors agafen totes aquestes variables i fan el PIT que és un programa que planifica totes les activitats que faràs durant els teus anys a presó. I el PIT cada sis mesos es revisa i a mesura que vas complint les activitats del PIT et van donant beneficis penitenciaris. Si et negues a fer el PIT, doncs simplement hauràs de complir tots els anys que et pertoquen de condemna, sense gaudir de permisos.

En la part de conclusions del teu treball dius que l'escassa discussió en l'àmbit jurisprudencial pot concloure que el dret a l'educació a les presons no és important o que no està totalment garantit, sincerament tu entre aquestes dues opcions quina creus que es la que més s'acosta a la realitat?

Primer de tot cal remarcar que la jurisprudència inclou Espanya i Catalunya i entre les presons de Catalunya i Espanya i ha una gran diferència. Per exemple, a les presons catalanes a totes les aules i ha ordinadors amb accés a internet i els docents tenen projectors i ordinadors amb internet en canvi a les presons de l'Estat espanyol no tenen ni internet. Llavors jo crec que a Catalunya el dret a l'educació sí que està garantit però seria discutible com encaixa. És a dir, si es perverteix o no o si es materialitza o no. Però uns mínims de garanties sí que en tenim a Catalunya.

Fent el treball m'he trobat amb la dificultat de trobar les dades específiques per presons sobre la classificació de les dones en les diferents presons on es troben, sobre quantes han sofert violència masclista, quantes tenen familiars a càrrec seu. L'únic que he trobat llegint articles i treballs és que els sistemes penitenciaris femenins són de menor qualitat i quantitat. Saps com podria aconseguir aquestes dades?

No, l'única web que conec és la del departament de Catalunya.

Ha augmentat la teva capacitat d'empatia, pel fet de treballar en aquest espai? Al llarg del temps que portes treballant, t'han explicat alguna història emotiva o motivadora que hagi fet canviar la teva visió i posicionament en relació amb la presó?

Si bueno, treballes on treballes i veus el que veus i si desde dins veus la realitat de qui hi ha a la presó i per quins motius estan a dins i per tant tens una imatge molt més real que no la que pot

tenir el meu pare o un amic meu. Dins de la presó veus molta misèria i llavors també veus la sort que has tingut per haver nascut on has nascut i llavors no se si més empatia però si que més conscient de com et condiciona el lloc on neixes.

I, finalment, que és el que més t'agrada del teu treball?

El contacte amb les persones que estan a dins, vull dir el dia a dia com a mestre, interaccionar ja que també per a ells és com un punt de fuga ja que l'escola és un espai diferent amb un tracte també totalment diferent i en general els mestres som també molt més propers.

9.1.2. Entrevista a Núria Fernández, funcionària de presons

La Núria Fernández és una noia que treballa a la presó de Mas Enric com a funcionària, té la funció de vigilar els presos del seu mòdul. Per exemple, vigila que no portin res prohibit al damunt (droga, mòbil, objectes que facin mal, etc), gestiona totes les instàncies o sol·licituds (diners, roba, vis-vis, comunicacions, etc), els acompanya al pati i vigila el menjador, la sala de dia, etc. Ella va començar treballant als mòduls de nois i actualment treballa als mòduls de noies. La seva entrevista és molt important per poder comprovar les dades anteriors obtingudes a la investigació, com ella a treballat tant amb preses com amb presos es podrà comprovar des de la seva experiència les desigualtat i diferències entre els homes i les dones a la presó.

Entrevista:

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'Institut El Morell.

Bé com ja et vaig explicar estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament a les femenines. He començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme, el conseqüencialisme i dintre d'aquesta teoria trobem les teories rehabilitadores que aspiren a produir canvi intern, psicològic i prospectiu en el delinqüent amb l'objectiu de reduir la seva voluntat per delinquir. I finalment les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació, com ara model cognitiu conductual, models d'intervenció derivats de la psicologia, de l'educació social, del treball social i derivats de la pedagogia. Per exemple els programes derivats del model cognitiu conductual tracten de modificar l'estil cognitiu, les emocions i les conductes de l'intern amb la finalitat d'assolir les competències necessàries per a una vida socialment adaptativa.

Seguidament vaig començar l'apartat de les mesures penals alternatives, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim que he realitzat en el treball és buscar articles i estudis que tractessin de la delinqüència femenina i del sistema penitenciari en el món de la dona.

La primera pregunta, així com per introduir l'entrevista, podries presentar-te? en què consisteix el teu treball? I perquè et va interessar aquest món?

Doncs, jo em dic Núria, vaig començar a treballar a presons al 2020 i des de que vaig començar m'encarrego de la custòdia i de la vigilància dels interns. Per exemple a les set i mitja del matí es fan els recomptes per saber que estan bé, durant el dia gestionem totes les instàncies que ens demanen, repartim el dinar, berenar i sopar, els portem al gimnàs, a l'espai sociocultural on fan classe, a l'escola, estem al pati, fem escorcolls de cel·la, etc.

Creus que els estudis que has realitzat per arribar a on has arribat t'han preparat prou per a la feina que realitzes? En cas que no, per què? Que proposaries o que diries a les persones que actualment s'estan preparant per a la teva feina? Com formaries tu als treballadors?

No, definitivament no. No proposaria res, perquè realment ningú et prepara per entrar a presó. Jo, per exemple, vaig estudiar dret i amb dret és veritat que tens una base legal bàsica i vaig entrar per què tinc una tieta que treballa a presons i em va dir de treballar, però no et preparen per entrar. A mesura vas treballant vas aprenent, però ningú et prepara per treballar amb delinqüents. A mi, per exemple, la meua feina m'encanta, vaig a treballar molt contenta cada dia i el que recomano és que no pot ser un dia d'una manera i un altre dia d'una altra, sempre t'has de comportar de manera objectiva i igual perquè ells ho noten hi t'ho diuen. Però proposar així com proposar no perquè depèn molt de l'experiència.

Alguns autors, com ara Elisabeth Almeda o Cristina Vasilescu, mencionen que a les dones en la presó se les exigeix més disciplina i que els seus tractaments són sexistes i estereotipats. Trobes aquesta diferència entre els homes i les dones en relació amb el tracte que reben? Quina? Quina podria ser l'explicació d'aquest fenomen?

Jo esque crec que els tracten per igual. És veritat que ara últimament estic més als mòduls de dones i els programes que fan són bastant iguals que els de homes, però jo no estic present als programes només m'encarrego de la vigilància i per tant no se com és el tracte que reben dins del programa. Per exemple, el programa de "Para i pensa" el fan tant els homes com les dones. És veritat que els homes tindran un programa més d'abús sexual ja que normalment les dones no tenen aquest delictes. Per exemple, a Mas Enric no hi ha cap que estigui penada per un delictes

d'abús sexual. Però clar, aquesta és la diferència entre un programa i l'altre, si tenen diferents programes és per el tipus de delictes.

També distints autors afirmen que gran part de les dones penades prefereixen que els seus mentors siguin dones perquè lis és més fàcil obrir-se amb elles. Segons la teva experiència trobes alguna diferència entre el tracte dels presos cap als funcionaris en relació amb el gènere? Penses que aquesta afirmació és veritat? Perquè?

Uy! Si, es exagerada la diferencia. Els homes quan hi ha un funcionari es creixen més i es com “yo tengo el poder”, en canvi, amb una funcionaria es com “uy las mujeres no se pueden tocar”. No se si es per sort o desgràcia, però jo per ser dona i ser jove me veuen com “uy, a esta hay que proteger-la”, les dones per a ells son intocables. Pel que fa les dones, és com que tenen part més íntimes llavors si tenen algun problema li explicaran abans a una funcionaria que a un funcionari, també és veritat que a Mas Enric què és on treballa al mòdul de dones només poden treballar funcionàries.

Un altre estudi, realitzat per la Elisabet Almeda, en el qual va fer un estudi de cas a la presó de Brians-dones, demostrava que les els tractaments que reben les dones a la presó reforcen el rol domèstic ja que la majoria d'aquests són: laborals, macramé, bijuteria, educació familiar, moda i confecció... A, Más Enric això també ocorre? o s'ofereixen més tallers?

Si, a Mas Enric això també ocorre. Mira, les dones dins el mòdul tenen el taller en el que fan vestits, coixins i polseres però és perquè elles també volen. I després hi han talleres on surten dels mòduls i molts homes també fan coixins. De fet al Carrefour venen coixins que fan a Mas Enric. Però sí que és veritat que les dones dins del seu mòdul només tenen tallers de costura, bijuteria i de l'estil.

També en relació a aquesta autora, en aquest mateix treball, va entrevistar a diferents grup de professionals de Brians, i per una part hi havia un grup que considerava que les dones eren més conflictives i manipuladores amb els funcionaris i encara més amb les funcionàries, fa falta repetir moltes vegades les coses i que fan més xantatge i segons aquests entrevistats les dones són més histèriques, més conflictives, agressives, geloses, desobedients... I, per altra part i havia un altre grup que afirmava que les dones tenen una disciplina més estricta per part de les funcionàries i funcionaris a causa del rol establert i com la dona presa es surt d'aquest rol li atribueixen indirectament el paper de “mala mare” i es tolera menys la seva conducta delictiva. Tu en quin grup et situaries? O quina opinió tens respecte els diferents arguments?

La meva opinió és totalment una barreja entre tots dos arguments. Mira jo personalment, per la meva forma de ser, les dones em respecten moltíssim, jo tinc una relació de tu a tu però el respecte esta assegurat. És veritat que quan entres a un mòdul de dones la energia que percep

és totalment negativa, que en canvi, aquesta energia no la sents al mòdul d'homes. I, si, si són unes histèriques, unes envejoses, es comporten de l'estil a veure qui crida més i qui és la millor del mòdul. A la mínima estan plorant, els hi agrada cridar l'atenció, has d'estar les 24h del dia al damunt d'elles, treballar amb elles es un treballar psicològic bastant dur.

També, en aquest mateix treball, es comenta que els homes i les dones es reivindiquen de diferents maneres, per exemple, l'home ho fa d'una manera més conflictiva, visible i violenta, en canvi, les dones ho fan a partir de queixes i ironies en les que mostren els seus malestars. Llavors aquesta autora va arribar a la conclusió de que si la majoria de funcionaris i funcionàries entrevistes preferien treballar amb els homes penats ja que suporten menys les conductes de les dones, doncs, potser si aquesta manera de manifestar-se no es acceptada pel personal penitenciari podria significar que aquests no estan preparats ni qualificats per fer front a les resistències femenines. Llavors, tu també coincideixen amb aquests problemes? Quina opinió tens vers aquesta hipòtesi?

Mira jo prefereixo treballar molt més amb homes que amb dones, també és veritat que he treballat casi sempre amb homes. Els homes quan tenen un problema no et vindran a demanar ajuda ho solucionaran entre ells i tu ni te n'enteraràs, per exemple es van al "tigres" (els lavabos) sense que t'adonis i es barallen o fan el que tinguin que fer. En canvi, les dones quan tenen un problema és com que s'amaguen darrere de les funcionàries i es busquen molt la boca entre elles, per tal de veure qui és més "gallita" de les dues. Però a l'hora de la veritat les dones molt poques vegades arriben a les mans. També és veritat que les baralles entre les dones telita eh, són bastant dures.

Diversos estudis demostren que les dones tendeixen més a patir problemes psicològics, com ara ansietat, depressió i culpa. La majoria d'aquests sentiments són provocats perquè gran part de la població penitenciària femenina és mare i en ingressar a presó els seus vincles familiars i sobretot amb els fills se solen trencar. Aquest és un motiu pel qual distints autors defensen l'abolició de la presó i l'increment de les mesures penals alternatives per a les dones. Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Quins canvis introduiries?

Buah!, jo és que et diria que confio amb l'article 25.2 de la Constitució Espanyola però mira tema dones, la majoria de les dones que es troben a Mas Enric son per delictes relacionats amb les drogues i d'ètnia gitana. Llavors, que passa, que fora de la presó ja tenen una estructura bastant complicada que ja està desorientada. Aleshores, reeducar i reinserir a aquest perfil jo crec que és molt complicat perquè quan surten la seva família segueix traficant, robant, etc. Jo tinc

esperança amb l'article 25 però penso que és molt molt difícil perquè tampoc es deixen ajudar, de fet fan programes només per gaudir de permisos. Jo crec que sempre hi haurà delinqüència.

Consideres que la presó és realment un lloc de reinserció? Ja que pot ser que les persones que surten a la presó si que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, creus que la presó es un lloc de reinserció? I que creus que hauria de significar reinserir?

Clar esque es el que et deia, jo crec que és molt difícil reinserir-les i reinserir-los, esque hi han interns que s'han passat tota la vida a la presó i llavors, no saben viure en societat. Quan surten es com que se'ls hi cau el món al damunt, tenen la necessitat de tornar a entrar ja que a dins tenen les seves necessitats bàsiques cobertes.

Llavors hi ha un problema en l'execució penal no?

Sí, però també és el que et dic, son ells i elles els que no es deixen ajudar, crec que és més culpa de l'actitud dels interns que dels professionals. O sigui, nosaltres ho intentem però clar ells quan surten a fora no tenen treball, s'han trencat els seus vincles familiars i amistosos, no tenen estudis, les seves famílies segueixen vivint de la delinqüència... I llavors, com a fora no tenen res, es tornen a drogar o delinquir per tal d'entrar. És a dir tot en conjunt és molt difícil aconseguir una adequada reinserció.

Creus que en funció de l'espai i la construcció la presó està ben prepara per dur a terme la seva tasca de reinserció? Creus que falten espais? Quins?

No, jo crec que està bé. O sigui cada pres i presa té un mòdul en relació al seu delicte i la seva edat.

Fent el treball m'he trobat amb la dificultat de trobar les dades específiques per presons sobre la classificació de les dones en les diferents presons on es troben, sobre quantes han sofert violència masclista, quantes tenen familiars a càrrec seu. L'únic que he trobat llegint articles i treballs és que els sistemes penitenciaris femenins són de menor qualitat i quantitat. Saps com podria aconseguir aquestes dades? En el teu cas, a la presó on treballes les dones com estan organitzades, estan separades, penses que és veritat aquesta afirmació? Em podria donar algun exemple?

Ni idea, això a mesura que vaig parlant amb elles em van explicant la seva vida. Esque no crec que la trobis perquè això és una informació molt personal. El que sí que et puc dir és que a Mas Enric cada pres i presa té un mòdul en relació al seu delicte i la seva edat i que la majoria de dones són mares i clar moltes han de fer-se càrrec dels seus fills que estan custodiats per algun

altre familiar. I, actualment, no tenim a cap que tingui un fill a la presó ni cap que estigui embarassada.

Fa un mes o així, vaig fer una entrevista a l'Arnau Esteban mestre de la presó de Mas Enric, ja que tenia un treball molt interessant sobre la perversió del dret a l'educació. En aquest treball l'Arnau afirmava que actualment el dret a l'educació es perverteix a la presó ja que moltes vegades de denegació de permisos o d'obtenció de beneficis penitenciaris? Tu has format part del PIT? us demanem opinió? o us limiteu a vigilar? I què opines d'aquest tema?

No, simplement ens limitem a vigilar. Mai estem a cap programa ni res. Si hi ha algun problema, doncs ens avisen i anem a ajudar-los però als programes no assistim. De vegades els mestres ens avisen si s'han portat bé, si algú s'ha enfadat, si algú ha sortit cabrejat...

Ha augmentat la teva capacitat d'empatia, pel fet de treballar en aquest espai? Al llarg del temps que portes treballant, t'han explicat alguna història emotiva o motivadora que hagi fet canviar la teva visió en relació amb la presó?

Si, és a dir, no tinc la mateixa visió ara mateix de la presó que la que tenia abans d'entrar a treballar. Des de que estic a presó soc molt més empàtica, però molt més. Jo sempre, abans d'entrar, deia "un violador que se muera ahí, que no les den de comer, que los torturen..." lo típic. Però un cop entres a treballar a presó no penso igual si que és veritat que aquest tipus de delictes em sembla fastigós i lo pitjor del món però la meua vida allà dins depèn d'ells, és a dir, jo entro sabent a quina hora entraré però no a quina hora sortiré, mai saps si pots trobar-te un motí, una baralla forta o lo que sigui. Per tant, intento ser lo màxim objectiva possible, no saber que ha fet cada intern perquè clar si no ja estàs prejutjant. És molt difícil treballar amb ells.

Ha après coses, dels presos i de les preses?

Si, mira, he après a escoltar i a tenir molta paciència. Són persones que necessiten estar molta estona parlant amb algú, explicant-te moltes coses, sempre tenen problemes, sempre han de ser el centre d'atenció, has d'estar a sobre tota l'estona, és gent que necessiten atenció i pensa que moltes vegades és gent que té problemes psicològics. Els has d'orientar i ajudar-los.

Entre els funcionaris creus que la visió de la presó és la mateixa? Heu parlat entre vosaltres sobre això? Existeix debat? Participeu en els àmbits de discussió? Si proposéssiu canvis us farien cas les autoritats?

No, no, cada perfil de funcionari és diferent. Jo, per exemple, soc molt empàtica i parlo molt amb l'intern. En cavi, hi han altre tipus de perfil de funcionaris que a la mínima ja avisa al cap de serveis i envien al pres a l'espai especial que es on van "castigats". També jo crec que som molt diferents perquè no tenim la mateixa edat, hi ha molta varietat d'edats. Però en general, tots

sabem que allà a la presó estem venuts per què som tres funcionaris per cada cent presos, és a dir, que no ens podem passar massa.

I finalment que és el que més t'agrada del teu treball?

El que més m'agrada és intentar ajudar-los a ser millor persona. De fet molts presos em diuen “señorita es usted muy buena persona”.

9.1.3. Entrevista David Garreta, coordinador de l'equip tècnic de la jurisdicció de menors al camp de Tarragona

En David Garreta és un psicòleg que actualment es dedica la seva funció és coordinar a un equip que es dedica assessorar, a atendre i a mediar a la víctima de les jurisdiccions de menors de Tarragona. Davant d'un fet penal en què s'investiga si ho ha fet un jove li fan una mediació (si reconeix el delicte) o bé un informe tècnic d'assessorament (si no reconeix o el delicte és molt greu o la víctima no vol mediació). Aquest assessorament és un informe psicosocial i criminològic que fa una proposta de mesura educativa (d'acord amb la Llei Orgànica 5/2000 i el seu catàleg de mesures). Quan arribi a l'audiència fan una compareixença a sala explicant el contingut de l'informe i actualitzant la situació del jove, així com fent una proposta de mesura en cas que se'l declari culpable. Si és declarat culpable, i el noi vol, també poden fer una mediació postsentencial.

Entrevista

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'institut el morell.

Estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament a les femenines. He començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme, el conseqüencialisme, que dintre d'aquesta teoria trobem les teories rehabilitadores que aspiren a produir canvi intern, psicològic i prospectiu en el delinqüent amb l'objectiu de reduir la seva voluntat per delinquir. I finalment les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació, com ara model cognitiu conductual, models d'intervenció derivats de la psicologia, de l'educació social, del treball social i derivats de la pedagogia. Per exemple, els programes derivats del model cognitiu conductual tracten de modificar l'estil cognitiu, les emocions i les conductes de l'intern amb la finalitat d'assolir les competències necessàries per a una vida socialment adaptativa.

Seguidament vaig començar l'apartat de les mesures penals alternatives, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim que he realitzat en el treball és buscar articles i estudis que tractessin de la delinqüència femenina i del sistema penitenciari en el món de la dona. I buscant vaig topar amb el teu i que també és d'altres autors "L'execució de les mesures penals alternatives a les comarques de Tarragona, Lleida i Girona", que encara que no tractés de la dona em va semblar molt interessant perquè és un anàlisi comparatiu de l'execució de les MPA en les províncies de Girona, Lleida i Tarragona. Trobo que és molt interessant ja que es mostra quins son els problemes amb els que es troba Tarragona pel que fa l'execució de les MPA i a més a la part del final hi han unes propostes de canvi, fet que penso que és molt important perquè moltes vegades et trobes amb treballs que visibilitzen problemes però no fan cap proposta de canvi i llavors crec que és menys efectiu que si en canvi fas una proposta.

Bé comencem, primer de tot, podries presentar-te? És a dir, en que consisteix el teu treball? Quina relació tens amb l'execució penal? I amb les mesures penals alternatives?

Jo sóc el coordinador de l'equip tècnic de menors de Tarragona, és a dir, el que tu has vist de mesures penals alternatives correspon a la jurisdicció d'adults. Aleshores la justícia de menors té per llei un equip tècnic que som nosaltres. Nosaltres som psicòlegs i treballadors socials i el que fem és assessorament, mediació i atenció a la víctima de la jurisdicció de menors. I la meua funció és coordinar aquest equip. La meua formació és psicòleg i criminòleg però dintre de l'administració pública jo sóc psicòleg funcionari de carrera.

Pel que fan les MPA nosaltres no executem les Mesures Penals Alternatives perquè som de jurisdicció de menors i en menors existeix una figura semblant que són les tasques en benefici a la comunitat i les tasques socioeducatives i això sí que ho portem en el meu equip dintre del programa de la mediació. És a dir, quan un menor comet un delicte i vol mediar, vol reparar a la víctima, sí la víctima no vol participar directament en la mediació nosaltres com a tècnics podem proposar-li al menor que faci una tasca en benefici a la comunitat. La tasca en benefici a la comunitat normalment serà de 25 hores i normalment estarà vinculada al delicte. Per exemple, abans del COVID aquells a delictes contra la gent gran es podia posar una TBC que fos fer activitats dintre d'un centre de gent gran (animacions, reparacions, ajudar dintre del centre...). L'altra mesura que hi ha són les tasques socioeducatives i no estan orientades cap a la comunitat sinó per al propi jove, és a dir, aquest farà una tasca orientada a la seva educació.

Diversos estudis com ara, el de la Cristina Vasilescu, "La ejecución penal desde una perspectiva de género", el de l'Elisabet Almeda "La ejecución penal desde una perspectiva de género", etc. Afirmen que la dona a la presó sofreix una situació de desigualtat en comparació als homes i discriminatòria, per exemple, les seves presons son de pitjor qualitat, reben tractaments

estereotipats, se'ls exigeix més disciplina... Llavors, suposo que tu tens més relació amb el sistema penal juvenil, i la pregunta es si el sistema penal juvenil és també discriminatori per a les menors, ja sigui si en l'internament o en mesures penals alternatives?

Jo penso que tant el sistema d'adults com el de joves, es un sistema que s'ha fet des de una vessant heteropatriarcal i per tant això té impacte en tothom que no tingui el perfil d'home heterosexual. És a dir tot el que sigui dona, homes i dones transsexuals i no heterosexuals tenen projectes d'intervenció educativa que no s'adapten al seu perfil de gènere o d'identitat. I, evidentment, això és molt important perquè té tota la implicació cultural i si no ens adequem a la cultura i a la identitat és més probable que delinqüent no s'acabi reeducant ni renserint-se. Per tant, és podria dir que el sistema penal actual no és prou eficient.

Les dones que arriben a la presó, la majoria tenen un historial problemàtic i és possible que algunes ja hagin passat pel sistema penal juvenil, tu fas algun seguiment amb les menors que surten del centre de menors? Saps si hi ha un percentatge de reincidència alt en les menors que surten de presó?

No tinc la dada, però és una qüestió que si que m'agradaria saber, és a dir, quanta població de joves compartim en adults. Però exactament no se que és el que està passant ara. A nivell de perfil de gènere, tampoc ho se, però si que se que el perfil de dona delinqüent és menys reincident, menys reinsertiu i més vinculat a l'estructura social en la que es mouen i al seu rol de cuidadora. Les dones joves tendeixen a cometre delictes menys violents, més llargs en el temps, molt reactius de venjances, de dinàmiques de grups i acostumen a tenir històries familiars molt complexes.

O sigui, ja es preveia que delinquirien?

No, no jo et diria que no. Els delictes de les noies s'estructuren com si diguéssim en nacions, en determinats tipus delictius. I pel que fa la carrera delictiva no depèn tant del tipus delictiu com del perfil.

Hi ha una gran diferència entre el sistema penal juvenil i l'adult? O, hi ha algun cert paral·lelisme o semblança? Saps si hi ha estudis i investigacions?

En primer lloc, el sistema de joves és molt més ràpid i té més en compte a la víctima, ja que té opció de mediació. També té un catàleg de mesures que depenen de una valoració tècnica prèvia a la intervenció. El sistema de joves és flexible a diferència del d'adults, és a dir, el sistema de joves pot anar canviant de mesures en funció a les necessitats dels penats, fet que en els adults no és tan fàcil. El sistema de joves per llei donarà resposta a totes les necessitats dels joves, per llei, a diferència dels homes, no. És a dir, el de joves és garantista i el d'adults no. I, pel que fan les semblances, en els delictes greus tenen menys flexibilitat en la orientació de la mesura.

Consideres que la presó és realment un lloc de reinserció? Ja que pot ser que les persones que surten a la presó si que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, que creus que hauria de significar reinserir? I creus que les mesures penals alternatives faciliten més la reinserció que la presó? Per què?

Penso que la presó es un lloc de reinserció si es en un temps breu. Vull dir fins a cinc anys, si la presó el que acaba fent es generar la mort social (el trencament dels vincles familiars i comunitaris, les dificultats per trobar feina...) no és possible que hi hagi reinserció. Si és en un temps breu si que pot ser reinsertiva, de vegades hi han persones que precisament per el context en el que estan no poden deixar de delinquir, aleshores si les allunyem d'aquest context i veiem que els hi passa i atenem les seves necessitats (educativa, deshabituació de drogues) estant a la presó i poc a poc anem aplicant les mesures reinsertives (tercer grau), aleshores, la presó si que serà reinsertiva.

Pel que fan les MPA, tinc dubtes. Crec que si el sistema penal d'adults permetés com permet en els joves fer una mediació i haurien menys MPA i més mediacions i per tant la mediació penso que és més eficient que les MPA però menys interventora. I en els efectes de reincidència la mediació és més eficient. Per tant, penso que les MPA no és la millor eina per a la reincidència delictiva del tipus de perfil que tenen les MPA ja que la millor és la mediació i per tant jo crec que les MPA son una sobre intervenció judicial.

Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la ràdio o al diari un crim atroç òbviament pensem que aquest o aquesta criminal hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors aquest pensament es generalitza i ho atribuïm a totes les persones que compleixen condemna. Però llegint articles sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no és el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per reduir la delinqüència. Quina és la teva opinió en relació amb la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Quins canvis introduiries?

És desitjable i viable per a determinat tipus de pres. Per a un lladre que representa la majoria del delinqüents actualment, jo crec que hi han altres mesures que serien més idònies que la presó.

Molts dels estudis, com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), Almeda (2019), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, reben tractaments estereotipats, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva (disciplina, severitat...) i més encara si es tracta de dones estrangeres. També, diversos estudis demostren que les dones tendeixen més a patir problemes psicològics, com ara ansietat, depressió i culpa. La majoria d'aquests sentiments són provocats perquè gran part de la població penitenciària femenina és mare i en ingressar a presó els seus vincles familiars i sobretot amb els fills se solen trencar. Aquests són uns dels motius pels quals distints autors defensen l'abolició de la presó i l'increment de les mesures alternatives per a les dones. Consideres que aquests problemes també ocorren amb les mesures penals alternatives? Les MPA milloren la seva situació en comparació a la presó? Creus que són més millors potser per a les dones o potser només per als fills? S'hauria de tenir en compte el benestar dels fills?

Sí, sí, jo penso que per al perfil de dona mare no hauria d'existir la presó o la presó que existeix actualment. És a dir el que no pot ser és que el nen o nena hagi de separar-se de la seva mare ja que estar amb la mare i el pare és un dret del menor. I, per tant, sí que s'hauria de tenir molt en compte els fills. Actualment el sistema penal tant per als pares i mares que són penats està generant una doble imposició, penal i afectiva. I, si, crec que les MPA poden resoldre aquest problema.

El meu treball intenta avaluar l'eficàcia de l'execució penal, com es tractada la persona que ha comès el delictes amb quins problemes es troba l'execució penal però no estic investigant quins programes o mesures hi han una vegada s'ha complert la pena. I clar, penso que això també és important per saber si els programes tenen més o menys èxit els programes. Llavors, quines mesures o programes existeixen de prevenció del delictes d'aquelles persones que ja han complert condemna? I per a aquelles que tenen un alt risc de reincidència tenen unes altres específiques o les mateixes? Penses que s'hauria de fer algun seguiment més o aplicar alguna mesura més per evitar la reincidència? I en els centres de menors s'apliquen les mateixes mesures?

Exactament no se quins programes tenen. Pel que fan les MPA, se que tenen programes formatius i tenen TBC. A presó tenen programes de control d'impulsos, de delictes sexuals, de violència de gènere... Però ni en la presó ni en MPA hi han programes específics ja que això depèn molt de les necessitats del penat.

Quina va ser la teva intervenció en el treball de “L’execució de les mesures penals alternatives a les comarques de Tarragona Anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona”?

La meva funció en el primer estudi va ser d’acompanyar a la investigadora principal en entendre quines eren les mesures del sistema juvenil, vaig ajudar en la anàlisi del context, fent estadístiques tant en el primer com en el segon treball. I en el segon treball, la meva intervenció principal va estar més centrada en l’estudi estadístic i no en la valoració.

En el treball, s’indica que Tarragona era la província en comparació a Girona i Lleida que tenia una activitat juridicopenal, amb una major població femenina penada (Girona: 372.273, a Lleida: 215.371, a Tarragona: 399.379) termes relatius i també en comparació a les altres, província Tarragona era la província amb un menor nombre de delictes violents. D’altra banda a Tarragona els delictes més comuns eren els de trànsit ja que representen el 42,3%, un 29% contra les persones i els delictes contra la propietat un 10,7%. Alguns dels motius que s’indicava al treball d’aquestes xifres és que Tarragona és una regió amb un gran nombre d’habitants, és una regió molt turística, sobretot a l’estiu, i que a més té 101 polígons industrials, les dues central nuclears, la petroquímica, el port (un dels més actius del sud d’Europa), i els nusos de comunicació viària de l’AP7 i l’AP2. Llavors, això comporta dificultats per mantenir la seguretat i per prevenir els delictes. Com creus que es podrien solucionar aquests problemes?

Jo penso, que com la motivació interna per delinquir principalment es per necessitat econòmica i per l’absència de poder aconseguir objectius personals lícits, aleshores, personalment jo crec que el que s’hauria de garantir es que tothom pogués cobrir les seves necessitats i complir els seus objectius lícits i personals. Per poder aconseguir això cal una millora en el repartiment de les riqueses i fer un pla de salut mental, conductual i emocional des del zero anys fins a la mort. I, amb aquestes dues coses jo crec que tot el que és la motivació interna del delinqüent per delinquir es reduiria molt significativament i no caldrà fer el que sempre es fa que es millorar la vigilància (càmera de seguretat, més policia) que és més barata que per exemple fer una renda bàsica universal i un programa de salut mental, conductual i emocional per a tot Reus .

Un altre problema que es comentava en la investigació es que hi havia un desconeixement general pel que fa les mesures penals alternatives i això feia que s’apliqués la més coneguda que son els TBC. Perquè penses que hi ha aquesta falta de coneixement? Com es podria millorar? I que creus que es podria fer per arribar a la gent?

Bueno jo no porto MPA, i no te sé dir si ara hi ha menys o més desconeixement. En el moment que vam estar fent el treball vam parlar de que aquest desconeixement ve per part dels advocats

i jutges sentencials i aleshores això feia que no arribés la proposta de substituir una pena per una MPA i quan es feia era sense haver-hi una valoració tècnica.

Un fet que em va sorprendre que apareixia al treball és que a cada província hi havia una “praxis decisonal” (manera de prendre decisions) diferents en relació a l’execució penal i que en el cas de Tarragona i Girona consideren que les MPA sempre són preferibles a una pena privativa de llibertat. En canvi a Lleida és tot el contrari. Penses que això és negatiu o positiu? Per què? si és negatiu, com podem eliminar aquesta “praxis decisonal”? Això continua sent així? Quina sensació tens tu?

Jo penso que la diversitat territorial és més com un valor ja que ens permet comparar que és el que funciona i el que no, o sigui, si tothom imposés MPA no podríem saber quina altra mesura funciona i quina mesura es efficient. En canvi, si hi hagués més varietat alhora d’aplicar mesures es podria comprovar quina és més o menys efficient. Per tant, aquesta diversitat que hi ha entre Girona, Tarragona i Lleida ho veig com un valor positiu. Ara bé això ha de tenir una certa variabilitat raonable.

També es comenta en el treball, que hi ha una falta de coordinació i col·laboració del Sistema Judicial amb els professionals que s’encarreguen de supervisar i guiar al penat en l’execució de la MPA una vegada ja s’ha imposat la pena i al seu torn si això no passés hi hauria una millora en el compliment de la mesura. Creus que això continua passant? Si es que no a que respon aquest canvi? quines han estat les eines del canvi? si es que si a què creus que es deu aquesta falta d’interès? Com es podria millorar?

Sí, sí crec que això continua passant. A diferencia d’adult, en el sistema d’execució penal juvenil el jutges sentenciador i el jutge de vigilància penitenciària és el mateix aleshores aquesta persona coneix els motius per els quals se li va imposar aquesta mesura al jove, té un equip tècnic darrere que li va assessorant sobre què és el millor i quan demanar una modificació de la mesura i el jutge pot decidir si sí o si no. En adults, en canvi, el jutge sentenciador i el de vigilància no es el mateix. El de vigilància penitenciària escolta el que li diuen els tècnics però no té perquè argumentar tècnicament la seva resolució. Per tant, aquest pot dir que no a una modificació MPA perquè no, per un raonament jurídic i no tècnic. En canvi, en joves el raonament tècnic també és important ja que el principi de la llei és l’interès del jove i en adults és l’Estat, no la persona.

En l’apartat de reincidència s’indica que els penats més joves tenen més tendència a reincidir que els més grans. Quin creus que podria ser el motiu? Tal i com es mostra en la seva investigació els homes en comparació a les dones tenen una taxa de reincidència més alta. Quina creus que és l’explicació?

Això és un tema d'oportunitats, la gent quan és gran té problemes, té família, té fills... És a dir, els joves delinqueixen més perquè tenen més temps i més oportunitats. També els joves són més impulsius i a més la impulsivitat va reduint-se amb el pas del temps, és a dir, com a més jove més impulsiu i és més fàcil que em fiqui en una baralla. Per tant el motiu per el qual delinqueixen més no és perquè tinguin cap valor diferent sinó que es podria dir que és més un tema psicològic o biològic.

Pel que fan les dones, a banda del tema biològic i psicològic, les dones per educació cultural tenen més xarxa social informal, és a dir, les motiva més fer amistats, establir relacions, tenir una bona organització familiar... I això fa que les dones ja tinguin més control social informal i és per això que és més difícil que delinqueixin.

Quines deficiències trobes que té el sistema d'execució penal actual? I quina proposta de canvi faries? O com podem solucionar aquests problemes? Quina proposta tens de canvi en el sistema d'execució penal? creus que fa falta incloure la perspectiva de gènere? i en el sistema d'execució penal juvenil?

Jo proposaria que la llei de joves s'apliqués també a la jurisdicció penal d'adults. És a dir, que s'estableixi que l'interès de la justícia penal sigui l'interès de la persona i persones implicades al delictes i en l'ingrés a la presó, que la finalitat de la llei sigui reparar a la víctima i reconduir a la persona penada, que per als delictes molt greus és mantingui la presó. I així, que hi hagin equips tècnic que assessorin abans i després de sentència dient que requereixen les persones implicades o bé per ser reparades o per no reincidir. I pel que fa la perspectiva de gènere en la meua proposta ja està inclosa ja que l'equip tècnic assessora en funció de la perspectiva del penat.

I, finalment, què és el que més t'agrada del teu treball?

El que més m'agrada és que intento ajudar a les persones a no trencar la societat ja que un delictes es un trencament de la societat, intento ajudar a la societat a que no sigui trencada i ho fas des de una forma molt humanística, és una sanció comunitària. El que més m'agrada és que saps que estàs aportant un valor a la teua societat que no esta pagat ni reconegut, però bueno que al final m'és igual perquè saps que al final la comunitat en la que vius estarà millor.

9.1.4. Entrevista Mercè, responsable dels treballadors socials i serveis socials penitenciaris de Tarragona.

La Mercè és una dona que va estudiar psicologia clínica i actualment està treballant en l'àmbit de les MPA en la demarcació del camp de Tarragona i a més a més és la responsable dels treballadors socials i serveis socials penitenciaris de Tarragona.

Entrevista

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'institut el morell.

Bé com ja et vaig explicar estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament a les femenines. He començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme, el conseqüencialisme i dintre d'aquesta teoria trobem les teories rehabilitadores que aspiren a produir canvi intern, psicològic i prospectiu en el delinqüent amb l'objectiu de reduir la seva voluntat per delinquir. I finalment les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació, com ara model cognitiu conductual, models d'intervenció derivats de la psicologia, de l'educació social, del treball social i derivats de la pedagogia. Per exemple els programes derivats del model cognitiu conductual tracten de modificar l'estil cognitiu, les emocions i les conductes de l'intern amb la finalitat d'assolir les competències necessàries per a una vida socialment adaptativa.

Seguidament vaig començar l'apartat de les mesures penals alternatives, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim que he realitzat en el treball és buscar articles i estudis que tractessin de la delinqüència femenina i del sistema penitenciari en el món de la dona.

**Bé comencem, primer de tot, podries presentar-te?, és a dir, en que consisteix el teu treball?
Quina relació tens amb l'execució penal penitenciària? I amb les mesures penals alternatives?
Quin tipus de prestacions socials en l'àmbit penitenciari gestiones?**

Em dic Martin Mercedes, vaig estudiar psicologia, soc especialista en psicologia clínica i també vaig fer un màster en criminologia i execució penal.

Porto treballant a presons des de l'any 1989, més de trenta anys, vaig acabar la carrera i vaig tenir la sort d'entrar en el món penitenciari. Des de que vaig entrar ja no he volgut marxar perquè és un camp que m'encanta i m'apassiona molt. La meva experiència ha estat en el món de les drogodependències penitenciàries a Catalunya.

L'any 1990 vaig començar en un projecte a Quatre Camins, conegut com el DAE que era la primera comunitat terapèutica en centres penitenciaris d'Espanya. I en aquell moment va ser el DAE dels primers programes de tractament en drogodependències on estàvem implicats un bon equip de professional (psicòlegs, treballadors socials, educadors socials, juristes...). Després d'estar allà vaig vindre aquí a Tarragona on vaig posar en marxa el programa de drogues d'aquí de la presó de TGN en l'any 1993, no era un model de comunitat terapèutica perquè era una presó molt petiteta i aquí vaig estar 11 anys.

Després vaig estar a Barcelona al centre directiu i vaig estar supervisant i proposant altres programes de tractament en drogodependències als centres penitenciaris de Catalunya i des de el centre d'estudi feia formació als tècnics. L'any 2005, vaig posar en marxa el primer CAS de drogodependències en una presó, un centre d'atenció i seguiment dintre del centre penitenciari i això va durar fins a l'any 2009. I al 2010 vaig arribar a Tarragona a la secció de serveis socials com a cap, com a responsable, vaig deixar el món de la clínica i aleshores és on descobreixo i començo a treballar amb les MPA. Avui dia estic treballant en l'àmbit de les MPA en la demarcació del camp de Tarragona i a més a més sóc la responsable dels treballadors socials i serveis socials penitenciaris de Tarragona.

Creus que els estudis que has realitzat per arribar a on has arribat t'han preparat prou per a la feina que realitzes? En cas que no, per què?

Jo, he continuat formant-me una vegada vaig terminar els estudis amb classes del centre d'estudis jurídic. El nostre centre d'estudis jurídics ens garanteix la formació contínua ja que en aquest món has d'anar actualitzant-te contínuament.

Consideres que la presó és realment una institució adequada per promoure la reinserció de les persones penades? Ja que pot ser que les persones que surten a la presó si que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, quines condicions creus que s'han de donar per poder aconseguir una reinserció real? Per què?

Si la persona que entra a complir una pena vol canviar té totes les eines per fer el canvi. Una persona doncs quan entra a la presó té tot tipus de programes i professionals que li ajudaran a tirar en davant així com cobrint totes les seves necessitats, des de les més bàsiques a les més complexes, és a dir, des de com llevar-se al dematí, portar un règim de vida "normalitzat"... A més a més els nostres centres penitenciaris permeten que l'aproximació al medi sigui progressiva i aquesta aproximació facilita que la persona de mica en mica vagi recuperant aquells vincles que s'han trencant, vagi formant-se laboralment, poden començar a gaudir de la cadena permissiva i un cop hagin complert els objectius marcats poden passar a un règim obert

per anar refent aquells vincles que s'han espatllat al llarg de la seva vida. El problema està en les persones que no entren en la dinàmica que la presó els ofereix i es resisteixen i es bloquegen ja sigui perquè no ho desitgen o per què la seva problemàtica de salut mental no li permet... Llavors el problema es que tenim aquestes persones que acaben finalitzant la condemna i surten el llibertat definitiva.

Quina valoració fas de la política penitenciària actual? Consideres que el sistema de mesures penals alternatives és adequat? I creus que les mesures penals alternatives faciliten més la reinserció que la presó?

El sistema de mesures penals alternatives d'Europa existeix des de que jo estava estudiant psicologia, és a dir fa més de trenta anys. Aquí a Espanya ens va costar molt introduir les MPA, es van introduir a partir d'una reforma que hi va haver del codi penal l'any 1995. I des de aquest any hem anat avançant moltíssim, però tot i així encara estem lluny dels models europeus. Des de Catalunya formem part de la CEP que es una comissió en la que s'ha treballat tot lo que es el sistema d'execució penal i allí estem intentant arribar a un punt on la presó sigui lo últim, és a dir abans d'aplicar la pena de presó hem de mirar altres opcions per intentar que la presó sigui sempre la última opció. També és veritat que per optar a una MPA han de ser un delictes no superiors a dos anys.

En aquests moments, a Catalunya les MPA ja arriben als números de les penes alternatives i concretament en la demarcació de Tarragona el numero de MPA esta molt elevat ja que l'audiència provincial està molt a favor d'aplicar les MPA abans d'aplicar la pena privativa.

Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la ràdio o al diari un crim atroç òbviament pensem que aquest o aquesta criminal hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors tendim a generalitzar i pensem que totes les persones que compleixen condemna presenten aquest mateix perfil". Però llegint articles sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no és el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per reduir la delinqüència. Quina és la teva opinió en relació amb la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Perquè creu que la gent té aquesta visió de la presó? Com creus que podríem intentar canviar-la?

El tema de l'abolició a la presó mai m'ho he plantejat perquè sempre he treballat a la presó i per tant sempre he pensat com fer que el sistema penitenciari es converteixi en una eina

rehabilitadora i no en una eina punitiva. Hi ha un principi bàsic i es que quan tu has comés un delictu tu has de pagar i per molt que pensem que pot ser la presó no es lo millor penso que ha d'haver aquest sistema punitiu perquè és el que fa que les persones abans de delinquir s'ho pensin dues vegades. Jo no estic d'acord amb les presons punitives ja que penso que les persones que estan complint una pena han de tenir una vida digna i he de dir que al llarg de la meua experiència he vist molt poques vegades coses que no m'han agradat o no he estat d'acord. I no em d'oblidar que aquestes persones han comés un il·lícit penal i que han de pagar pel mal provocat. Nosaltres des del sistema penal català sempre intentem que el o la presa sempre es pugui reinserir.

Ara centrarem les preguntes i l'entrevista cap a l'execució penal femenina que sobre el que realment estic investigant al meu treball. Espanya i Catalunya presenten una de les taxes més altes de població femenina presa. Algunes de les causes són les que s'addueixen en l'explicació d'un fenomen més general al qual es refereix com la "paradoxa penal" i que apunta al fet que en les darreres dues dècades ha augmentat el nombre de dones preses en les jurisdiccions occidentals, però això no es correspon amb un augment de la gravetat dels seus delictes, ja que les principals delictes que duen a terme son contra la seguretat pública i contra el patrimoni. A que creus que es deu aquesta paradoxa penal?

Doncs, no ho se, jo amb dones he treballat molt poc. La sensació que tinc jo a nivell penitenciari es que la població femenina es tan summament petita en comparació a la masculina que mai ens hem posat a treballar per elles, en el sentit de model per a elles. Actualment, en el departament, tenim com a objectiu estratègic impulsar un projecte per definir i reorientar l'abordatge cap a la població femenina, ja que fins ara hem estat aplicant el model masculí en les dones i ens hem adonat que no funciona perquè no respon a les necessitats de la dona. També cal dir que el grau de deteriorament i de vulnerabilitat es el doble o el triple que el que té un home, després esta la doble vitalització i la majoria han estat sotmeses a maltractaments.

Diferents autores, entre elles les entrevistades Almeda i Vasilescu, porten temps defensant la necessitat d'incorporar una perspectiva de gènere tant en la teorització i investigació, com en el disseny i aplicació de les polítiques públiques relacionades amb sistema penitenciari i en particular en relació al model d'execució penal femení. Es defensa introduir l'enfocament o perspectiva sensible al gènere ("gender responsive approach"), o enfocament des d'una perspectiva de gènere en l'àmbit penal que reconegui les característiques específiques de la realitat de les dones penades que permeti orientar millor les pràctiques i polítiques públiques a l'hora d'adaptar els tractaments penitenciaris, i les penes comunitàries a les necessitats i problemàtiques de les dones. Les experiències no són però iguals per a totes les dones, i per

això aquesta perspectiva s'hauria de complementar amb una altra que reconegui la importància de la interseccionalitat i que tingui en compte les diferències per edat, ètnia, orientació sexual, religió, discapacitat, classe social, llengua, cultura; i per tant a altres tipus de discriminació que puguin patir. Aleshores, deixant de banda ara l'àmbit acadèmic, creu que aquesta perspectiva ja està inclosa en la formació dels diferents professionals (polícies, treballadors socials, educadors, psicòlegs, funcionaris...) que atenen la població femenina presa? De quina manera es podria promoure l'adopció d'aquesta perspectiva?

No, però estem en ello, amb formacions, amb enquestes a tots els treballadors i amb lectures per tal d'anar millorant. Estem intentant promoure aquesta perspectiva amb formació i amb el canvi de mirada que l'hem d'impulsar nosaltres mateixes.

Molts dels estudis, com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), Almeda (2019), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, reben tractaments estereotipats, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva (disciplina, severitat...) i més encara si es tracta de dones estrangeres. També, diversos estudis demostren que les dones tendeixen més a patir problemes psicològics, com ara ansietat, depressió i culpa. La majoria d'aquests sentiments són provocats perquè gran part de la població penitenciària femenina és mare i en ingressar a presó els seus vincles familiars i sobretot amb els fills se solen trencar. Aquests són uns dels motius pels quals distints autors defensen l'abolició de la presó i l'increment de les mesures alternatives per a les dones. Consideres que aquests problemes també ocorren amb les mesures penals alternatives? Les MPA milloren la seva situació en comparació a la presó? Creus que són més millors potser per a les dones o potser només per als fills? S'hauria de tenir en compte el benestar dels fills?

Si, evidentment les MPA milloren la situació de la dona en comparació a la presó. En primer lloc, amb una MPA la dona no s'allunya del seu cercle afectiu, també t'he de dir que hem d'avançar i estudiar una mica més. Jo conec molt poc el món femení i quan m'he introduït una mica m'ha sorprès molt com és una dona que està complint una pena privativa de llibertat. Així com en el sistema masculí no m'ha costat gens posar una barrera afectiva, en el cas de la dona això m'ha costat molt controlar la contratransferència. Bueno jo soc una persona que per fer la meua feina necessito posar-me en el lloc de l'altre i amb les dones el que m'ha passat és que jo al posar-me en el seu lloc m'adonava que no estava sent prou objectiva perquè jo m'he estava emmirallant com a mare i havia coses que no podia entendre. Suposo que són persones que han patit

summament tant i que es fan unes barreres necessàries per subsistir i penso que s'ha d'aprofundir en com fer un bon abordatge en elles.

També en relació amb l'anterior pregunta quines podrien ser les activitats o cursos que es poden dur a terme i proposar dins perquè apliquin a les presons de dones per intentar reduir i eliminar aquests sentiments?

Haver hi han els psicòlegs i tenim equips de salut mental i estan intervenint molt en el mòdul de dones, ja que realment hi ha un tema de salut mental molt important.

Un estudi realitzat per Elisabet Almeda l'any 2012 i que es titula "Ejecución Penal y Mujer en España: Olvido, Castigo y Domesticidad", afirma que en Brians les activitats i els tallers destinats a les dones reforcen el rol domèstic ja que la majoria d'aquests són: laborals, macrame, bijuteria, educació familiar, moda i confecció... Tot i que en els últims anys han aparegut tallers de jardineria i circulació vial una gran quantitat de educadors socials entrevistats per Almeda afirmen que són de poca qualitat i presenten una absència de diversitat. I, que en comparació als homes a les dones se'ls ofereix molt menys tallers. D'altra banda pel que fan els tallers productius ocorre el mateix. A més, pateixen una explotació ja que no cobren el salari mínim que li pertoca i tampoc els hi suma experiència en el seu currículum de mode que l'experiència que guanyen a la presó no els hi serveix per a res. Consideres que aquí a Tarragona ocorre el mateix? Com es podrien solucionar aquests problemes?

Si i encara més perquè Brians es un departament de dones on hi han diferents ubicacions i a la resta de presons de Tarragona tenim un únic mòdul de dones on conviuen tot tipus d'internes sense fer cap classificació ni distribució de les dones en funció de les seves problemàtiques. I ara mateix, bueno jo estic d'acord amb el que diu aquesta autora, estem intentant introduir i aplicar aquesta perspectiva de gènere al sistema d'execució penal.

També en relació a aquesta autora, en aquest mateix treball, va entrevistar a diferents grup de professionals de Brians, i per una part hi havia un grup que considerava que les dones eren més conflictives i manipuladores amb els funcionaris i encara més amb les funcionàries, fa falta repetir moltes vegades les coses i que fan més xantatge i segons aquests entrevistats les dones són més histèriques, més conflictives, agressives, geloses, desobedients... I, per altra part i havia un altre grup que afirmava que pateixen un tractament disciplinari més estricte per part de les funcionàries i funcionaris a causa del rol establert i com la dona presa es surt d'aquest rol li atribueixen indirectament el paper de "dona molt dolenta" i de "mala mare" i es tolera menys la seva conducta delictiva. Tu en quin grup et situaries? O quina opinió tens respecte els diferents arguments?

Jo em situaria al mig, com t'he dit abans el perfil de la dona que està complint una mesura privativa és un perfil extremadament vulnerable. Són dones que han arribat a no estimar-se, són persones que tenen molt pocs recursos i són molt promiscues. Quan dos dones es barallen és la "ostia". A mi em fa molta pena perquè son persones que estant subsistint davant de tantíssimes adversitats que jo no puc dir com generalitzacions "son unes histèriques" ja que tornem a entrar en dinàmiques d'estereotips. Doncs hi han dones histèriques com hi han homes histèrics. Ara si, és molt més complex i difícil treballar amb dones que amb homes. Els homes són més senzills i les dones som més complexes i més encara si barregem ansietat, depressió, la menstruació...

També, en aquest mateix treball, es comenta que els homes i les dones plantegen les seves reivindicacions de manera diferents, per exemple, l'home ho fa d'una manera més conflictiva, visible i violenta, en canvi, les dones ho fan a partir de queixes i ironies en les que mostren els seus malestars. Llavors aquesta autora va arribar a la conclusió de que si la majoria de funcionaris i funcionàries entrevistats preferien treballar amb els homes penats ja que suporten menys les conductes de les dones, doncs, potser si aquesta manera de manifestar-se no es acceptada pel personal penitenciari podria significar que aquests no estan preparats ni qualificats per fer front a les resistències femenines. Quina opinió tens vers aquesta hipòtesis?

Jo des de la meva experiència et dic que és més fàcil treballar amb homes que amb dones, que no estem formats per treballar amb dones però és que tampoc mai hem impulsat aquest abordatge. I personalment a mi veure una dona en la presó m'afecta molt més que veure a un home. És molt dur veure a una dona tan degradada, en el seu estat més vulnerable i amb tanta mancances.

En relació a les dones que compleixen MPA, vaig estar mirant quines eren les teves funció en l'àmbit penal, i una de elles era coordinar l'execució de les mesures penals alternatives, aleshores, fa poc vaig llegir una investigació que va realitzar la Cristina Vasilescu, una criminòloga de girona, sobre l'execució de mesures penals alternatives amb perspectiva de gènere. En ella afirmava que el que funciona amb les dones que compleixen MPA és una relació de confiança i propera amb l'entorn ja que va estar fent entrevistes a diferents usuàries que complien MPA i aquestes comentaven que agrairien que la relació amb les persones que les controlen i les guien fos de confiança i no autoritària, que la intervenció sigui flexible i individualitzada ja que les usuàries comentaven que aquestes s'adaptaven als seus horaris de treballs i necessitats, que la percepció a la feina que estan realitzant sigui d'utilitat i que es treballi en espais no mixtes ja que hi ha més confiança entre les usuàries i poden establir vincles i relacions sanes entre elles. Segons la teva experiència també consideres això? O, que

creus que funciona amb les dones que compleixen MPA? I en el cas de la presó que creus que es el que funciona?

Doncs, mira, igual que passa amb el sistema penitenciari, en les MPA hi han molt poques destinades a les dones, es que, per exemple, no hi han programes formatius per a dones, tots els que hi han son per homes.

Diferents treballs els darrers anys han estudiat quines són algunes de les polítiques més eficaces o que “funcionen” en relació a les dones penades. En són exemple les següents: a) programes holístics o integrals i espais per dones; b) evitar continguts amb enfocament sexista i estereotipat en les penes o mesures; c) intervencions en entorns no mixtos; d) programes de mentoria professionals preferiblement de sexe femení; e) tractament individualitzat i sensible a les característiques sociodemogràfiques de cada penada; f) formació sensible al gènere per als professionals que treballen amb dones; g) entorn no autoritari basat en el respecte, seguretat, suport, comprensió i flexibilitat; h) model basat en les competències i fortaleces de les dones; i i) desenvolupament de vincles de suport en comunitat i connexions saludables amb fills, familiars i persones significatives. Quines d'aquestes mesures s'estan aplicant al sistema penitenciari català? quines creu que són més eficaces i més viables econòmicament i políticament? Existeixen estudis que recullin algun tipus d'avaluació de resultats de les mesures o polítiques penitenciàries vigents?

Jo, esque, ja et dic, fa molt de temps que no estic a interior i ara mateix desconec totalment els programes que s'apliquen a les dones.

El meu treball intenta avaluar l'eficàcia de l'execució penal, com es tractada la persona que ha comès el delictes amb quins problemes es troba l'execució penal però no estic investigant quins programes o mesures hi han una vegada s'ha complert la pena. I clar, penso que això també és important per saber si els programes tenen més o menys èxit els programes. Llavors, quines mesures o programes existeixen de prevenció del delictes d'aquelles persones que ja han complert condemna? I per a aquelles que tenen un alt risc de reincidència tenen unes altres específiques o les mateixes? I per a les persones que estan complint una en règim obert o de semilibertat quines mesures hi han? Penses que s'hauria de fer algun seguiment més o aplicar alguna mesura més per evitar la reincidència?

Quan una persona acaba la pena privativa de llibertat, nosaltres com a departament de justícia deixem d'intervenir. I aquest és un dels reptes que tenim com a societat perquè aquestes persones abans de complir una pena vivien en un lloc i tenien una comunitat, en el moment en que aquestes persones fan un il·lícit penal entren en un sistema penal i nosaltres intervenim

coordinadament per tal de que en un futur pugui retornar a la comunitat. I això com a societat encara no ho tenim ben articulat.

Tenim un programa post penitenciari per a uns casos concrets, per a gent que no ha gaudit d'un bon procés penitenciari, i que el porten a terme uns equips formats per educadors que treballen amb la resta de la comunitat. Tot i que hi hagin molt poques places això ens està ajudant a que els expressos deixin de redelinquir.

Un altre problema que es comentava en diferents investigacions coma ara en una que es titula “L’execució de les mesures penals alternatives a les comarques de Tarragona Anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona” es que hi havia un desconeixement general pel que fa les mesures penals alternatives i això feia que s’apliqués la més coneguda que son els TBC. Perquè penses que hi havia aquesta falta de coneixement? I creus que actualment segueix existint? Com es podria millorar? I que creus que es podria es per arribar a la gent?

Si, si que segueix existint. Mira fa poc vam fer una reunió amb tots els jutges penals de TGN i t’he de dir que nosaltres com a tècnic intentem instar als jutges utilitzar altres mesures i cada cop més ells ens tenen molt en compte.

També es comenta en el treball, que hi ha una falta de coordinació i col·laboració del Sistema Judicial amb els professionals que s’encarreguen de supervisar i guiar al penat en l’execució de la MPA una vegada ja s’ha imposat la pena i al seu torn si això no passés hi hauria una millora en el compliment de la mesura. Creus que això continua passant? Si es que no a que respon aquest canvi? quines han estat les eines del canvi? si es que si a què creus que es deu aquesta falta d'interès? Com es podria millorar?

Si que segueix existent i això es una cosa en la que estic treballant des de que vaig arribar. En el meu equip tots estem per la labor i nosaltres amb la nostra valoració i conjuntament amb la que faran els tècnics podem instar als jutges a fer canvis de mesura.

Sobre els DEM (delegat d’execució de mesures), creu que des d’una perspectiva de gènere caldria revisar la seva capacitat en alguna direcció determinada i augmentar la intervenció de professionals femenins?

Jo ja et dic que nosaltres treballem i es un tema que estem intentant aplicar. I es que sempre hem treballat sense perspectiva de gènere perquè la majoria de la població penitenciària que tenim son homes i el fet que hi hagi poques dones fa que l’abordatge cap a elles sigui mínim. Lo macro mata lo micro. I ho estem intentat a poc a poc, des de pluralitzar en femení, destí anar vigilant etiquetes, estem començant des de coses summament bàsiques.

Quines deficiències trobes que té el sistema d’execució penal actual? I quina proposta de canvi faries? O com podem solucionar aquests problemes? Quina proposta tens de canvi en el

sistema d'execució penal? creus que fa falta incloure la perspectiva de gènere? i en el sistema d'execució penal juvenil?

Ui, jo esque visc tant el dia a dia i intento donar resposta al que tinc ara.

Durant la investigació m'he trobat amb el problema de que no trobo cap pagina web on treure dades pel que fa la població penal femenina de Tarragona, és a dir quantes son mares, quantes tenen càrregues familiars, quantes han reincidit, quantes han sofert violència masclista, etc. Saps si aquestes dades existeixen? O saps d'on la podria obtenir?

Jo et diria que et posis en contacte amb el centre d'estudis jurídics. Esque realment hi han molt poques coses i esque el medi de l'execució penal es un medi molt masculí, que hem d'intentar canviar, i que cada vegada més dones treballant.

Què és el que més t'agrada del teu treball?

A mi, m'agraden molt les persones, m'ha agradat molt treballar amb la població que he treballat, he treballat, he investigat, he dissenyat programes i esque m'agrada anar més enllà del dia o sigui jo no sóc una persona que pugui treballar de vuit a tres perquè m'avorreixo, de veritat. També m'ha agradat molt la part de formació i d'acompanyament dels meus companys i ara aquesta part més directiva també m'agrada perquè m'ajuda a provocar i promoure canvis i a poder expressar la meua opinió en llocs on em puguin escoltar.

9.1.5. Entrevista a Elisabet Almeda, catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona

Elisabet Almeda Samaranch es una catedràtica de sociologia de la Universitat de Barcelona. També és membre de grup de Recerca Consolidat i directora de diverses organitzacions i institucions com ara del grup Copolis 2004-2017, del CEFOCID 2004-2016, del Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions de la UB (2011-2013). És doctora en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona.

Al llarg de la seva vida com a sociòloga ha realitzat diverses investigacions, en general es classifiquen en tres grans àmbits: sistemes d'execució penal (control social, delinqüència femenina, presons de dones), canvis i polítiques familiars (famílies monoparentals, ruptures d'unions, polítiques familiars comparades) i memòria i identitat (memòria i quotidianitat, memòria i gènere). També ha participat en diverses xarxes, comissions i associacions sobre els seus temes d'estudi, entre les quals la Xarxa Temàtica Internacional sobre Gènere i Sistema Penal (Xarxa Geispe, 2008-2018), Col·lectiu Cassandra i la Xarxa Temàtica Internacional; Investigació sobre Famílies Monoparentals.

ENTREVISTA

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'institut el morell. Bé com ja et vaig explicar estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament en relació a la població penada femenina. Per tal de contextualitzar la finalitat de la pena, he començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme i el conseqüencialisme amb les seves varietats, les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació que s'apliquen dins la presó per tal de reeducar i reinserir als penats. Seguidament vaig redactar un apartat sobre les MPA, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim punt que vaig redactar abans de centrar-me en la població penada femenina es el de la reincidència per tal per tal de veure quina era l'eficàcia de les penes. Els resultats van deixar en evidència que les persones condemnades a mesures penals alternatives reincideixen molt menys que les persones condemnades a penes de presó i que els homes son més reincidents que les dones.

Un cop fet tot això, vaig començar l'apartat que més curiositat em provocava i el que més m'ha agradat i es el de les dones penades. El vaig començar fent una radiografia de la dona penada, després vaig redactar un apartat en el que explico com és el compliment de la pena per a la dona tot deixant clar les discriminacions i injustícies que pateix i finalment les millores i les propostes de canvi que han fet alguns investigadors i professionals per tal de millorar la seva situació. Per fer tot això que t'he comentat he llegit moltes altres investigacions sobre la dona penada i he realitzat entrevistes a diversos professionals per tal de confirmar els resultats obtinguts de les investigacions llegides i d'obtenir informació de primera mà. Bé doncs, d'aquestes investigacions que he llegit, algunes son teves, entre elles les que més em van ajudar van ser aquestes dos "Ejecución Penal y Mujer en España: Olvido, Castigo y Domesticidad" i "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres". Em van semblar molt interessant perquè una és una recopilació del conjunt d'estudis fets al llarg de la història sobre la criminologia femenina i les presons de dones, i al final hi ha una petita conclusió on queden clares les dificultats que pateix la dona en la presó que tal i com s'indica és un mitjà més de discriminació, pel fet que hi ha una escassetat de presons femenines, en elles un excés de disciplina, aïllament de moltes preses que no reben visites familiars, sancions per infraccions menors i arbitràries, un gran nombre d'estrangers per delictes relacionats amb el món de les drogues, perfils sociològics de pobresa i exclusió i es veu que es produeix una escissió entre el que es diu a l'acadèmia i el que s'aplica a

les presons. I l'altre es un estudi de cas de la presó de Brians on es troba el 70% de la població femenina reclusa, és a dir, la majoria i en el que es mostra la situació de la dona dins aquesta presó.

Tot això és el que de moment he investigat ara si em permetes m'agradaria fer-te unes preguntes en relació al tema.

Bé comencem, primer de tot, podries presentar-te?, és a dir, en que consisteix el teu treball? Tens alguna relació amb el sistema d'execució penal, per exemple, has participats en alguns canvis, t'han demanat opinió?, Si no, t'agradaria?

Jo soc catedràtica de sociologia d'aquí de la Universitat de Barcelona i porto treballant com a mestre d'universitat més o menys una mica més de vint anys, primer vaig estar a la Pompeu Fabra i ara estic aquí a Barcelona. Vaig fer la meva tesi doctoral a les presons de dones de Catalunya amb un estudi de cas de la presó de Can Brians, que com has dit molt bé, és el penal més important de dones aquí a Catalunya.

I, sí, a l'època del tripartit més o menys l'any 2004 em van demanar fer un projecte de recerca sobre una guia no androcèntrica de les polítiques d'execució penal femenina. Això és una guia de com hauria de ser una política penitenciària feminista que tingui en compte a les dones perquè el que és important és donar veu a les dones, és a dir, que els hi passa a les dones. I està bé fer entrevistes a professionals i tot, però és molt considerable saber que opinen les dones privades de llibertat, que pensen elles de com se les tracta i llavors aquesta guia era una guia perquè els professionals tinguessin en compte una sèrie de coses. Aleshores, la Generalitat de Catalunya em va demanar aquest projecte i el vaig fer i m'ho van pagar, però després ho van posar en un calaix i no el van publicar i ara ho hem publicat nosaltres. A part d'això, si, alguna vegada m'han demanat alguna opinió, però una cosa és el que fem els acadèmics i una altra cosa és el que fa el govern i les polítiques que fa. Jo he fet molts estudis sobre les presons de dones, però la veritat és que no fan massa cas del que diem les investigadores, en aquest cas des de la sociologia. I el tema està, com has dit tu també, és que les presons de dones estan molt oblidades, és un tema molt invisible i molt oblidat per la societat, pels governs, per la societat civil i inclús també per l'acadèmia. La gent viu d'esquena a la presó i de les presons de dones també. I per això vaig acceptar que vingués una alumna de Tarragona per xerrar sobre el tema perquè és important que aquest tema surti més a la llum.

Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la ràdio o al diari un crim atroç òbviament pensem que el criminal que l'ha comés hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors tendim a generalitzar i pensem que totes les persones que compleixen condemna presenten

aquest mateix perfil. Però llegint investigacions i treballs sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no es el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per reduir la delinqüència. Quina és la teva opinió respecte la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Perquè creu que la gent té aquesta visió de la presó? Com creus que podríem intentar canviar-la?

No, no, ho has dit molt bé tant de bo tota la gent penses una mica com tu. La gent que està a la presó bàsicament és gent pobre, de fet, hi havia una frase a la presó model de Barcelona que deia "a la càrcel no se condenen delictos se condena la pobreza" o sigui qui entra a la presó és gent amb pocs recursos. O sigui la gent que fa delictes corruptes de cuello blanco, aquells delictes que fan els rics i polítics aquests no van a la presó. Si tu mires qui està a la presó és la gent amb pocs recursos, la gent que no es pot pagar un advocat, la gent que no pot comprar al jutge... La gent que està a la presó és gent que no està per grans delictes i menys les dones sinó que és gent que està per delictes contra la salut pública, petits trapicheos, venda de drogues, contraban de drogues, petits robatoris a causa de la seva toxicomania perquè necessiten diners per consumir...

Per tant, la presó no és la solució per aquesta gent, cada persona s'hauria de tractar per diferent i en aquest sentit les presons es buidarien de persones si es tinguessin en compte altres criteris no només castigar. És a dir, la gent que té una toxicomania s'hauria de tractar aquest problema de toxicomania, la gent que ha delinquit perquè és pobre per sobreviure doncs se li ha de donar uns recursos. S'hauria d'estudiar cas per cas quina mesura alternativa s'hauria de fer i aplicar individualment. Perquè les presons ja fa anys que existeixen i ja se sap que la gent no es reinserta ni es rehabilita i per tant, lo important es aplicar mesures alternatives a la presó.

Per què creu que la gent té aquesta visió de la presó?

Clar, jo quan vaig a fer xerrades a la presó jo els hi explico qui està a la presó i sempre em diuen "no ho sabia". Hi ha unes idees, prejudicis i estereotips i doncs es pensen que la gent que hi està a la presó són tots assassinats i violadors. I la realitat és que primer les dones no són ni assassines ni violadores i en el cas dels homes sí que hi ha però és un percentatge petit. Llavors les dones estan estereotipades i esbiaixades a través dels mitjans de comunicació, les pel·lícules, contes... Però quan jo explico a les xerrades que faig tant a barris de classe alta, baixa com mitjana la gran majoria diuen "ostres no ho sabia". Per tant, falta molta pedagogia i explicar què fa la presó, perquè serveix la presó i qui està dins.

La teva investigació “Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres” tracta de les presons espanyoles, però Catalunya l'1 de gener de 1984 va rebre les competències en matèria de serveis penitenciaris, llavors, hi ha molta diferència entre les presons catalanes i la resta de presons de l'Estat espanyol? Quina o quines?

Home mira jo penso que a Catalunya ha fet coses interessants en algunes persones, però també a la resta de l'Estat espanyol s'han fet coses interessants, o sigui, hi ha coses millors aquí i hi ha coses millors allà. Però no crec que les coses siguin molt millor aquí que a l'Estat espanyol. Hi ha persones que per exemple a Sevilla a Alcalá de Guadaíra que és una presó només de dones en què es fan alternatives molt interessants, hi ha un mòdul d'autogestió de les dones, i després hi ha una altra presó ara no sé ben bé, però bé fan obres de teatre i surten a fora a representar-les. O sigui, hi ha iniciatives interessants a fora de Catalunya i a Catalunya també alguna vegada s'han fet iniciatives interessants.

Un cop, ja s'ha complert la condemna que es fa per facilitar la reinserció? Ja que pot ser que les persones que surten de la presó si que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, que es el que es fa per facilitar la reinserció? Penses que ens hauriem de preocupar més per el que passa una vegada s'ha complert la pena?

Totalment, hauria d'haver-hi una política específica per quan una persona surt de la presó fer el seguiment i donar-li eines perquè després es pugui reintegrar un altre cop a la societat. Però, clar, durant el temps de la presó si s'han trencat els vincles, si no s'ha facilitat que els fills i filles vagin a visitar a les seves mares, si no s'ha facilitat que vingui la família, si no s'ha fet algun vincle d'aquesta persona amb la seva comunitat d'origen després quan aquesta persona surt doncs molts dels vincles s'han trencat, per tant, quan la persona està dintre la presó els serveis socials haurien d'estar allà intentant que hi hagi una relació constant amb la família, amb la comunitat, amb el seu entorn social i amb la xarxa social encara que sigui virtual, però que hi hagi algunes hores en què pugui relacionar-se amb la seva comunitat perquè així quan surti fos més fàcil la reintegració i que quan surtis hi hagués treballadors socials donant suport i donant ajuda. És a dir, falta una política de reintegració de tota la gent.

Quina valoració fas de la política penitenciària actual? Consideres que el sistema de mesures penals alternatives és adequat? I creus que les mesures penals alternatives faciliten més la reinserció que la presó?

Totalment, hi ha una mesura que és el treball en benefici a la comunitat que ajuda molt a les dones que fan aquests tallers o que fan com uns cursos i si en comptes d'entrar a una presó realitzar una MPA facilitaria més la seva reintegració futura en la comunitat. A part, les dones

no cometen delictes que creen alarma social, són delictes que no són violent entre cometes, aleshores hauria de ser com lògic, com obvi o com de criteri donar alternatives a la presó a les dones (TBC, "la approbation", el tema telemàtic, etc) perquè es puguin reintegrar millor. Aleshores jo penso que sí que les MPA són millors que la presó però sí que és veritat que s'hauria de millorar el seu enfocament, mira, per exemple, jo crec que Catalunya això ho té millor que l'Estat espanyol, ja que a Espanya sí que hi ha una bona política de MPA però no es focalitza amb les dones sobretot es focalitza amb homes i els que reben les dones està molt estereotipats és a dir són molt de perruqueria, costura, bugaderia...

Ara centrarem les preguntes i l'entrevista en l'execució penal femenina que és el que realment estic investigant al meu treball. Espanya i Catalunya presenten una de les taxes més altes de població femenina presa. Algunes de les causes són les que s'addueixen en l'explicació d'un fenomen més general al qual es refereix com la "paradoxa penal" i que apunta al fet que en les darreres dues dècades ha augmentat el nombre de dones preses en les jurisdiccions occidentals, però això no es correspon amb un augment de la gravetat dels seus delictes, ja que els principals delictes que duen a terme són contra la seguretat pública i contra el patrimoni. A què creus que es deu aquesta paradoxa penal?

Sí, o sigui, augmenta més el tamany d'empresonament que l'índex de criminalitat i això vol dir que s'empresona més gent cada vegada més, és a dir, no és que augmentin els delictes sinó que com que no hi ha MPA doncs cada vegada s'empresona més. Bé, i això jo ho explico en els meus llibres, les raons són varies: no hi ha una política per lluitar contra la pobresa, no hi ha una política clara en matèria de drogues, no hi ha una política clara amb el tema de la immigració i de l'estrangeria perquè les presons estan plenes d'estrangeres, no hi ha una política clara de les entitats que poden ajudar a les dones quan surten de la presó, els moviments feministes potser estan recolzant però no acaben de recolzar prou al tema de les alternatives, l'estat del benestar a Espanya i a Catalunya encara és precari... O sigui és com un conjunt de factors que fan que quan hi ha un delictes la reacció que fa la societat és castigar-los amb penes de presó. I aquest és un gran error que tenim en el nostre país i es que falten alternatives a les presons.

També en distints estudis es comenta que la majoria dels delictes femenins tenen la fi a aconseguir diners ja sigui per a la seva addicció a les drogues o per a poder satisfer les seves necessitats bàsiques i la dels seus familiars. Aleshores com creus que es podria reduir el seu índex de criminalitat?

Doncs, el mateix que t'he dit abans, o sigui, lluitant contra la pobresa, donant més recursos socials, lluitant amb temes de drogues, donant alternatives a les dones i que no entrin a les presons.

Diferents autores i autors, entre elles les futura entrevista Cristina Vasilescu o tu, porteu temps defensant la necessitat d'incorporar una perspectiva de gènere tant en la teorització i investigació, com en el disseny i aplicació de les polítiques públiques relacionades amb sistema penitenciari i en particular en relació al model d'execució penal femení. Es defensa introduir l'enfocament o perspectiva sensible al gènere ("gender responsive approach"), o enfocament des d'una perspectiva de gènere en l'àmbit penal que reconegui les característiques específiques de la realitat de les dones penades que permeti orientar millor les pràctiques i polítiques públiques a l'hora d'adaptar els tractaments penitenciaris, i les penes comunitàries a les necessitats i problemàtiques de les dones. Les experiències no són però iguals per a totes les dones, i per això aquesta perspectiva s'hauria de complementar amb una altra que reconegui la importància de la interseccionalitat i que tingui en compte les diferències per edat, ètnia, orientació sexual, religió, discapacitat, classe social, llengua, cultura; i per tant a altres tipus de discriminació que puguin patir. Aleshores, deixant de banda ara l'àmbit acadèmic, creu que aquesta perspectiva ja està inclosa en la formació dels diferents professionals (policies, treballadors socials, educadors, psicòlegs, funcionaris...) que atenen la població femenina presa? De quina manera es podria promoure l'adopció d'aquesta perspectiva?

Si, si, tens tota la raó o sigui la perspectiva de gènere no acaba d'estar inclosa en la formació ni dels policies, ni de molts dels treballadors que treballen a les presons. Fa falta una perspectiva feminista en la política penitenciària, en la formació dels que estan treballant a dins de les presons. I una política feminista és donar-te compte que a les dones se les tracta de manera diferent als homes quan cometen delictes i que hi ha discriminacions, que hi ha desigualtats, que amb algunes coses se les tracta pitjor, que tenen menys recursos, que tenen menys possibilitat després d'integrar-se, que tenen més prejudicis... I això s'hauria de fer amb una formació que parli sol de les discriminacions, de les desigualtats i sobretot donar veu a les dones, és a dir, que les dones privades de llibertat puguin parlar. Quan això es faci aleshores es farà una política més de gènere.

Molts dels estudis mencionats en la teva investigació "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres", com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva i més encara si es tracta de dones estrangeres. Aleshores com creus que es podria solucionar aquest conjunt de discriminacions tant dins com fora la presó?

O sigui, el tema està en el fet que el que haurien de fer és desenvolupar mesures alternatives a la presó, evitar que les dones entrin a les presons i un cop aquí donar-lis recursos perquè puguin fer les seves estratègies de supervivència com elles decideixin. Donar-lis recursos perquè puguin fer la seva vida i no necessitin delinquir, donar-lis recursos, fer polítiques socials, serveis socials i si tenen una problemàtica de toxicomania tractar aquesta problemàtica amb programes de reducció de danys o programes de metadona o programes que els ajudin a no prendre drogues. És a dir, ajudar a aquestes dones i no castigar-les amb la presó.

Un altre aspecte que cal esmentar és la maternitat, al 2018 el 78,9% de les dones a la presó son mares. La maternitat i la paternitat dins de la presó només es reconeix aquest rol a les dones, una desigualtat que prové del rol tradicional de cura i cuidadora. La condició de mare comporta uns efectes devastadors i pitjors ja que aquesta sol ser la principal cuidadora i perquè es comú que es trenquin els llaços afectius entre les mares i els fills amb l'ingrés a presó. Creus que alhora d'aplicar una pena s'hauria de tenir més en compte les conseqüències que comporta l'ingrés a la presó per als fills? Quina proposta o canvi faries en relació al tractament que reben les penades femenines que son mares?

Donar alternatives a aquelles que tenen fills menors de tres anys, que no entrin amb els fills a la presó. Les mares que tinguin fills de menys de tres anys o de tres a sis anys que els apliquin alternatives. O sigui tot el tema està en les MPA, ja que el tema és evitar que aquestes dones entrin a les presons, sempre és una mica el mateix tema i no s'estan desenvolupant prou alternatives.

Un dels motius que s'esmenta en les investigacions sobre les discriminacions es la invisibilització que pateix la dona penjada a causa de que representen una minoria en comparació a la població penada masculina, aleshores com creus que es podria eliminar aquesta invisibilització?

Visibilitzant el que es invisible, fent treballs de recerca, explicar que està passant a les presons de dones, parlar de les discriminacions, fent treballs com els teus, mostrant les presons i les dones penades femenines a la televisió, donant-les veus a través dels mitjans...

Un altre estudi que hi ha en la teva investigació "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres" i que és de Fanny Añaños del 2010, va estudiar l'eficàcia de l'educació social a les presons femenines i els resultats demostraven la seva ineficàcia i sobretot en les accions dirigides a la reinserció. Quines creus que són les causes d'aquesta ineficàcia?

Bueno, doncs, les discriminacions que pateixen a dins de les presons, tot el que anem dient. O sigui com que a dins de la presó no hi han prous cursos, no se'ls hi ensenya prou eines per

formar-se, per reintegrar-se es molt difícil que després s'integrin, perquè no hi ha una formació real per després integrar-se socialment.

Diferents treballs els darrers anys han estudiat quines són algunes de les polítiques més eficaces o que “funcionen” en relació a les dones penades. En són exemple les següents: a) programes holístics o integrals i espais per dones; b) evitar continguts amb enfocament sexista i estereotipat en les penes o mesures; c) intervencions en entorns no mixtos; d) programes de mentoria professionals preferiblement de sexe femení; e) tractament individualitzat i sensible a les característiques sociodemogràfiques de cada penada; f) formació sensible al gènere per als professionals que treballen amb dones; g) entorn no autoritari basat en el respecte, seguretat, suport, comprensió i flexibilitat; h) model basat en les competències i fortaleces de les dones; i i) desenvolupament de vincles de suport en comunitat i connexions saludables amb fills, familiars i persones significatives. Quines d'aquestes mesures s'estan aplicant al sistema penitenciari català? quines creu que són més eficaces i més viables econòmicament i políticament? Existeixen estudis que recullin algun tipus d'avaluació de resultats de les mesures o polítiques penitenciàries vigents? Si hi han, aquesta avaluació es pública? Si no hi haurien d'haver?

Totes són importants, no sé quines d'aquestes s'està aplicant hauria de mirar-ho. Cada presó és un món i funciona diferent, però jo no veig que hi hagi una política general d'aplicar a les presons de dones, no hi ha una política feminista per a les presons de dones. Per tant, potser s'apliquen algunes d'aquestes mesures, però no hi ha un enfocament holístic per a les presons de dones, de moment no ho veig jo. Pot ser sí que hi ha diuen que el 2008 hi havia un intent de fer una política específica per a les dones, però jo ara, actualment, no ho acabo de veure. Pot ser si, pot ser en els últims sis mesos s'ha estat desenvolupant.

En alguns estudis com ara un de la Cristina Vasilescu que es titula “La necesidad de un enfoque sensible al género” es comenta que els jutges i els tribunals veuen la presó com un lloc cada vegada més adequat per a les dones i que això podria estar explicant el perquè de l'escassa aplicació de MPA. Perquè creu que els jutges i els tribunals creuen això? I segons la teva experiència que consideres que és més eficaç? O de què depèn aquesta eficàcia? O quina opinió tens vers les MPA i la presó?

Clar jo això no ho sé perquè és molt jurídic, això t'ho hauria de respondre un jurista. Però, jo el que et diria com a sociologia és que el sistema judicial espanyol no és sensible a les necessitats de les dones que estan a les presons i, per tant, com que no tenen reformes pot ser el codi penal no els hi permet aplicar tantes alternatives perquè tampoc n'hi ha tantes al nostre codi penal.

Tampoc hi ha una sensibilitat de gènere al nostre codi penal i, per tant, és molt difícil. I si clarament les MPA són molt més eficaces que la presó.

En l'apartat de reflexions de la teva investigació "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres" menciones que es produeix una escissió entre el que es diu a l'acadèmia i el que s'aplica a les presons per què creus que passa això? Segueix passant això?

Clar, és el que et dic, o sigui, fa tants anys que estem deixant en evidència la pèssima situació de la dona penada i demanant una política específica per a elles, que tingui en compte les seves necessitats, les seves famílies, que s'apliquin MPA, que no hi hagi discriminacions... I, en canvi, no veiem que això es transformi en una política concreta des del govern. I si aquesta escissió encara existeix.

Quines deficiències trobes que té el sistema d'execució penal actual? I quina proposta de canvi faries? O com podem solucionar aquests problemes? Quina proposta tens de canvi en el sistema d'execució penal? creus que fa falta incloure la perspectiva de gènere?

Bé ja ho hem anat dient. Desenvolupar les MPA, que hi hagi alternatives a la privació de llibertat, mesures alternatives i clar mentrestant no podem abolir les presons, perquè jo sóc abolicionista, mentrestant busquem com a mínim alternatives. La gran majoria de les dones haurien de poder complir una MPA.

Quina línia d'investigació sobre aquest tema et sembla interessant seguir en un futur? I em podries fer alguna recomanació o orientació de cara a l'elaboració del meu treball?

Sí, jo crec que tu has treballat molt bé, que tens les idees molt clares i que amb tot el que has dit tu i per com desenvolupes les preguntes en tens de sobra. O sigui trobo que ho tens molt bé enfocat. M'agrada molt com ho tens. Pot ser el que et faltaria és entrevistar a alguna dona que hagi patit una presó, una dona que estigui privada de llibertat o que hagi sortit i parlar amb una dona que hagi experimentat la presó, perquè per més que llegim i sapiguem lo important és que pensa les mateixes dones que han patit una privació de llibertat, jo crec que això és l'únic que et faltaria al teu treball.

I pel que fa a la línia, jo trobo que és interessant veure com els feminismes desde la perspectiva teòrica i també activista poden aportar per millorar la situació d'aquest grup de dones que estan en conflicte amb la llei penal, veure com els diferents feminismes poden ajudar al fet que la societat se sensibilitzi amb aquest tema.

Durant la investigació m'he trobat amb el problema de que no trobo cap pàgina web on treure dades pel que fa la població penal femenina de Tarragona, és a dir quantes son mares, quantes tenen càrregues familiars, quantes han reincidit, quantes han sofert violència masclista, etc. O per exemple, en diferents investigacions que he llegit com ara el llibre de la Carmen Navarro

“El encarcelamiento femenino”, hi ha dades molt específiques, com ara quantes han sofert violència masclista, quantes consumeixen drogues, quina edat tenen, quantes tenen fills menors d’edat... Saps si aquestes dades existeixen? O saps d’on la podria obtenir? Penes que aquesta privacitat d’aquestes dades és positiva? Perquè? Hauria de continuar així?

Haver hi ha una revista que es diu just data a Catalunya en què hi ha quatre dades sobre les presons de dones, però no hi ha la base de dades sobre totes les dades per investigar. I no penso que aquesta privació no és positiva perquè les investigadores com nosaltres hem de poder tenir directament tenir aquestes dades, les dades són públiques i haurien de ser visibles per a tots els investigadors i investigadores. És molt difícil obtenir dades, hem de saber quantes dones estan a la presó, quants fills tenen, on estan els seus fills, quina condemna tenen, on viuen... Totes aquestes dades haurien de ser públiques perquè la presó no és una cosa tancada no és una presó privada com si són als EUA sinó que són públiques. I per tant hauria d'haver-hi transparència.

Què és el que més t'agrada del teu treball?

Jo entrant a les presons de dones i fent entrevistes i totes les dades he après moltíssim d'elles de el que és patir una privació de llibertat i de el que han hagut de fer per transgredir la norma o sigui que és un feedback entre investigadora i privada de llibertat i molts dels llibres els he escrit amb les dones privades de llibertat.

9.1.6. Entrevista Joan Noguera, advocat penal i civil

En Joan Noguera és un advocat especialitzat en dret civil i penal i té una experiència de més de 50 anys en el món del dret penal.

Entrevista

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'Institut El Morell. Bé com ja et vaig explicar estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament en relació a la població penada femenina. Per tal de contextualitzar la finalitat de la pena, he començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme i el conseqüencialisme amb les seves varietats, les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació que s'apliquen dins la presó per tal de reeducar i reinserir als penats. Seguidament vaig redactar un apartat sobre les MPA, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim punt que vaig redactar abans de centrar-me en la població penada femenina es el de la reincidència per tal per tal de veure quina era l'eficàcia de les penes. Els resultats van deixar en evidència que les

persones condemnades a mesures penals alternatives reincideixen molt menys que les persones condemnades a penes de presó i que els homes son més reincidents que les dones.

Un cop fet tot això, vaig començar l'apartat que més curiositat em provocava i el que més m'ha agradat i es el de les dones penades. El vaig començar fent una radiografia de la dona penada, després vaig redactar un apartat en el que explico com és el compliment de la pena per a la dona tot deixant clar les discriminacions i injustícies que pateix i finalment les millores i les propostes de canvi que han fet alguns investigadors i professionals per tal de millorar la seva situació. Per fer tot això que t'he comentat he llegit moltes altres investigacions sobre la dona penada i he realitzat entrevistes a diversos professionals per tal de confirmar els resultats obtinguts de les investigacions llegides i d'obtenir informació de primera mà.

I ara si em permets m'agradaria fer-te unes preguntes.

Comentari previ a l'entrevista de l'entrevistat: Molt bé Claudia, però a mi m'agradaria fer un incís, i és que en les presons catalanes tenim un gran nombre de penats estrangers per la qual cosa amb segons quins perfils predomina el factor punitiu de la pena en comptes del reinsertiu i reeducador. La població reclusa actualment és fonamentalment immigrant i crec que en dones és més ja que les pobres venen degut a la enorme necessitat d'aquells països delinqueixen per aconseguir diners. Des de la meva praxis el que més m'ha tocat defensar amb elles són delictes contra la salut pública.

**Bé comencem, primer de tot, podries presentar-te?, és a dir, en que consisteix el teu treball?
Quina relació tens amb l'execució penal?**

Si i amb molt de gust. Mira jo em dic Joan Manuel Noguera Enriquez soc el col·legiat 18549 del col·legi de governs de Barcelona. Primer vaig fer política a Colòmbia i em va agradar molt per la qual cosa jo crec que com a advocat vaig començar a exercir cap als trenta anys, però bé ja fa 30 anys que exerceixo la professió. Últimament, m'he dedicat a dret penal i inclús pertanyo al torn d'ofici del col·legi d'advocats de Barcelona.

Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la radio o al diari un crim atroç òbviament pensem que aquest o aquesta criminal hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors tendim a generalitzar i pensem que totes les persones que compleixen condemna presenten aquest mateix perfil". Però llegint investigacions i treballs sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no és el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per

reduir la delinqüència. Quina és la teva opinió en relació amb la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Perquè creu que la gent té aquesta visió de la presó? Com creus que podríem intentar canviar-la?

Doncs, comparteixo el teu criteri, desafortunadament tal com està el nostre sistema penitenciari no crec que hi hagi gaires eines de reinserció social, de veritat que no, jo no m'ho he trobat, potser alguna excepció sí. Però tampoc et puc profunditzar molt perquè he treballat molt professionalment en el cas de dones amb estrangeres i són dones que moltes vegades una vegada que han complert o fins i tot sense complir-ho quan comencen a aconseguir permisos, la llibertat és molt llaunera i acaben fugint, això m'ho he trobat molt. També una vegada em vaig trobar una dona que li tinc molta admiració i és una dona que va fugir de la dictadura totalitària de Veneçuela i a més era una dona que tenia formació era economista i va haver de fugir d'allà per persecució política. I efectivament aquí no va tenir més remei que delinquir a través d'uns contactes i unes organitzacions criminals i va fer un viatge i la van enxampar amb l'aeroport amb una gran quantitat de cocaïna. Doncs ella va complir perquè vam arribar a un acord amb fiscalia i va acabar complint sis anys i mig, va fer un estrictament compliment de la condemna. I ara està fent una diplomatura crec que a la Pompeu Fabra. I amb això et vull dir que a la presó també hi ha algunes excepcions no tothom és igual.

Consideres que la presó és realment una institució adequada per promoure la reinserció de les persones penades? Ja que pot ser que les persones que surten de la presó si que es reeduquin però que no es reincideixen pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, creus que la presó realment promou la reinserció de les persones penades? En cas que no, quines condicions creus que s'han de donar per poder aconseguir una reinserció real? Perquè?

Fonamentalment, jo crec que el nostre sistema penitenciari no té eines suficients per a una correcta reinserció social, per a una correcta prevenció i preparació del penat i de la penada a les condicions que es tornarà a trobar actiu en llibertat. Però a més aquesta persona estant a presó ha perdut moltes eines que tenia fora, molts contactes que potser podria potser haver-la reconduït, però efectivament les condicions són molt molt més limitades que abans de l'ingrés i a part jo crec que el que si s'hauria de fer és una gran pedagogia a dins de la presó a dins de el que es diu el tractament penitenciari. I si efectivament no tenim ni les eines ni les institucions per portar a terme la funció que indica la constitució. A més jo crec que perquè es pogués donar una correcta reinserció la generalitat hauria de donar treball a la persona penada quan compleix la condemna. De mode que tot aquest aprenentatge que ha tingut en el centre penitenciari el

pogués cedir una certa autoritat per poder-se projectar en llibertat, per poder-se guanyar la vida com la nostra societat vol, però això no es dona.

Quina valoració fas de la política penitenciària actual? Consideres que el sistema de mesures penals alternatives és adequat? I creus que les mesures penals alternatives faciliten més la reinserció que la presó?

Doncs jo crec que sí que les MPA faciliten més la reinserció que la presó. Lo que passa és que és precari, no tenim eines ni factor docent de preparació per la posterior immediata reinserció.

Ara centrarem les preguntes i l'entrevista cap a l'execució penal femenina que es el que realment estic investigant al meu treball. Espanya i Catalunya presenten una de les taxes més altes de població femenina presa. Algunes de les causes són les que s'addueixen en l'explicació d'un fenomen més general al qual es refereix com la "paradoxa penal" i que apunta al fet que en les darreres dues dècades ha augmentat el nombre de dones preses en les jurisdiccions occidentals, però això no es correspon amb un augment de la gravetat dels seus delictes, ja que els principals delictes que duen a terme són contra la seguretat pública i contra el patrimoni. A que creus que es deu aquesta paradoxa penal?

Jo entenc que molt probablement sí que hi ha una base i és que la dona penada fonamentalment és per delictes contra la salut pública que precisament comporten una major penalitat que amb la resta de delictes.

Diferents autores i autors, entre elles Elisabet Almeda o la Cristina Vasilescu, porten temps defensant la necessitat d'incorporar una perspectiva de gènere tant en la teorització i investigació, com en el disseny i aplicació de les polítiques públiques relacionades amb sistema penitenciari i en particular en relació al model d'execució penal femení. Es defensa introduir l'enfocament o perspectiva sensible al gènere ("gender responsive approach"), o enfocament des d'una perspectiva de gènere en l'àmbit penal que reconegui les característiques específiques de la realitat de les dones penades que permeti orientar millor les pràctiques i polítiques públiques a l'hora d'adaptar els tractaments penitenciaris, i les penes comunitàries a les necessitats i problemàtiques de les dones. Aleshores, deixant de banda ara l'àmbit acadèmic, creu que aquesta perspectiva ja està inclosa en la formació dels diferents professionals (polícies, treballadors socials, educadors, psicòlegs, funcionaris...) que atenen la població femenina presa? De quina manera es podria promoure l'adopció d'aquesta perspectiva?

Jo crec que no està prou instrumentalitzada i a més m'ho he trobat amb un nivell bastant baix o inclús encasellat pel que fan els assistents socials que són les persones que tenen encomanada aquesta praxis. Per exemple, a la presó de Wad-Ras he trobat alguna excepció de gent amb una

certa altitud de mira però que tampoc han pogut assolir les seves propostes de canvi ja que el jutge o la jutgessa de vigilància penitenciària no els han recolzat. Però gràcies a déu cap allà anem, jo crec que si arribarem.

Un altre aspecte que cal esmentar és la maternitat, el 78,9% al 2018 de les dones a la presó eren mares. La maternitat i la paternitat dins de la presó només es reconeix aquest rol a les dones, una desigualtat que prové del rol tradicional de cura i cuidadora. La condició de mare comporta uns efectes devastadors i pitjors ja que aquesta sol ser la principal cuidadora i perquè es comú que es trenquin els llaços afectius entre les mares i els fills amb l'ingrés a presó. Creus que alhora d'aplicar una pena s'hauria de tenir més en compte les conseqüències que comporta l'ingrés a la presó per als fills? Quina proposta o canvi faries en relació a la maternitat?

Jo, personalment, això m'ho he trobat en més d'una circumstància, per exemple, cap als anys 80 una vegada vaig haver de defensar a una mare perquè els serveis socials no li prenguessin als seus fills ja que no es podien quedar amb els avis i no havien on deixar-los. Ara afortunadament això està progressant inclús ara a la mare si no és una toxicòmana i després d'uns rols i uns informes dels serveis socials pot tenir als fills a la presó fins als tres anys, però ja es un gran què, perquè almenys així creen un vincle la mare i el fill. Normalment quan es donen aquests casos es en ambients molt marginals i a més a més en molts casos d'aquests la figura del pare és molt escassa. Però si que es importantíssim el vincle que crea la mare en aquest moment i després també aquest vincle és una evolució instintiva de la dona que lluita per els seus fills i alhora això comporta una efectiva reinserció. I tinc que reconèixer que sí que és veritat que ara amb els tractaments penitenciaris es potencia molt la maternitat per preservar i protegir el vincle de la mare i el seu fill. I aquí sí que és veritat que jo amb la meua experiència sí que he vist una evolució molt positiva de la dona guiada per aquest instint que es la realització com a mare.

Molts dels estudis com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva i més encara si es tracta de dones estrangeres. Aleshores com creus que es podria solucionar aquest conjunt de discriminacions? Consideres que aquests problemes també ocorren amb les mesures penals alternatives? Les MPA milloren la seva situació en comparació a la presó?

Jo crec que les MPA milloren la seva situació, el que passa és que segons quin tipus de delictes ja t'hi trobes el que t'he explicat abans; en la gran discrecionalitat que tenen en aquest aspecte els jutges de vigilància penitenciària. Perquè molt probablement els equips de tractament de les

presons poden proposar alguna MPA, però sempre t'hi topes amb el jutge de vigilància penitenciària i qui també hauria d'haver-hi una gran evolució judicial que no es produeix.

Diferents treballs els darrers anys han estudiat quines són algunes de les polítiques més eficaces o que “funcionen” en relació a les dones penades. En són exemple les següents: a) programes holístics o integrals i espais per dones; b) evitar continguts amb enfocament sexista i estereotipat en les penes o mesures; c) intervencions en entorns no mixtos; d) programes de mentoria professionals preferiblement de sexe femení; e) tractament individualitzat i sensible a les característiques sociodemogràfiques de cada penada; f) formació sensible al gènere per als professionals que treballen amb dones; g) entorn no autoritari basat en el respecte, seguretat, suport, comprensió i flexibilitat; h) model basat en les competències i fortaleces de les dones; i i) desenvolupament de vincles de suport en comunitat i connexions saludables amb fills, familiars i persones significatives. Quines d'aquestes mesures s'estan aplicant al sistema penitenciari català? quines creu que són més eficaces i més viables econòmicament i políticament? Existeixen estudis que recullin algun tipus d'avaluació de resultats de les mesures o polítiques penitenciàries vigents?

De tot el que m'has fet esment el que jo sempre he defensat és el tractament individualitzat. Si, efectivament s'han de fer tractaments personals i tota la resta són un ventall de propostes, però que en aquest moment en la praxi jo no m'ho he trobat. El que sí que estic comprovant és que anem cap a tractaments penitenciaris individualitzats, això sí que m'ho he trobat. Però tota la resta crec que encara no han tingut prou recorregut i tampoc sé la seva viabilitat perquè de moment la secretaria general d'instrucció penitenciària no tenen ni els pressupostos ni els mitjans per implementar tot això que em fas esment, però sí que he de dir que en aquest moment sí que s'estan potenciant els tractaments individualitzats.

En alguns estudis com ara un de la Cristina Vasilescu que es titula “La necesidad de un enfoque sensible al género” es comenta que els jutges i els tribunals veuen la presó com un lloc cada vegada més adequat per a les dones i que això podria estar explicant el perquè de l'escassa aplicació de MPA. Perquè creu que els jutges i els tribunals creuen això? I segons la teva experiència que consideres que és més eficaç? O de què depèn aquesta eficàcia? O quina opinió tens vers les MPA i la presó?

Els jutges i tribunals creuen això perquè els hi és molt més còmode, desgraciadament no hi ha gaire sensibilitat des de la magistratura amb aquest sentit. I comparteixo aquest criteri de la Vasilescu. I a més a més el jutge o tribunal que emet una sentència perquè té una responsabilitat i efectivament perquè no volen córrer riscos professionals, realment, no s'impliquen més enllà de la casuística que tenen.

Un altre problema que es comentava en diferents investigacions com ara en una que es titula “L’execució de les mesures penals alternatives a les comarques de Tarragona Anàlisi comparativa entre Tarragona, Lleida i Girona” es que hi havia un desconeixement general pel que fa les mesures penals alternatives i això feia que s’apliqués la més coneguda que son els TBC. Tu com a professional i segons també consideres que hi ha una falta de coneixement pel que fan les MPA? Perquè penses que hi havia aquesta falta de coneixement? I creus que actualment segueix existint? Com es podria millorar? I que creus que es podria es per arribar als professionals?

Si, hi ha una falta de coneixement absoluta. Els professionals (jutges, fiscals i advocats) no anem més enllà, és a dir, tenim un desconeixement profund de lo que es MPA, és més no me'n recordo de quina va ser la reforma del codi penal que les va introduir i que les ha anat implementat. I es que no han tingut tampoc oportunitats perquè per exemple molt companys que l’han volgut implementar no han tingut prou suport amb la resta d’operadors jurídics. I ja dic, moltes vegades no anem més enllà dels TBC però fixa’t-hi que també els TBC estan restringits amb un àmbit molt limitat de penes. I felicito la teva inquietud en profunditzar i que aquesta nova generació vagi enllà perquè llavor si que serà quan les penyes tindran la funció de reinserció social.

Com es podria millorar? I que creus que es podria es per arribar als professionals?

Doncs mira primer que tot una motivació de la viabilitat de la seva pràctica. I després mitjançant tots aquests cursos postgraus que implementen els col·legis professionals o inclús a nivell de judicatura... Seria necessari una major formació amb la motivació que això sigui pràctic.

També es comenta en aquest treball, que hi ha una falta de coordinació i col·laboració del Sistema Judicial amb els professionals que s’encarreguen de supervisar i guiar al penat en l’execució de la MPA una vegada ja s’ha imposat la pena i al seu torn si això no passés hi hauria una millora en el compliment de la mesura. Tu també ho consideres? Si es que no a que respon aquest canvi? quines han estat les eines del canvi? si es que si a què creus que es deu aquesta falta de coordinació? Com es podria millorar?

Esque tota aquesta falta de coordinació prové d’una falta de coneixement enorme, hi ha un desconeixement absolut. I com ja hem comentat abans que les MPA no van més enllà dels TBC i de la suspensió de la pena per algun cas d’una malaltia, toxicomania... Però també és evident que una persona amb una esquizofrènia no pot estar a la presó, per exemple aquestes persones en comptes d’anar a presó ja van directament a psiquiàtrics.

I a més una cosa interessant que jo m’he trobat a la meva praxi és que moltes vegades els toxicòmans ho són perquè ja tenen una patologia de base, això és molt habitual amb les esquizofrènies, persones que no han estat ben diagnosticades. Al carrer hi ha molts

drogoaddictes que no els hi ha diagnosticat aquesta patologia de base, inclús ahir veia per televisió una altra patologia de base que desconeixia i és la d'aquells adoptats d'Ucraïna i Rússia, on hi ha un gran nivell d'alcoholisme, que tenen aquestes patologies neonatals.

En l'apartat de reflexions de la investigació "Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres" de l'Elisabet Almeda es menciona que es produeix una escissió entre el que es diu a l'acadèmia i el que s'aplica a les presons, tu també ho creus? Per què creus que passa això?

Si hi ha una escissió total però per el mateix, per una falta de viabilitat de la seva pràctica.

Quines deficiències trobes que té el sistema d'execució penal actual? I quina proposta de canvi faries? O com podem solucionar aquests problemes? Quina proposta tens de canvi en el sistema d'execució penal? creus que fa falta incloure la perspectiva de gènere? i en el sistema d'execució penal juvenil?

Ui! doncs jo faria una reforma profunda, que no solament implicaria als jutges, fiscals i advocats sinó que també tot al voltant, és a dir, assistents socials, treballadors socials. I ho enfocaria no solament en el cas dels homes sinó que també de les dones i fonamentalment ho enfocaria cap a les MPA que crec que aquí sí que hi ha una verdadera viabilitat de la reinserció social.

Durant la investigació m'he trobat amb el problema de que no trobo cap pagina web on treure dades pel que fa la població penal femenina de Tarragona, és a dir quantes son mares, quantes tenen càrregues familiars, quantes han reincidit, quantes han sofert violència masclista, etc.

Saps si aquestes dades existeixen? O saps d'on la podria obtenir?

Mira jo tampoc he tingut accés, però tampoc m'he dedicat ha buscar-lo precisament per el que dèiem abans per aquesta enorme escissió entre els operadors jurídics i el tractament penitenciari. Però jo crec que això sí que mitjançant la secretaria d'institucions penitenciàries aquestes dades sí que les tindríem perquè ells estadísticament fan aquests estudis.

Què és el que més t'agrada del teu treball?

Bueno lo que més em plau del meu treball ara mateix es intentar donar suport a la gent que ja no espera res. I a més a més pensa que la majoria dels penats ja no trien, son les circumstàncies de la vida que li porten a delinquir; trastorns a la infantesa, trastorns al llarg de la joventut comporten efectivament acabar delinquent.

9.1.7. Entrevista a Ramoni Muñoz, expresa de Brians

La Ramoni Muñoz en una dona de 48 anys que en un moment de la seva vida va cometre un delicte pel qual va estar 4 anys presa a la presó de Brians 1.

PREGUNTAS PERSONALES

Edad: 48 años

Estado civil: Divorciada

¿Tienes hijos? ¿Cuántos?

Tengo 2 hijos

¿Qué estudios tienes?

Tengo la EGB y la estudie antes de entrar en la cárcel

ANTES DE ENTRAR A LA CÁRCEL

¿Cómo era tu vida o situación antes de entrar a la cárcel? ¿Y cómo era tu entorno familiar y social?

Era una vida llena de complicaciones con mi marido por temas de drogadicción. Mi entorno era una familia solitaria solo los hijos.

¿Alguna vez pediste ayuda a los servicios sociales?

Muchas veces, para comida, ropa, juguetes... Para mis hijos.

¿Delinquías habitualmente? ¿Por qué?

No, mi problema era la droga, aunque era una trabajadora y nunca estaba en mal estado y mucho menos delinquía.

¿Has sufrido alguna vez a lo largo de tu vida violencia machista?

Si mucha por parte de mi ex marido (padre de mis hijos) y mi ex pareja (actualmente vivimos en el mismo techo)

¿Cuál crees que fue tu motivo para delinquir?

Mi motivo fue que me ofrecieron hacer un viaje y como estábamos enganchados decidí hacerlo ya que nos iban a quitar el piso.

DURANTE LA CARCEL

¿En qué cárcel estuvisteis?

Primeramente, hasta que fui penada en Wad-Ras y a los 7 días me llevaron a Brians 1 a pagar mi condena.

¿Fue tu primer ingreso en prisión?

Sí

¿Te acuerdas del juicio que te hicieron la primera vez? ¿Tenías abogado?

Sí, me acuerdo, tuve un abogado de pago.

¿Por qué crees que están la mayoría de mujeres en la cárcel?

La mayoría por robo y drogas, aunque también he conocido muchas asesinas.

¿Cómo se pasa el tiempo en la cárcel?

Al principio muy mal luego empiezas a hacer actividades, aunque las horas se siguen haciendo días.

¿Durante tu estancia en la prisión tu familia te ha apoyado y ha estado contigo?

Si ya que venían a visitarme de vez en cuando ya que estaban muy lejos (Andalucía), también me comunicaba por cartas con mis familiares.

¿Qué sentimientos y emociones tenías estando en la cárcel?

Al principio te quieres morir y piensas que no vas a salir, pero también ilusión ya que una vez al mes veía a mis hijos y muchas más emociones.

¿Qué era lo que más te preocupaba estando en prisión?

Mi familia y las muertes que vivía día a día allí ya que no sabía si yo saldría de allí.

¿Consideras que el tratamiento que recibiste en prisión te ha ayudado en algo? ¿En qué?

No en absoluto, la reinserción en prisión es totalmente falsa.

¿El equipo médico te ha ayudado cuando has tenido algún problema estando en prisión?

Si porque podrías acudir sin problema, aunque cuando entré me dieron 15 pastillas sin saber nada de mí ya que yo no tomaba medicación de normal.

¿Cómo era tu relación con los funcionarios y funcionarias? ¿Y con tus compañeras?

La relación con los funcionarios solo fue buena cuando subí al D.A.E. que era un sitio aparte, pero en el penal no era posible por los tratos que recibíamos. Con las compañeras bien, porque, aunque me costó hacerme mi grupo conseguí más que un grupo una familia.

¿Qué valoración haces de la cárcel en la que has estado en cuanto a instalaciones y servicios?

¿Como estabais divididas las mujeres dentro de la cárcel?

En Wad-Ras sería como un colegio ya que las ventanas dan a la calle y estuve poco tiempo, pero en Brians 1 horrible porque convivimos con ratas y las instalaciones estaban mal o fatal. Estábamos divididas de dos en dos menos cuando te llevaban al "especial" que era la celda de castigo y ahí de una en una.

¿Para ti la rehabilitación tiene algún significado? ¿Crees que la cárcel sirve para rehabilitar?

¿Sirve para algo la cárcel?

A mí lo único que me ha enseñado es a ser más leal, nada de rehabilitar. Para mí la rehabilitación no tiene ningún significado, eso es cada persona que esté preparada para rehabilitarse ya que la cárcel no se ocupa de eso porque allí solo somos números.

Para algunas personas sí sirve, pero a otras simplemente les ha quitado la vida.

¿Qué se podría hacer desde la cárcel?

Tendrían que cambiar muchas cosas, pero para empezar por las instalaciones.

¿Cómo es para la mujer la vida en la cárcel? ¿Durante la estancia en prisión has sufrido conductas discriminatorias?

Mucho peor que para el hombre, ya que hay funcionarios que se aprovechan de las presas.

¿Crees o sabes si las cárceles de mujeres son distintas a las de los hombres? ¿En qué se diferencia? ¿En el tratamiento, en las instalaciones, en ambas...? ¿Por qué?

Muchísimas diferencias. Se diferencia en que a los hombres les tratan con respeto y a nosotras como mierda ya que a los hombres por ejemplo les pagan por el mismo trabajo hasta tres veces más. Y las instalaciones son iguales.

¿En varios estudios que he leído, comentan que las actividades que reciben las mujeres presas en la cárcel refuerzan los roles de género ya que la mayoría son de costura, macramé, moda...?

No es así ya que yo misma he trabajado haciendo piezas para coches en Brians. Los mismos talleres son para hombres y mujeres.

¿Qué crees que es lo peor de estar en la cárcel?

Las palizas que te dan los funcionarios sin motivo y los cacheos de la celda cuando les venía en gana y te la destrozaban.

¿Qué mejora harías o propondrías en la cárcel?

Mejorar los horarios de los presos, entre muchas otras cosas como alimentación, servicios, visitas...

¿Qué es lo más negativo que recuerdas de la cárcel?

Como te medicaban sin razón.

¿Cuándo has tenido algún problema estando en prisión ha sido fácil resolver-lo?

No siempre.

¿Cómo era la disciplina? ¿Te afectó?

Era muy dura y me afectó muchísimo.

¿Qué valoración haces de las actividades que hacéis en prisión?

Un 7 ya que es lo único que nos va sacando de las penas porque no evadimos.

MATERNIDAD

¿Qué edad tenían tus hijos cuando ingresaste en prisión? ¿Eran menores? ¿Y al salir?

Tenían 12 y 8 al entrar y 18 y 14 al salir.

¿Con quién estuvieron tus hijos mientras tú estabas en prisión?

En un centro de menores.

¿Cómo fue el contacto con tus hijos durante tu estancia en prisión? ¿Fue fácil mantener el contacto durante tu estancia en prisión? ¿Por qué?

Los podía ver una vez al mes. Me comunicaba por cartas como podía. Con mi hijo mayor era más fácil, pero con el pequeño tuve más impedimentos.

¿Y al salir tu relación fue la misma con ellos que al entrar?

No, aunque con el mayor si con el pequeño nunca fue igual ya que me perdí su infancia/adolescencia.

SALIDA DE PRISIÓN, SITUACIÓN ACTUAL Y FUTURO

¿De qué manera te ha afectado el estar en prisión?

Mucho psicológicamente y con mi hijo menor ya que tenemos peleas constantes.

¿Cómo te encuentras a nivel personal?

Francamente muy mal ya que he llegado a autolesiones.

¿Te ha rehabilitado a ti la cárcel? ¿Y te has reinserado?

No, todavía me estoy rehabilitando mentalmente, pero si me rehabilité en el tema de drogadicción. No, ya que con mi salud mental me he vuelto más solitaria cosa que antes de ir allí yo no era así.

¿Qué has aprendido de la cárcel?

Sobre todo, lo que significa lealtad y humanidad.

¿Con qué problemas te encontraste al salir de la cárcel?

En realidad, solo quería volver allí ya que el exterior era un sitio extraño para mí.

¿Te fue fácil reintegrarse en la sociedad? ¿Y esta te aceptó?

Mi reinserción está siendo mala ya que mi comportamiento no me lo permite, entonces hay gente que lo acepta porque igual no le queda más remedio, pero otra gente ya se cansa, porque aún y llevando tratamiento psicológico y la gente lo sabe tengo varios brotes y no puedo evitarlo.

¿Cómo es actualmente tu relación con la familia? ¿Mejor o peor a la que tenías antes de ingresar en prisión? ¿Has podido recuperar las amistades que perdiste durante la cárcel?

Solo tengo relación con mis padres, con mis hijos y con mi hermano, la relación ha ido empeorando. No las he recuperado.

¿Actualmente a qué te dedicas? ¿Qué actividades haces?

Soy pensionista a través de las secuelas que me causó la prisión. Ayudo a presos a través de los cortometrajes que he realizado, charlas en institutos y algún programa de televisión para entrevistarme, para luchar por las igualdades entre hombres y mujeres en las cárceles y que nos dejen de tratar como números.

¿Qué objetivos tienes de cara al futuro?

Seguir ayudando haciendo lo que hago y seguir adelante lo mejor posible.

9.1.8. Entrevista a Cristina Vasilescu, criminòloga UdG

Bon dia, em dic X, sóc X estudiant de batxillerat X de l'institut El Morell. Bé com ja et vaig explicar estic fent un treball conegut com a TDR on vull investigar el grau de compliment de l'article 25.2

de la Constitució Espanyola a les presons catalanes i més concretament a les femenines. He començat el treball detallant les teories de la pena; el retribucionisme, el conseqüencialisme i dintre d'aquesta teoria trobem les teories rehabilitadores que aspiren a produir canvi intern, psicològic i prospectiu en el delinqüent amb l'objectiu de reduir la seva voluntat per delinquir. I finalment les teories alternatives al càstig i l'abolicionisme. De totes aquestes teories podríem dir que l'Estat espanyol i posteriorment Catalunya apliquen la teoria rehabilitadora en l'execució penal. També he recopilat el conjunt de tècniques i models de rehabilitació, com ara model cognitiu conductual, models d'intervenció derivats de la psicologia, de l'educació social, del treball social i derivats de la pedagogia. Per exemple els programes derivats del model cognitiu conductual tracten de modificar l'estil cognitiu, les emocions i les conductes de l'intern amb la finalitat d'assolir les competències necessàries per a una vida socialment adaptativa.

Seguidament vaig començar l'apartat de les mesures penals alternatives, doncs, els programes, els àmbits d'actuació i el marc legal. I finalment, l'últim que he realitzat en el treball és buscar articles i estudis que tractessin de la delinqüència femenina i del sistema penitenciari en el món de la dona. Entre tots els que m'he llegit un és teu "La necesidad de un enfoque sensible al género". Em van semblar molt interessant perquè primer de tot s'expliquen les pèssimes condicions en la que viu una dona presa, és a dir, el conjunt de discriminacions, alguns dels motius de les discriminacions, el perquè de la no eficàcia de la preso en les dones... I un apartat de la teva investigació que va ser clau per a la meua és la part en la que hi ha una recopilació del conjunt d'activitats, tècniques i actituds que funcionen amb les dones preses ja que per el moment no he trobat cap altra investigació que fos tan detallada en aquest aspecte. Tot això és el que de moment he investigat ara si em permetes m'agradaria fer-te unes preguntes en relació al tema:

1. Bé començem, primer de tot, podries presentar-te?, és a dir, en que consisteix el teu treball?

Tens alguna relació amb l'execució penal?

Actualment sóc investigadora postdoctoral i docent amb la beca del Ministeri "Margarita Salas" amb el grup Antígona a la Universitat Autònoma de Barcelona. També estic fent classes a la UOC i classes a l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya a Mossos i Polícies. Fins ara he estat com a investigadora doctoral i docent a la Universitat de Girona on em vaig graduar com a Criminòleg. La meua relació amb l'àmbit de l'execució penal sorgeix arrel de l'inici de la meua tesi doctoral que és sobre execució penal de les mesures penals alternatives. Començo a posar-me en contacte amb els diferents professionals que hi treballen i també amb les dones que

compleixen algun tipus de MPA a la comunitat per fer el treball de camp que dura gairebé 2 anys.

2. Normalment, les persones acostumem a generalitzar, i si un dia veiem a la televisió, a la ràdio o al diari un crim atroç òbviament pensem que aquest o aquesta criminal hauria de passar-se tota la seva vida a la presó o inclús que hauria de passar-se tota la seva vida sofrint i llavors tendim a generalitzar i pensem que totes les persones que compleixen condemna presenten aquest mateix perfil. Però llegint investigacions i treballs sobre la criminalitat m'he adonat que no tothom que hi ha a la presó és per assassinats i violacions sinó que una gran quantitat és per delictes contra el patrimoni i contra la seguretat col·lectiva i llavors t'adones que pot ser la presó no és el millor mètode per a rehabilitar i reeducar a aquestes persones ni per reduir la delinqüència. Quina és la teva opinió respecte la presó? Creu que és eficaç? O creus que és eficaç per a un tipus de perfil i per a d'altres no? Que opines del tema de l'abolició de la presó? Penses que és viable? O desitjable? Perquè creu que la gent té aquesta visió de la presó? Com creus que podríem intentar canviar-la?

Efectivament, molt poques persones de les que hi són a presó són per delictes d'assassinat o violacions. Considero que la presó hauria de ser la última opció com a càstig si el què es busca amb les penes és realment ressocialitzar i rehabilitar a les persones. Una persona no es pot ressocialitzar fora de la societat, és absurd. I quan més temps passa a presó, pitjor. En aquest sentit, molts vegades fa la funció de ser una pena incapacitadora, és a dir, sabem que si enviem a aquesta persona a presó no tornarà a cometre un delicte perquè no podrà fer-ho des de allà, encara que ja sabem que dins de presó també es cometien delictes.

3. Consideres que la presó és realment una institució adequada per promoure la reinserció de les persones penades? Ja que pot ser que les persones que surten de la presó si que es reeduquin però que no es reincideixin pel fet que quan surten la seva situació és pitjor en comparació a la situació que tenien quan van entrar. Aleshores, creus que la presó realment promou la reinserció de les persones penades? En cas que no, quines condicions creus que s'han de donar per poder aconseguir una reinserció real? Per què?

La resposta l'has donat tu mateixa, si normalment surten pitjor del que entren, està clar que alguna cosa no funciona, doncs, perquè seguir actuant de la mateixa forma? S'ha d'apostar més per alternatives reals i sensibles a les necessitats de les persones penades i deixar la presó com a última *ratio*.

4. Quina valoració fas de la política penitenciària actual? Consideres que el sistema de mesures penals alternatives és adequat? I creus que les mesures penals alternatives faciliten més la reinserció que la presó?

Està clar que complir una pena a la comunitat i no tancat a una presó serà millor. S'ha demostrat que és més efectiu per rehabilitar a les persones sempre i quan aquestes mesures penals alternatives tinguin en compte les necessitats criminògenes, problemàtiques i situacions personals de les persones que les compleixen. Ara bé, i tenint en compte la meua investigació dels últims 4 anys, he de dir que encara s'ha de treballar perquè el SMPA sigui el més adequat possible, sobretot per les dones penades, que han estat històricament les grans marginades del sistema penal.

5. Ara centrarem les preguntes i l'entrevista cap a l'execució penal femenina que es el que realment estic investigant al meu treball. Espanya i Catalunya presenten una de les taxes més altes de població femenina presa. Algunes de les causes són les que s'addueixen en l'explicació d'un fenomen més general al qual es refereix com la "paradoxa penal" i que apunta al fet que en les darreres dues dècades ha augmentat el nombre de dones preses en les jurisdiccions occidentals, però això no es correspon amb un augment de la gravetat dels seus delictes, ja que els principals delictes que duen a terme son contra la seguretat pública i contra el patrimoni. A que creus que es deu aquesta paradoxa penal?

A la meua recerca ho explico. Hi ha molts estudis que intenten explicar l'augment del ús de la presó en el cas de les dones infractores però destaquen els següents motius: major punitivitat per part de la judicatura cap a les dones, canvis legislatius que incrementen les penes mínimes d'alguns delictes, com els delictes contra la salut pública, que són els que afecten considerablement a les dones, sobretot a les dones estrangeres i absència d'alternatives adequades per a les dones que fa pensar que la presó seria una pena més adient. Pots llegir més a Burgess, Malloch y McIvor, "Women in focus: an evaluation", 2011 i a Covington i Bloom, "Gendered Justice: Women in the Criminal Justice System", 2003.

6. També en distints estudis es comenta que la majoria dels delictes femenins tenen la fi a aconseguir diners ja sigui per a la seva addicció a les drogues o per a poder satisfer les seves necessitats bàsiques i la dels seus familiars. Aleshores com creus que es podria reduir el seu índex de criminalitat?

És molt important conèixer aquestes situacions, el què les ha provocat i actuar prevenint-les per evitar que les persones acabin a la presó.

7. Al principi de la investigació es comenta que hi han molt pocs estudis sobre la situació de la dona en el sistema penitenciari i això ve acompanyat de la invisibilització que pateix la dona a la presó i que ahora provoca altres discriminacions. A què creus que es deu aquesta invisibilització? I com es podria eliminar?

Es deu a l'androcentrisme del sistema penal, és a dir, a haver estat creat i dissenyat en base a les necessitats, a les problemàtiques i característiques de la població masculina que era i segueix sent la població majoritària. Així doncs, quan una dona entra dins el sistema judicial, aquest no està preparat per atendre les seves necessitats, problemàtiques i característiques perquè aquestes no es coneixen ni es reconeixen i està clar, que en aquest sentit, aquesta igualtat formal al paper es converteix en desigualtat a la pràctica perquè no es tracta d'oferir un tractament igualitari a poblacions que presenten característiques diferents sinó un tractament sensible a les especificitats, individualitzat. Penso que homes i dones han de rebre la pena més adient segons la seva situació personal, les seves característiques, el delicte comès i les seves necessitats, entre altres coses. S'han d'escoltar aquestes persones i s'ha de conèixer molt bé tot abans d'imposar una pena que afectarà tota la seva vida i el seu entorn. Un primer pas seria introduir la perspectiva de gènere dins els sistemes penitenciaris, que ja s'està fent, però a passes molt petites.

8. Diferents autores i autors, entre elles Elisabet Almeda o tu, porteu temps defensant la necessitat d'incorporar una perspectiva de gènere tant en la teorització i investigació, com en el disseny i aplicació de les polítiques públiques relacionades amb sistema penitenciar i en particular en relació al model d'execució penal femení. Es defensa introduir l'enfocament o perspectiva sensible al gènere ("gender responsive approach"), o enfocament des d'una perspectiva de gènere en l'àmbit penal que reconegui les característiques específiques de la realitat de les dones penades que permeti orientar millor les pràctiques i polítiques públiques a l'hora d'adaptar els tractaments penitenciaris, i les penes comunitàries a les necessitats i problemàtiques de les dones. Les experiències no són però iguals per a totes les dones, i per això aquesta perspectiva s'hauria de complementar amb una altra que reconegui la importància de la interseccionalitat i que tingui en compte les diferències per edat, ètnia, orientació sexual, religió, discapacitat, classe social, llengua, cultura; i per tant altres tipus de discriminació que puguin patir. Aleshores, deixant de banda ara l'àmbit acadèmic, creu que aquesta perspectiva ja està inclosa en la formació dels diferents professionals (policies, treballadors socials, educadors, psicòlegs, funcionaris...) que atenen la població femenina presa? De quina manera es podria promoure l'adopció d'aquesta perspectiva?

És veritat que s'està apostant perquè els diferents professionals que treballen dins de presó rebin formació amb perspectiva de gènere i això és un gran pas per aconseguir treballar des d'una perspectiva que també sigui sensible a les necessitats i problemàtiques de les dones preses però la formació no ho és tot, els professionals necessiten més eines i recursos per a

poder posar en pràctica les bones pràctiques amb dones penades. Considero que aquesta formació hauria de ser obligatòria. A l'àmbit de les MPA per exemple disposen de diferents tipus de formacions, però encara no han rebut formació amb perspectiva de gènere i hauria de ser bàsic. També considero que encara queda més perquè la interseccionalitat sigui molt present tant a les formacions com a les intervencions portades a terme. Ens queda molt per aprendre.

9. Molts dels estudis com ara el de Manzanos i Balmaseda, el de l'equip Equipo Barañí, el de Miranda i Vega (2005), etc. Coincideixen en la idea que les dones a la presó en comparació als homes tenen unes pitjors condicions de vida, és comú que es trenquin els seus llaços afectius amb els seus familiars i rebin una major duresa punitiva i més encara si es tracta de dones estrangeres. Aleshores com creus que es podria solucionar aquest conjunt de discriminacions? Consideres que aquests problemes també ocorren amb les mesures penals alternatives? Les MPA milloren la seva situació en comparació a la presó?

En aquest sentit específic, sí, les MPA són millors perquè són penes que es compleixen a la comunitat, per tant, no separen a les dones dels seus vincles més importants.

10. Un altre aspecte que cal esmentar és la maternitat, el 78,9% de les dones a la presó són mares. La maternitat i la paternitat dins de la presó només es reconeix aquest rol a les dones, una desigualtat que prové del rol tradicional de cura i cuidadora. La condició de mare comporta uns efectes devastadors i pitjors ja que aquesta sol ser la principal cuidadora i perquè es comú que es trenquin els llaços afectius entre les mares i els fills amb l'ingrés a presó. Creus que alhora d'aplicar una pena s'hauria de tenir més en compte les conseqüències que comporta l'ingrés a la presó per als fills? Quina proposta o canvi faries en relació a la maternitat?

Segurament altres acadèmiques que sí han investigat sobre les dones a presó t'ajudarien més amb aquesta pregunta.

11. També en relació amb l'anterior pregunta a causa d'aquestes discriminacions en general les dones tenen una gran sensació de soledat, marginació i sentiment de culpa, quines podrien ser les activitats o cursos que es podrien dur a terme i proposar perquè apliquin a les presons de dones per intentar reduir aquests sentiments?

Segurament altres acadèmiques que sí han investigat sobre les dones a presó t'ajudarien més amb aquesta pregunta. Considero que és important ser sincera i parlar sobre el què una sap.

12. En la teva investigació defenses l'increment de MPA per a les dones per diferents motius, i un d'ells es que redueixen el cost en comparació de la presó. Saps quina es la diferència en funció al cost o em podries dir si la diferència és molt significativa?

Està clar que la diferència és significativa perquè mantenir a una sola persona a presó diàriament costa entre 50 i 70 euros. No sé exactament el cost d'una persona penada que compleix la pena a la comunitat però no té res a veure.

13. En relació a les polítiques més eficaces o que “funcionen” en relació a les dones penades. És a dir: a) programes holístics o integrals i espais per dones; b) evitar continguts amb enfocament sexista i estereotipat en les penes o mesures; c) intervencions en entorns no mixtos; d) programes de mentoria professionals preferiblement de sexe femení; e) tractament individualitzat i sensible a les característiques sociodemogràfiques de cada penada; f) formació sensible al gènere per als professionals que treballen amb dones; g) entorn no autoritari basat en el respecte, seguretat, suport, comprensió i flexibilitat; h) model basat en les competències i fortaleces de les dones; i i) desenvolupament de vincles de suport en comunitat i connexions saludables amb fills, familiars i persones significatives. Quines d'aquestes mesures s'estan aplicant al sistema penitenciari català? quines creu que són més eficaces i més viables econòmicament i políticament? Existeixen estudis que recullin algun tipus d'avaluació de resultats de les mesures o polítiques penitenciàries vigents?

Desconec quins d'aquests s'apliquen a presó perquè la meua recerca ha estat al sistema de MPA, i no al sistema penitenciari. No conec estudis que avaluin les mesures o polítiques penitenciàries actuals, però serien molt necessaris.

14. En alguns estudis entre ells el teu es comenta que els jutges i els tribunals veuen la presó com un lloc cada vegada més adequat per a les dones i que això podria estar explicant el perquè de l'escassa aplicació de MPA en dones. Perquè creu que els jutges i els tribunals creuen això? I segons la teua experiència que consideres que és més eficaç? O de què depèn aquesta eficaça? O quina opinió tens vers les MPA i la presó?

D'alguna manera ja he contestat aquesta pregunta més amunt però crec que està relacionat amb la falta de MPA adequades per a les dones i amb el fet que s'estigui incorporant la perspectiva de gènere a presó, doncs això fa pensar que la presó s'està convertint en un lloc adequat per a respondre a les necessitats de les dones penades.

15. En l'apartat de reflexions de la investigació “Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres” de l'Elisabet Almeda es menciona que es produeix una escissió entre el que es diu a l'acadèmia i el que s'aplica a les presons, tu també ho creus? Per què creus que passa això?

És molt difícil aconseguir entrar a fer investigació dins de les presons. Considero que no totes les persones que escriuen des de l'acadèmia al respecte han aconseguit entrar a la presó. També és veritat que moltes vegades es poden dir moltes coses que serien ideals des de l'acadèmia i que

s'haurien de portar a la pràctica, no obstant, no sempre es disposen dels recursos i les eines necessàries i aquesta és una altra realitat.

16. Quines deficiències trobes que té el sistema d'execució penal actual? I quina proposta de canvi faries? O com podem solucionar aquests problemes? Quina proposta tens de canvi en el sistema d'execució penal? creus que fa falta incloure la perspectiva de gènere? i en el sistema d'execució penal juvenil?

Segueix sent un sistema d'execució penal androcèntric que basa el disseny de les seves penes i les seves intervencions a les necessitats de la població penada majoritària que són els homes i això ha de canviar. Ja s'està canviant però molt a poc. Moltes vegades es justifica dient que les dones són minoria però la realitat és que, malgrat siguin minoria, presenten unes problemàtiques, responsabilitats i necessitats majors que els homes.

17. Quina línia d'investigació sobre aquest tema et sembla interessant seguir en un futur? I em podries fer alguna recomanació o orientació de cara a l'elaboració del meu treball?

Crec que és necessari seguir investigant la falta de perspectiva de gènere i el què es podria fer a l'àmbit de les MPA però també avaluar el què s'està fent a les presons des d'una perspectiva de gènere, què és el que s'ha incorporat, què pensen els professionals, si funciona, sinó, què caldria millorar, etc.

18. Durant la investigació m'he trobat amb el problema de que no trobo cap pagina web on treure dades pel que fa la població penal femenina de Tarragona, és a dir quantes son mares, quantes tenen càrregues familiars, quantes han reincidit, quantes han sofert violència masclista, etc. Saps si aquestes dades existeixen? O saps d'on la podria obtenir?

Aquestes dades haurien d'existir i haurien de ser oficials, però un cop més ens trobem amb la falta de perspectiva de gènere a l'hora de recollir dades, analitzar-les i presentar-les. No fan aquesta informació pública. La informació que dono al respecte arrel de la meua investigació és perquè em van donar accés a aquestes dades i vaig recollir-les, analitzar-les i presentar-les jo.

19. Què és el que més t'agrada del teu treball?

Pensar que la recerca que fem a l'àmbit de la criminologia ens apropa a la pràctica real de les persones criminòlogues que treballen diàriament amb persones penades i que podem ajudar per millorar.